
S E K R E T Æ R E R

Blandt alle Selskabets Medlemmer er Sekretæren den, der til enhver Tid har staaet Selskabets almindelige Virksomhed nærmest. Det er ham, paa hvem en meget stor Del af Selskabets Virksomhed hviler, det Arbejde fra Dag til Dag, hvorved de af Selskabet tagne Beslutninger udføres. Medens Præsidenterne i mere end det første Hundredeaar var adelige eller højtstaaende Embedsmænd, som Regel udenfor de lærdes Kreds, men dog med videnskabelig Indsigt og Interesse, blev Sekretærerne noget tidligere taget blandt de egentlige Videnskabsmænd og stod i saa Henseende lige med de øvrige Medlemmer. Medens Præsidentens Magt var den afgørende i Selskabets første Tid, flyttedes denne under senere, mindre direkte interesserede Præsidenter over til Sekretærerne, der som Regel herefter havde Initiativet i deres Haand. I Modsætning til Præsidentens Opgave, der altid har været den samme: at lede Selskabet og være dets Repræsentant, har Sekretærens Hverv og Pligter skiftet fra Tid til anden. Den første Sekretær var Indehaver af alle Selskabets Embedshverv, idet han tillige førte Regnskaberne og forestod Udgivelsen af Publikationerne. Disse Hverv blev senere skilt ud fra Sekretærembedet, hvorved dette ganske skiftede Karakter. Ligeledes maatte Sekretærembedet faa en helt anden Betydning, naar det virkede iblandt et stort Antal Medlemmer, end naar det kun drejede sig om nogle faa, der uden egentlig Mødeledelse drøftede de forefaldende Problemer under private Former.

Det kan sikkert siges at være et ret enestaaende Tilfælde, at Selskabet i de forløbne 200 Aar har haft en uafbrudt Række af kun 9 Sekretærer, hvoraf den niende endnu fungerer. Det siger sig selv, hvilken Betydning en saadan Række af erfarne Sekretærer har for hele Kontinuiteten i Selskabets Virksomhed, medens Medlemskredsen, og i de senere Aar ogsaa Præsidenterne, har været mere skiftende.

1. HENRIK HENRICHSSEN (i 1747 adlet HIELMSTIERNE). 1742—76

Blandt de Personer, som af Hans Gram var foreslaaet til Medlemmer af »Collegium Antiquitatum«, var »Secreterer Henrichsen«, om hvem Gram bemærkede, at hans »store Lyst og hidindtil erhvervede Kundskab, samt smukke Samlinger af Materiaux meget got kunde promittere«. I det første Møde, den 13. November 1742, var Henrichsen til Stede i J. L. Holsteins Hus; og medens Holstein, efter Grams Forslag om

»en Præses af Myndighed«, var selvskrevet til at indtage denne Stilling i Selskabet, blev Henrichsen »udvaldt til at føre Protocollen ved Societeetet«. Et saadant Hverv var ikke forudset af Gram, i hvert Tilfælde ikke omtalt i hans Forslag. Men det viste sig øjensynlig straks nødvendigt at oprette et saadant Embede. Henrichsen var paa det Tidspunkt Sekretær i Danske Kancelli og saaledes vant til det skriftlige Arbejde med Protokoller og Korrespondance, som var en »Sekretærs« første Opgave. Ordet »Sekretær« forekommer kun yderst sjældent, saa længe Hielmstjerne var Sekretær og selv førte Protokollen. I Protokollen betegnede han altid sig selv med et »Jeg«, medens senere Sekretærer benyttede en mere objektiv Udtryksmaade. De faa Gange Hielmstjerne forsømte Møderne, lod han som Regel selv Referaterne indføre, og kun en enkelt Gang er nævnt, at en anden overtog »Secretariatet« eller »Vice-Secretariatet« (April 1748) eller fungerede som »Pro Secretair« (April 1749) eller forrettede »Secretarii Vices« (Oktober 1755).

Det var ikke nogen Tilfældighed, at Henrik Henrichsen blev Medlem af det nyoprettede Selskab og yderligere blev den første i Rækken af dets Sekretærer. Da Oversekretæren i Danske Kancelli, J. L. Holstein, i 1739 foreslog Kongen Oprettelsen af en Kommission til Ordning og Katalogisering af Møntkabinettet, har han formentlig foreslaaet, at den i Maj 1738 som 23-aarig ansatte Sekretær i Danske Kancelli, Henrichsen, skulde tage Del i Kommissionens Arbejde. I den kgl. Befaling af 27. Maj 1739 om Oprettelsen af Kommissionen tilkendegav Kongen, »at os Elskelig Hen. Henrichsen, Secriterer udi voris Danske Cancellie, skal gaae Eder udi denne Commission som Skriver til haande.« (Jvfr. S. 2 ff.). Hovedarbejdet med Katalogiseringen paahvilede uden Tvivl Henrichsen, der paa dette Omraade havde store Kundskaber. Hans Efterfølger som Sekretær i Selskabet, C. F. Jacobi, udtalte herom i en Mindetale i Selskabet den 3. November 1780¹ følgende:

»Et utvivlagtigt Beviis paa hans Kyndighed i vor Historie er den Beskrivelse over de Kongl. danske Mynter, hvilken han som Secretair i det danske Cancellie i Aaret 1739 begyndte paa og Aaret derefter fuldendte. Disse Mynter vare tilforn gienete i forskellige Samlinger og paa forskellige Steder; nu vilde høiselig Kong Christian den VI, at de skulde bringes i Orden og forvares i eet Cabinet. Geheimeraad J. L. Holstein, som skulde see hans Majestæts Villie fuldbyrdet, overdrog dette Arbejde til vor Secretair, hvilken han kiendte som en ung Mand af bedste Haab, og den Hurtighed, Flid og Indsigt, hvormed han udførte Befalingen, overgik endog denne Ministers Forventning. Værket, som endnu agtes høit af Kiendere, er inddeelt i tre Klasser, hvoraf den første handler om danske Mynter fra Knud den Stores Tid, den anden gaaer fra Knud til den Oldenborgske Stamme; den tredie beskriver de danske Mynter og Skuepenge fra Christian den I. til de Tider. Og sandelig naar man betænker den Mængde af Mynter, her skulde beskrives (denne ypperlige Samling har henved 6000 Stykker) og tillige den Mangel paa Mynte-Protocoller og andre Hielpemidler, som tvang Arbejderen til at staae stille ved

¹ C. F. Jacobis samlede Skrifter. Kbh. 1847. S. 89 f.

hvert Skridt; saa vil man let tilstaae, at der udkrævedes ligesaamegen Kritik og Belæsenhed, som Flid og Taalmodighed til dette Arbeides saa hastige Tilendebningelse«.

Da Henrichsen havde fuldendt dette første Arbejde, rejste han til Udlandet, hvor han forblev i mere end to Aar. Han besøgte især Dresden, Strasbourg, Paris og London. Paa sin Rejse opsøgte Henrichsen, der i København var vant til at færdes i de fornemme Kredse, Datidens berømte Mænd, Diplomater og Akademikere, som han vandt for sig ved sin elegante Optræden. Han knyttede derved Forbindelse med en Række Personer og Institutioner, noget der kom baade ham selv og Selskabet til Gode i de følgende Tider. Hans Velstand og store litterære og kunstneriske Interesser tillod ham at købe betydelige Mængder af Mønter, Bøger og Billeder, som han sendte hjem fra Rejsen, bestemt baade for ham selv og i Kommission for andre. Paa sin Rejse stod han i livlig Forbindelse med de hjemlige Kredse, og især Jacob Langebek havde hans Fortrolighed. Langebek havde adskillige Hverv at passe for Henrichsen under hans Fraværelse¹.

Under sit Ophold i London stiftede Henrichsen Bekendtskab med Præsidenten for Royal Society, Martin Folkes, hvilket medførte, at han 1743 blev Medlem af dette Selskab i Stedet for Kaptajn F. L. Norden, og at Martin Folkes til Gengæld i 1745 valgtes til Æresmedlem af det danske Selskab, efter i 1743 at have anmodet Henrichsen om Optagelse (jvfr. S. 324).

C. F. Jacobi meddeler i sin Mindetale om Hielmstjerne, at J. L. Holstein ved gentagne Breve skyndede paa Henrichsens Hjemkomst, »da han ellers havde foresat sig, endnu at beseje Italien². Ministeren [Holstein], som engang havde faaet Øie paa ham, havde siden ikke tabt ham af Sigte. Den Brevvexling, de havde ført, de velskrevne Beretninger om Lærdoms Tilstand paa fremmede Steder og adskillige Academiers Indretning, som vor Reisende paa Forlangende havde meddeelt, havde bestyrket denne Herre i sine Tanker om hans Duelighed. Han havde ved denne Tid besluttet at oprette dette vort Selskab under sit Forsæde; dertil behøvede han en Secretair, som kunde skaffe denne nye Indretning, Drift og Anseelse, og Hielmstjerne var Manden. Han maatte derfor afslaae det ham strax efter hans Hjemkomst i Aaret 1743 gjorte Tilbud at gaee som Legations-Secretair til Spanien, uagtet han dertil havde Lyst, og Posten skikkede sig saavel til hans Studeringer«.

I August 1742 vendte Henrichsen tilbage og genoptog sit Arbejde. I et Brev af 16. Oktober 1742 til Grev Christian Rantzau meddelte Gram følgende³, i Anledning af kgl. Befaling om Udførelsen af en »Histoire Metallique de nos Rois«: »Endelig skal Værket igiennemsees af Commissionens Tilforordnede, Hans Excell. Hr. Geh.-Raad

¹ »Henrik Hielmstjernes Udenlandsrejse 1740—42, fortalt i Breve til Jacob Langebek«, ved Eiler Nystrøm. Danske Magazin 6. III. 4. Kbh. 1923. S. 353—66.

² I et Brev fra Strasbourg d. 29. Marts 1741 skrev Henrichsen til Langebek: »Uden tvivl bliver ieg i Paris til martii maaned [1742], og gaar derfra enten til Italien eller Engeland; er det muligt, saa udvelger ieg det første.« Henrichsen valgte imidlertid England.

³ Breve fra Hans Gram, udg. af Herman Gram. Kbh. 1907. S. 224.

Holstein, Hof-Prædikant og Prof. Pontoppidan og mig. Jeg maae ikke glemme Secret. Henrichsen, som var deri fra Begyndelsen, da Etats-R. Fosses Cabinet blef incorporeret i Kongens, men reyste strax udenlands; er nu hiemkommen, og skal continuere som Assessor i bemældte Medaille-Commission med os andre.« Som tidligere omtalt (S. 8) havde Mønt- og Medaillekommissionen med Hans Gram som stedfortrædende Sekretær holdt en Række Møder i 1741—42. Det sidste Møde holdtes den 6. November 1742, hvorefter Gram med en Følgeskrivelse af 10. November overlod Henrichsen den førte Protokol og de dertil knyttede Skrivelser. Den 13. November samledes Kommissionens Medlemmer som sædvanlig hos J. L. Holstein. Men Kommissionen var nu blevet til et lærd Selskab, Kommissionens Formand blev Selskabets Præsident, og Kommissionens Sekretær fortsatte som Medlem af Selskabet sin Virksomhed som Sekretær indenfor de nye Rammer.

Besættelsen af Sekretærposten i Selskabet synes altsaa at være foregaaet uden Vanskelighed af nogen Art og paa den naturligste Maade. Der er intetsteds noget Spor af, at der kunde være Tale om at vælge nogen anden end Henrichsen. Først senere (1813), da man havde faaet et videre Udsyn over den Tids Personer og Begivenheder og betragtede Selskabets Oprettelse historisk, syntes det mærkeligt, at Jacob Langebek ikke fik Stillingen som Sekretær, men i Stedet blev foreslaaet til Adjunkt, hvilket Tilbud han afslog med Bitterhed (jvfr. S. 248)¹. Set fra et senere Tidspunkt var Forskellen paa Henrichsen og Langebek stor, og man skulde synes, at den sidste maatte være den bedst kvalificerede netop til denne Stilling. Men helt saadan var Forholdet ikke i 1742. Begge var unge, dygtige og virksomme. Langebek havde det Fortrin at være lærd, Henrichsen lignede i saa Henseende mere sin foresatte baade i Kancelliet og i Selskabet, J. L. Holstein, der ikke var Videnskabsmand, men havde stærke videnskabelige og litterære Interesser og stor Kundskab som Samler af Bøger, Mønter m. m. Netop overfor en Præsident som Holstein spillede Sekretærens sociale Stilling en ikke ringe Rolle, og paa det Omraade var Henrichsen og Langebek meget forskellige. Henrichsen var velhavende og vant til de samme fornemme Forhold som Holstein. Blandt Adelsmænd og Diplomater, højtstaaende Embedsmænd og Lærde færdedes Henrichsen overlegent og interesseret. Jacob Langebek var derimod fattig og levede af Stipendier og forskelligt Arbejde bl. a. under Grams faderlige Protektion. Hans Natur egnede sig kun daarligt for Samarbejde med en Mand af Holsteins Klasse. Dertil kom det for det begyndende Selskab ikke uvæsentlige, at Henrichsen kunde arbejde uden Løn. Som Understøttelse havde Gram tiltænkt Langebek en af de lønnede Adjunktstillinger, men det gik anderledes end tænkt (jvfr. S. 247). Endelig havde Henrichsen, som allerede omtalt, den store Fordel, at han var inde i Selskabets Fortilværelse, og som Sekretær i Mønt- og Medaillekommissionen havde deltaget i et Arbejde, der kom til at optage en betydelig Del ogsaa af Selskabets Virksomhed.

¹ Dette Forhold mellem Henrichsen og Langebek er bl. a. omtalt i »Etatsraad og Geheime-Archivar Jacob Langebeks Levnet« ved Jens Møller. Danske Magazin IV. Kbh. 1823. S. 10 f. — Mnemosyne (af Jens Møller). Bd. IV. Kbh. 1833. S. 12 f. — Chr. Molbech, Selskabets Historie 1742—1842. Kbh. 1843. S. 34 f. — »Den Grevelige Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse«, af Eiler Nystrøm. Kbh. 1925. S. 24 ff.

Den Opgave, hvortil Henrichsen den 13. November 1742 blev valgt, var at føre *Protokollen*. Dette krævede, at han selv var til Stede i Møderne, og han forsømte kun sjældent. Indtil November 1750 førte han egenhændigt Mødeprotokollen og opfyldte saaledes den Pligt, der var paalagt ham. Men hans Protokol lader meget tilbage at ønske. Ofte er Beretningerne yderst kortfattede, og deres Indhold unøjagtigt. Hans Retskrivning var meget sjuksket, og Personnavne var undertiden forvanskede indtil Ukendelighed. Fra November 1750¹ førte han Protokollat paa løse Sedler, som hans Efterfølger, C. F. Jacobi, efter hans Død i 1780 lod indføre ved en tilfældig Skriver. Derved er Protokollen blevet endnu mere unøjagtig. I flere Aar mangler Møde-referaterne helt eller delvis, formodentlig fordi Sekretærens »Lapper« er bortkommet.

Den første Opgave, der paalagdes Sekretæren, var, i Overensstemmelse med Drøftelserne i det stiftende Møde, at udarbejde et Skema over Grams Forslag og de vedtagne Forandringer. Dette blev forelagt Selskabets øvrige tre Medlemmer og vedtaget med en lille Tilføjelse. I øvrigt var det Sekretærens Opgave at skrive Breve til Ind- og Udland (hvortil Henrichsen med sine gode Sprogkundskaber var vel egnet), at forelægge indkomne Breve og Afhandlinger i Møderne, og at føre de Forhandlinger, som blev ham overdraget.

Men ved Siden af de almindelige Forretninger ved Sekretariatet, var Henrichsen tillige »Redaktør«. Det findes ikke omtalt, at et saadant Hverv var paalagt ham; men heller ingen andre synes at have taget sig af Udgivelsen af Publikationerne, og Opgaven maatte da nærmest henhøre under Sekretæren. Den 3. Juni 1744 foreslog Henrichsen, at første Bind af Selskabets »Piecer« skulde udgives, trykkes in 4to, paa Dansk og med en kort Fortale. Ved flere Lejligheder stilledes i Selskabet Forslag (formentlig ved Henrichsen) om Udgivelsen af nye Bind af »Skrifterne«, naar Mellemrummene blev for lange. Der ses imidlertid intet om, hvem der har foretaget det praktiske Arbejde ved Udgivelsen, forhandlet med Trykkeri og Kobberstikker, læst Korrektur o. s. v.

Selv skrev Henrichsen intet videnskabeligt Arbejde og evnede det heller ikke. Det er andetsteds omtalt (S. 437), hvorledes han i 1755 afslog J. L. Holsteins Anmodning om at skrive Selskabets Historie i de første Aar. Derimod holdt han nogle faa *Taler* ved forskellige Lejligheder. Saaledes kan særlig nævnes Mødet den 27. Marts 1747, i hvilket Grev O. Manderup Rantzau takkede for Valget til Æresmedlem, hvorpaa Hielmstjerne svarede paa Selskabets Vegne. Da Holstein ønskede begge Taler trykt i »Skrifterne«, undslog Hielmstjerne sig, »siden ieg hafde ikke opskrevet det ieg talde, men meningen deraf lovede ieg dog skriftlig at forfatte«. I Selskabets Samling den 28. Oktober 1748 lovede Hielmstjerne at tale Mindeord om Hans Gram i Februar 1749. Dette havde B. Møllmann paataget sig allerede samme Dag, som Gram døde, 19. Februar 1748, men i Stedet skulde han nu paatage sig at skrive hans Vita. Først i Mødet den 10. Januar 1752 fik Hielmstjerne imidlertid holdt sin Mindetale over

¹ Hielmstjerne var i 1750 blevet Assessor i Danske Kancelli, hvilket, sammen med andre Hverv, forøgede hans Embedspligter.

Selskabets Medstifter¹. Endelig holdt »Secretairen« den 18. Februar 1763 et Udtog af en Mindetale om Præsidenten J. L. Holstein².

Ogsaa Embedet som Selskabets *Kasserer* bestred Henrichsen ved Siden af Sekretærhvervet, og senere ogsaa som Præsident, lige til sin Død i 1780. Formentlig har han hvert Aar fremlagt sit Regnskab for Selskabet; det er imidlertid ikke hvert Aar omtalt i Mødeprotokollen. Første Gang det omtales, er den 11. Januar 1745: »Leveerde ieg Min Regning over alle Jndtegeter og Udgiffter som i afvigte aar ere faldne ved Societetet, Hvilken Regning i følge af den Kongel: befaling blev af Hs Excellence leveret til tvende Membra neml: Hr Professor Mølman, og Prof: Pontoppidan, for at revidere.« — Ingen af Hielmstiernes Regnskaber er bevaret. Derimod fremgaar det af en til Kongen i September 1780 indsendt Opgørelse over hans Dødsbo, at Selskabet har haft en Formue i Obligationer paa mere end 42000 Rd. Til Trods for at Selskabets Indtægter havde været meget beskedne (bortset fra Tilskud fra Kongen til særlige Formaal), var det altsaa lykkedes at konsolidere Selskabet i økonomisk Henseende, og derved at skabe Mulighed for en stærkere og mere uafhængig Virksomhed. Ogsaa Regnskab for Mønt- og Medaillekommissionen forelagde Henrichsen i Selskabet, første Gang den 13. Januar 1744. I samme Møde holdt Henrichsen en Tale paa Dansk, »som handlede om hvad der i afvigte aar var passeret i deñe Samling, og hvad man i fremtiden kunde haabe fra det Stæd«.

Som Sekretær tog Henrichsen virksomt Del i alle de Foretagender, som Selskabet kom til at beskæftige sig med³. Dette gælder i første Række Arbejdet med Ordningen, Udførelsen og Beskrivelsen af *Mønter og Medailler*. Arbejdet dermed var ikke i særlig Grad ændret, efter at Kommissionen var blevet et lærd Samfund, og Henrichsen tog Del deri med uformindsket Interesse. Det er før omtalt (S. 21), at Drøftelserne af dette Emne i Selskabets første Møder maatte vige for vigtige Afgørelser vedrørende Oprettelsen. Men allerede den 8. Januar 1743 fremlagde Henrichsen »en liden Piece, som var en Beskrivelse paa 6 danske Myndter og Medailler, som ieg paa min udelands Reise er koñmet over og underdanigst presenteret Deris Kongel: Majestet, saasom sañe Piecer ei tilforn fandtes i Hans Majestets Cabinet.... Det blev da ved den Leilighed af JustitsRaad Gram proponerit, at Mand hver gang man kom i Samlingen burdte have noget at oplese, som af een eller anden af Membris var elaborerit hvilket og af Hans Excellence og de tilstede værende blev aproberit.« I det følgende Møde, den 15. Januar 1743, oplæstes det kgl. Reskript af 11. Januar, der først meddelte om en Bevilling paa 1000 Rd. til Brug for de danske Mønters og Medaillers Udstikning, og dernæst gav den ofte omtalte Besegling af Selskabets Oprettelse (jvfr. S. 24 f.). I samme Møde genoptog Henrichsen Drøftelserne fra Kommissionens Tid og sluttede Mødet

¹ I Mødeprotokollen er bemærket, at »Talen findes iblandt Societetets Papiirer«. Dette er imidlertid ikke Tilfældet. En anden ved samme Lejlighed af Hielmstjerne holdt Tale, som Svar paa den unge Grev Holsteins Sørgetale over Dronningen, »som iblandt Societetets Papiirer omtrent findes skrevet«, beror i det Kgl. Norske Videnskabers Selskabs Bibliotek i Trondhjem.

² Trykt Kbh. 1766 (jvfr. S. 435 Anm. 1).

³ Disse Foretagender vil blive nærmere omtalt i et senere Bind.

med at oplæse »den beskrivelse ieg har giordt over de 6 danske piecer som ieg har allerunderdanigst offereret Hans Majestet«. ¹ Denne Oplæsning var det første Foredrag, der er holdt i Selskabet; det findes ikke bevaret. Dermed begyndte ogsaa Sekretærens ofte brydsomme Hverv med at holde hele det komplicerede Møntarbejde i Gang. Henrichsen fortsatte Ordning og Katalogisering af Kabinettet som hidtil. Men desuden maatte han forhandle med Tegnere og Medaillører om nye Opgaver, Kontrakter, Ansættelser og Honorarer, og ofte maatte han tage Stilling til Personernes private Besværligheder. Et Forslag fra J. L. Holstein i 1743 om Udførelse af Jetons til Erindring om mindeværdige Begivenheder under Kongens Regering forøgede Sekretærens Opgaver paa en ikke altid tilfredsstillende Maade. Han maatte sørge for Nyindkøb til Kabinettet baade hjemme og ude, og her kom hans sjældne Møntkendskab og egen store Samling ham til Gode. Endvidere maatte han stadig overvaage den i 1741 af des Roches de Parthenay udførte Møntbeskrivelse og Oversættelsen deraf til Dansk samt Fremstillingen af det store Antal Kobbere til dette Værk. Endelig var det ret detaillerede Regnskab over Anvendelsen af de kongelige Midler til alle de nævnte Foretagender betroet Henrichsen. I den af ham førte Mødeprotokol forekommer hans »Jeg« i praktisk taget hvert eneste Møde flere Gange angaaende saadanne Sager, som Selskabet selv foreslog, eller som blev paalagt det af Kongen. Nogen Forandring heri indtraadte for Selskabets Vedkommende, da et kgl. Reskript af 22. November 1748, stilet til de Tilforordnede i Videnskabernes Collegio ², beordrede Selskabet at foranledige Udliveringen af de forskellige Medaillesamlinger, og Møntkabinettets forskellige Samlinger forenet under Hielmstiernes Tilsyn og anbragt i »det stoere Gallerie« paa Slottet ³. Hermed var Hielmstierne blevet Direktør for Møntkabinettet, et Hverv som han beholdt til sin Død i 1780. Men kort efter Overdragelsen synes det, som om Hielmstierne ikke havde den samme Interesse for Møntkabinettet — og for øvrigt for Selskabet i det hele taget — som hidtil. Møntkabinettet blev ikke samlet ⁴, og »hans mangfoldige Forretninger og siden tiltrædende Alder og Svaghed forhindrede ham fra at gjøre andet end forøge Cabinettet anseeligen ved Indkiøb af rare Medailler og Mynter, naar dertil Leilighed gaves ved Auction, eller paa anden Maade«. ⁵

Et af de første Arbejder, som Selskabet efter Oprettelsen paatog sig, var at tilse det af Kobberstikkeren Bartholomæus Rocque ⁶ udførte Arbejde med Stikning af Kobbere til Beskrivelsen af *Christian VI's Rejse i Norge* (jvfr. Beretn. om Møde den 4. December 1742, trykt S. 22). Ogsaa her maatte Henrichsen optræde paa Selskabets Vegne og atter ved denne Lejlighed drejede det sig om Forhandlinger med

¹ G. Galster, »Hielmstierne og det kgl. Myntkabinet«. Numismatisk Forenings Medlemsblad. XIII. Kbh. 1933. — H. F. Rørdam, Breve fra Jac. Langebek. Kbh. 1895. S. 18, 34.

² Siellandske Missiver 1748 Nr. 506 i Rigsarkivet.

³ Løngangen mellem Christiansborg Slot og Kancellibygningen.

⁴ Ifølge kgl. Brev af 6. Marts 1750 til Holstein, Hielmstierne o. a. Kopi i det kgl. Bibliotek. Langebeks Excerpter No. 282. Fol. 25 b.

⁵ Fortale af P. F. Suhm til »Beskrivelse over danske Mynter og Medailler i den kongelige Samling«. Kbh. 1791.

⁶ Jvfr. Note S. 22.

Kunstnere af forskellige Fag. Det viste sig straks, at der var meget at kritisere ved det af Rocque paa Kongens Bekostning udførte Arbejde (jvfr. Mødet den 8. Januar 1743, trykt S. 23), og det blev i November 1743 paalagt Henrichsen at opsætte en Forestilling til Kongen derom. Henrichsens Aversion mod Rocque var meget stærk, og da J. L. Holstein for at fremme Arbejdet foreslog at lade Kobberstikkeren J. M. Preisler¹ hjælpe til med Stikningen, dristede Sekretæren sig til at gaa imod Præsidenten, idet han ikke ønskede, at Selskabet skulde betjene sig af Rocques »Fuskerarbejde«, men kun anvende Preisler. Derved kom imidlertid andre Forhold til at gøre sig gældende, idet Preislers Arbejde fandtes for dyrt, hvorfor Erik Pontoppidan foreslog at benytte Jacob Fosie til Arbejdet². Ogsaa dette Forslag satte Sekretæren sig imod. I et Møde den 23. November 1744 udtalte Henrichsen saaledes, »at Comissionen hafde alt haft med en Fuskere at gjøre, som hafde faad endeel Penge, og giordt arbeide derfor, som fortienste at begraves i evig mørke.« Og efter at han havde omtalt, at Graving var ikke Tegneren Fosies Fag, fortsatte han, »at det var bedre aldrig at lade noget gjøre, som skulle skee paa Kongens bekostning og gaa ud i Hs Majestets Navn, end at lade det gjøre af een, som ei forstood sig derpaa, og som alleene saa hen til sin egen fortieniste og Profit og lod det gaa med reputationen som det kunde«. Da Pontoppidan i et Møde kort efter atter foreslog Fosie, idet Preisler var for dyr, gik Sekretæren igen imod: »Comissionen hafde alt eengang prøvet, hvor ubehageligt og bekosteligt det var, at have med Fuskere at gjøre, hvorpaa de Plader Rok hafde stukket, var et kiendelig exempel.« Der blev i den følgende Tid indhentet en Del Prøver paa Graving, indtil Henrichsen, som formentlig havde opgivet at kunne tilfredsstille Preislers Krav, selv foreslog Fosie til en Del af Arbejdet. Imidlertid var Christian VI, der naturligt var interesseret i Arbejdets Fremme, afgaaet ved Døden 1746, og Frederik V syntes ikke at ville bekoste mere paa dette Arbejde. Den 27. Febr. 1747 forelagde Sekretæren en Forespørgsel fra Kongen om, hvordan Selskabet mente, at Kongen kunde faa sine Udgifter med Værket refunderet, hvorpaa Sekretæren svarede Overhofmarskallen i Selskabets Navn. Da det var øjensynligt, at Kongen ikke ønskede at støtte Arbejdet mere, fandt Gram det rigtigst, at Selskabet opgav dette Foretagende, medens Præsidenten mente, at der intet var at tabe for Selskabet, hvis Kongen vilde overlade Selskabet Værket. Halvandet Aar senere, November 1748, paalagde Præsidenten Sekretæren at gennemgaa Tavlerne igen. Og nu indsaa Sekretæren det umulige i at opnaa et tilfredsstillende Resultat uden ved meget stor og tvivlsom Bekostning. Præsidenten ønskede imidlertid endnu et Forsøg gjort ved Fosies Hjælp, siden Værket allerede havde kostet saa meget. Men da der intet nævnes i de følgende Møder om nogen Beslutning herom, maa det formodes, at Præsidenten denne Gang havde maattet bøje sig for Sekretærens Standpunkt. I det Hielmstierneske Bibliotek i det kongelige Bibliotek i København beror et Eksemplar af Rocques Stik, indeholdende 29 af de 36 stukne Tavler³. Foran deri har Hielmstierne indført følgende: »Disse Karter af

¹ Johan Martin Preisler, 1715—94.

² Jvfr. Note S. 23.

³ Nr. 459 Fol.

Kong Christians og Sophiæ Magdalenæ Reise til Norge ere stukne af en Frantzoz ved Navn le Roque, som General Løvenørn hafde recommenderet til Kongen. Jeg er Aarsagen, at dette verk ei er kommet for lyset, men mig syntes, at Videnskabs Societetet, under hvis Indseende disse Plader ere stukne, ei kunde have Ehre af, at publicere saa slet udstukne Plader, som koste dog Kongen nogle 1000 Rdl. — Af disse aftryk existerer ei meere end dette Exemplar, thi de andre Avtryk, som jeg loed levere til Kongen, Conseillet, Løvenørn, ere alle casserede, i Tanke, at Verket skulde komme ud.¹ Efter at Udgivelsen af Rejsebeskrivelsen var opgivet, har Hielmstjerne formodentlig taget Manuskriptet til sig og opbevaret det sammen med Selskabets øvrige Arkivsager og Bøger. I Fortegnelsen over hans Dødsbo staar øverst i Listen over Bøger, der tilhører Selskabet: »Kong Christian VI Nordiske Reyse illumineret.«²

Et Arbejde, som i høj Grad satte Præg paa Selskabets Virksomhed, i Aarene efter at den førnævnte Rejsebeskrivelse i det væsentlige var opgivet, var Udgivelsen af et andet stort Rejseværk: *Kaptajn F. L. Nordens Rejse til Ægypten 1737—38*³. Ogsaa i dette Værk var Hielmstjerne som Sekretær stærkt interesseret og optaget, og paa flere Punkter havde han stor Indflydelse paa, at det overhovedet fremkom og i en for Selskabet saa værdig Form. Som andetsteds nævnt havde Henrichsen paa sin lange Rejse truffet Kaptajn Norden i London. Herom skriver han i et af sine Rejsebreve til Jac. Langebek den 2./13. Juli 1742⁴: »Grev Danesciold⁵ og capitain Norden (den sidste med den eene food i graven, som er en stoor forlust for landet) reiste overgaars herfra til Paris; ieg har mist et par gode venner.« F. L. Norden var, som Anerkendelse for sine Resultater paa Rejsen, blevet Medlem af Royal Society i London i 1741, og da han døde i 1742, kun 34 Aar gammel, valgtes Henrichsen i 1743 i Stedet for ham (S. 324). Takket være Grev Danneskjold-Samsøe kom Nordens efterladte Dagbøger og Tegninger til Danmark, hvor Christian VI befalede, at Værket skulde udgives paa offentlig Bekostning. Til dette Formaal indkaldte Kongen i 1743 den fremragende Kobberstikker Marcus Tuscher⁶. Efter kgl. Befaling af 16. December 1746

¹ Denne sidste Erklæring afkræftes ikke derved, at der faktisk foreligger flere Samlinger af Rocques Stik (smIkn. bl. a. Chr. Molbech, Selskabets Historie 1742—1842. S. 29. Anm. 31, og H. Ehrencron-Müller »Et dansk Pragtværks Historie« i Nord. tidskr. för bok- och biblioteksväsen, Årg. IV. 1917. Nr. 4. S. 313—327). Selskabet lod nemlig i 1782 udføre 16 Sæt Stik à 36 Tegninger som Prøvetryk paa noget af det Papir »af mindre Format«, som fandtes i Hielmstjernes Dødsbo. Kobberpladerne beror endnu i Selskabets Arkiv.

² I en Fortegnelse over de Selskabet tilhørende Effekter 1796 findes endnu: »Christian VI Reise til Norge 1733 manusc: med illuminerte Tegninger.« I Juli 1811 blev Manuskriptet efter kgl. Befaling afgivet til Kongens Haandbibliotek, hvor det endnu beror. Hielmstjerne havde foran i Værket skrevet: »Dette Manuscript har jeg ingensteds vidst at levere og har derfor lagt det til Societetets Sager.« Efter Afleveringen har Bibliotekaren ved det kgl. Haandbibliotek N. H. Weinich tilføjet under Hielmstjernes Note: »Sic redit ad Dominum, quod fuit ante suum. Nu staaer den i det Kgl. Haand Bibliotek.«

³ *Frederik Ludvig Norden* (1708—42), dansk Kaptajn i Marinen, arkæologisk Rejsende.

⁴ »Henrik Hielmstjernes Udenlandsrejse 1740—42«, ved Eiler Nystrøm. Danske Magazin 6. III. 4. Kbh. 1923. S. 365.

⁵ *Frederik Danneskjold-Samsøe* (1703—70), Greve, Oversekretær i Søetaten, senere Generaladmiral-løjtnant.

⁶ *Marcus Tuscher* (1705—51), nürnbergsk Maler og Kobberstikker.

overdrog Frederik V Selskabet at føre Tilsyn med Tuschers Arbejde og Værkets Fuldendelse. Men ligesom Tilfældet havde været med Christian VI's Rejse i Norge, vilde den nye Konge ikke fortsat bekoste Arbejdet, men paalagde Selskabet at finde en Forlægger dertil. Sekretæren, nu adlet Hielmstjerne, ansaa dette for umuligt og indstillede, at Selskabet selv skulde lade Værket komme frem, naar Kongen havde eftergivet, hvad det hidtil havde kostet. »I fall Societetet frygtede for noget Tab vilde ieg om Societetet vilde lade mig faa fordelene, igien iñestaa for alle Skader, men saa allerhelst at De Self vilde paatage Sig baade Gevinst og Tab.« Den 24. April 1747 indsendte Selskabet en Forestilling til Kongen herom, og med Reskript af 5. Maj s. A. blev Nordens Værk, med hvad det hidtil havde kostet, skænket Selskabet til Udgivelse paa dettes Regning og Risiko. Dermed begyndte et, ogsaa for dette Arbejdes Vedkommende, brydsomt Slid for Sekretæren, dels med Forhandling om en Række Detailspørgsmaal, men først og fremmest en Kamp mod andres Langsomhed under Udgivelsen. Den første Betingelse, for at Værket kunde udkomme, var, at Økonomien blev sikret gennem Prænumeration, og i den Anledning maatte Sekretæren korrespondere baade indenlands med Stiftamtmand og Bisper og i Udlandet med Ministre og fremtrædende Akademikere. Men dertil kom saa Forhandlinger med Tegnere og Kobberstikkere, om Fremskaffelse af Papir, om Udstyrelse med Vignetter, om Dedikation og Fortale med Biografi m. m. og endelig alle Spørgsmaal om Betaling for Værkets Udførelse og Indkassering af Prænumerationens beløbene. Efter Hielmstjernens Forslag skulde Dagbøgerne oversættes til Fransk ved des Roches de Parthenay, og Hielmstjerne vilde selv overvaage denne Oversættelse. Manuskriptet skulde i øvrigt gennemses og suppleres af Hans Gram. Efter Grams Død i Februar 1748 valgtes B. Møllmann som tilsynsførende, »og hd vegrede sig ei heller ved at tage Sig det paa«.¹ I Oktober s. A. ønskede Hielmstjerne at begynde Trykningen, og Møllmann lovede at fremskynde Arbejdet og at oplæse det i Selskabet, efterhaanden som det blev færdigt. I April 1749 faldt den første Paamindelse til Møllmann, og derefter fulgte adskillige andre. I Protokollen for 9. Marts 1750 læses saaledes: »Jeg [Hielmstjerne] erindrede og nu som offtere tilforn om Nordens Reise, med hvilken det gik reent i langdrag. Hs Excellence Præsidenten erindrede Prof: Mølman derom, saasom det alleene beroed paa ham at verket ei for længst er udkōmen, hd undskyldte Sig med Bibliotheket² og lovede at saasnardt hd kunde vilde hd tage fatt derpaa, forsikrende heele Societetet at den eene Tomè gandske vist i aar skulde udkōme.« Efter gentagne Formaninger til Møllmann om at lade alt fare for dette Arbejdes Skyld, lykkedes det ham med Møje at faa det første Bind færdigt i November 1750, efter at Dele deraf havde været forelæst i Selskabets Møder. Men med det andet Bind begyndte Hielmstjernens Besværligheder igen. Saaledes i Mødet den 17. Januar 1752: »Jeg urgeerte atter igien paa Professor Mølman at han vilde see derhen, at man kunde begynde at trykke paa Værket, da mange ere utolmodige over at de saa lenge skal bie.« I Juli s. A. insisterede Sekretæren paa at faa andet Bind udgivet endnu samme Som-

¹ I samme Møde paatog Møllmann sig at tale over Gram, men det blev ved Loftet derom.

² B. Møllmann var i 1748 blevet Grams Efterfølger som Bibliotekar ved det kgl. Bibliotek.

mer, »hvorimod Professor Møllman gjorde mange Instancer, paaskydende blant andet sin slette Helbred«. Men endnu i Januar 1754 maatte Hielmstierne og Præsidenten minde Møllmann om de mange Klager allevegne fra, hvilket var »til stoer Præjudice for Societætet.« Møllmann lovede »efter Sædvane« at ville tænke paa at afslutte Arbejdet samme Sommer. Den 18. Februar 1754 lovede han »positive til Paaske« at bringe Værket til Afslutning. Imidlertid kom der Vanskeligheder med Fremskaffelsen af Papir, og først i et Møde den 6. August 1755 lod Hielmstierne Præsidenten og Selskabet vide, »at den saa længe forønskede Tid var kommen at man kunde sige, at nu var Nordens Værk gandske færdig«. Hielmstierne havde da alt parat til en omgaaende Udsendelse af Bindet. Regnskabet med det langvarige Arbejde havde Hielmstierne ført og forelagt Selskabet til Revision. Arbejdet med de mange Prænumerations-sedler og Regnskabet dermed voldte Hielmstierne en Del Vanskeligheder, bl. a. for Englands Vedkommende (jvfr. S. 325 om Martin Folkes). Som Afslutning paa dette Arbejde, der havde lagt Beslag paa Selskabets Opmærksomhed Møde efter Møde i næsten ti Aar, og hvis Udgivelse formentlig kan tilskrives Sekretærens energiske Op-træden paa Selskabets Vegne og som Forkæmper for Opretholdelsen af dets Ære, foreslog Hielmstierne i August 1756 at sælge alle Kobberpladerne til en Boghandel i London. Det storslaaede Værk, der gjorde saavel Forfatteren som Selskabet og Landet Ære, udkom, med Selskabets Dedikation til Kongen, under Titlen: »Voyage d'Égypte et de Nubie, par Mr. Frederic Louis Norden.« Tome I—II. Copenhague MDCCLV¹. Værket udkom senere i flere Oversættelser i andre Lande.

Endnu et tredie monumentalt Rejseværk blev under Hielmstiernes Sekretærtid overgivet Selskabet til Udgivelse, og ogsaa for dette Værks Vedkommende spillede Hielmstiernes Initiativ en stor og afgørende Rolle. Ved Reskript af 23. April 1751 havde Kongen beordret to islandske Studenter, Filologen *Eggert Olafsen* og Medicineren *Biarne Povelsen*, til samme Aar at foretage en *Rejse i Island* for at undersøge Landet i videnskabelig, politisk og økonomisk Henseende. Ved samme Reskript beordredes Selskabet til at instruere de to Studenter og til at modtage deres hjemsendte Journaler og referere derom til Kongen. De to Studenter tiltraadte Rejsen i Foraaret 1752, efter at de paa Selskabets Foranledning i et Aar havde haft Lejlighed til at forberede sig grundigt til Rejsen. I de følgende Aar kom Hielmstierne til at staa som Mellemand mellem Kongen og Selskabet paa den ene Side og Selskabet og Studenterne paa den anden. Det blev ogsaa Hielmstiernes Opgave at oplæse de Beretninger, som under den 5-aarige Rejse blev sendt ned til Selskabet og at tage sig af de sendte Naturalier og Herbarier. I November 1757 kom Studenterne hjem, og Hielmstierne maatte da tage sig af deres økonomiske Forhold². Værket laa nu i mere end 10 Aar hos Chr. Friis Rottbøll uden at blive rørt, indtil Hielmstierne i Mødet den 17. Februar 1769 tog Sagen op. Protokollen for Mødet beretter derom følgende:

¹ Manuskript og Tegninger beror i Selskabets Arkiv.

² Senere fik Povelsen i 1760 Ansættelse som Landfysikus paa Island, medens Eggert Olafsen i 1767 blev Vice-Laugmand. Olafsen døde imidlertid det følgende Aar.

»Endelig foreslog ieg for Societetet, at da det Islandske Værk, som har kostet saa mange Penge, og saa meeget Arbejde, ligger nu reent begravet, uden at der tænkes paa at give det ud, saa har ieg formaaet Professor Schiønning og Erichsen i Sorøe, til at paatage sig at giennemgaae det gandske Værk, forandre Stiilen hvor den maatte skurre i danske Øren, udelade alle repetitioner, og alt som kunde synes at være fabelagtig, og ey efter vore Tidens Smag, og endelig alle raisonnements i Natural Historien, som ey eragtedes at være vel grundede med meere, som man overlod til de gode Herrers bekiente Indsigt. Alt hvad de dertil Forlanger, er Forsikring at deris Arbejde ey skal være forgjæves, men at Værket, naar det saaledes var Corrigeret kunde komme ud. Jeg proponerede vidre at hvad Natur: Historien in Specie angaar kunde af Brünike naar han kom Hiem, revideres, og de Islandske Planter af Professor Friis Rotbøll dels revideres, deels forandres og augumenteres, og endelig at Bekostning paa Papir, og hvad som det koster at afskrive, maatte dem gotgiøres, hvilket alt blev af hans Excellence [Thott] og Societetet approberet, saa at ieg derom med første Leylighed, og naar ieg faar Værket fra Professor Rotbøll, hvor det alt sammen er, og som ieg har forlangt mig tilsendt, tilskriver Professor Schiønning og Erichsen.«

Den 16. Februar 1770 afgav de to nævnte Herrer en Betænkning over Rejsebeskrivelsen, og Hielmstjerne foranledigede et halvt Ark trykt, »saaledes som Bogtrykkeren agtede at lade det heele Værk trykke«. Hermed ophører imidlertid Meddelelserne om dette Arbejdes videre Skæbne, idet Selskabet i Slutningen af 1770 fik alvorligere Vanskeligheder at kæmpe med. Men allerede i 1772 forelaa dog det store Arbejde trykt under Titlen: »Vice-Lavmand Eggert Olafsens og Land-Physici Biarne Povelsens Reise igiennem Island, foranstaltet af Videnskabernes Sælskab i Kiøbenhavn, og beskreven af forbemeldte Eggert Olafsen«. Deel 1—2. Sorøe 1772¹. I en Fortale af G. Schønning omtales særlig »Hr. Conference-Raad Hielmstjerne, Sælskabets Secretair, hvis Omsorg og Umage for Skrivtets Udgivelse bør her med Tak og Berømmelse erindres«. Ogsaa dette Værk bekostedes ved Subskription.

Ved Siden af det omfattende Arbejde som Selskabets Sekretær med Udgivelsen af de tre ovennævnte Værker, hvoraf det ene dog mislykkedes, tog Hielmstjerne aktivt Del i to Foretagender af anden Art, der strakte sig langt ud over hans egen Tid: Landmaalingen med Fremstillingen af Kort over Danmark og Udgivelsen af en dansk Ordbog.

Hvad Hielmstjernens Andel i *Landmaalingen* angaar, udtalte hans nære Ven og Efterfølger som Sekretær i Selskabet, C. F. Jacobi, følgende i Mindetalen den 3. November 1780²:

»Men det, som aldrig skal blive glemt, saalænge nyttig Lærdom skal vorde agtet i Landet, er hans Omsorg for det danske Cartevæsen. Han havde undersøgt

¹ Manuskript beror i Selskabets Arkiv.

² C. F. Jacobis samlede Skrifter. Kbh. 1817. S. 101 f.

vor Armod i dette Stykke; den maatte afhjelpes. Vanskelighederne forudsaae han at være hverken faa eller ringe. Hvor skal man finde duelige Arbeidere? Hvorfratage Penge? Hvorledes hæve de Hindringer, som Ukyndighed og Egennytte næsten altid lægger nye Anstalter i Veien? Men ere end Arbeiderne faa og uøvede; Tiden kan danne dem og flere. Fattes end de fornødne Penge, man maae vente bedre Tider og lægge til af sit eget. Og Hindringer? Skulde de kunde afskrække Hielmstierne ved en Sag, som kan skaffe Danmark Nytte og Hæder? Nei, han havde Mod nok til at bringe Cartevæsenet i Forslag (jeg har gode Beviser derom i Hænderne) men han havde tillige Taalmodighed nok til at sætte det, giennem mange Bryderier, Bekymringer og Fortredeligheder, i den Drift, hvori vi nu finde det. Saaledes var Manden. Hans brændende Iver for nyttig Lærdom tilstødte ham ingen Ro, førend han fik udrettet alt, hvad som stod til ham, til dens Befordring. Ak! maatte den samme Ild føles i alle Fornemmes Bryst, da vilde vi spaae Videnskaberne gyldne Tider. Dog, Ønsket er for stort. Maatte i det mindste de Anlæg, han satte i Gang, skride og fuldbringes; at de ikke, lig Uhret, naar Fiederen lader af at spænde, først skulde sagtnes og siden standse!«

I Mødet den 14. Februar 1757 »blev et Forslag oplæst fra en Studiosus ved Navn Koefod¹, som tilbød sig at gjøre accurate Korter over Danmark og ingen Belønning forlangede derfor, uden at blive Professor Designatus Mathesi: i Odense, og blev besluttet at derom skulde gøres Forestilling til hans Majestæt«. Ved kgl. Reskript til Selskabet af 25. Februar 1757 udnævntes Kofod til Professor mod at levere et eller to specielle Kort over Danmark hvert Aar efter en af Selskabet foreskrevet Plan. Den 13. November 1758 foreviste Hielmstierne Selskabet det af Kofod udførte Kort over Københavns Amt, som blev fundet tilfredsstillende, og Selskabet gjorde Anstalter til, at Arbejdet kunde fortsættes. Imidlertid døde Kofod i 1760. Men allerede i 1761 viste sig nye Muligheder for en Fortsættelse af hans Arbejde. Den 9. Februar 1761 indleverede Studiosus Thomas Bugge, Selskabets senere Medlem og Sekretær, en Traktat om Kortvæsenet, og i samme Møde oplæstes en Plan fra Chr. Hee om, hvordan Kortvæsenet kunde indrettes. Af det vigtige kongelige Reskript af 26. Juni 1761 til Selskabet fremgaar, at J. L. Holstein havde samlet en Kommission, bestaaende af B. W. Luxdorph, H. Hielmstierne, P. Horrebow, Chr. Hee og J. N. Holm² til at afgive Betænkning om Kortvæsenet i Danmark. I det nævnte Reskript beordredes den nedsatte Kommission til »under Videnskabernes Societets Direction at bære al muelig Omsorg for dette nyttige Værks Indretning, at dermed jo føre jo hellere begyndes, for at bringe det i Stand«. Dermed var den første Landmaalingskommission oprettet, og Planen for dens Indretning og Arbejde var nøje angivet i Reskriptet. Som Selskabets Sekretær fungerede Hielmstierne tillige som Formand i Landmaalingskommissionen, og fortsatte hermed, ogsaa efter at han var blevet Præsident, til

¹ *Peder de Kofod* († 1760), Kartograf.

² *Jørgen Nicolai Holm* (*c.1727), Prof. design. i Filosofi og Matematik ved Univ. i Kbh., var ikke Medlem af Selskabet.

sin Død i 1780. Det paahvilede ham, ligesom ved de tidligere nævnte Foretagender, at føre alle Forhandlinger, opad ved Forestillinger til Kongen og Skrivelser til Kollegierne, nedad ved at skaffe Landmaalere og Kobberstikkere, forhandle om Lønninger og Arbejde, Papir m. m., og samtidig førte han som Selskabets Kasserer tillige Regnskaberne for de kongelige Bevillinger til Kortvæsenet. Selv paa den Tid, under og efter Struensee, da saa godt som al Virksomhed i Selskabet hvilede, og ingen Møder holdtes, lykkedes det Hielmstierne at vedligeholde Landmaalingsarbejdet og at opnaa Struensees Bevaagenhed derfor. Af et Pro Memoria af 24. Oktober 1771 til Hielmstierne fra Finanskollegiet, underskrevet bl. a. af Struensee¹, se det, at den hidtidige Bevilling paa 1600 Rd. blev forhøjet for 10 Aar til 2100 Rd. om Aaret. I Opgørelsen over Hielmstiernes Dødsbo 1780 findes bl. a. en Fortegnelse af Th. Bugge over alt vedrørende Landmaalingen, som fandtes i Dødsboet. Det fremgaar deraf, at Hielmstierne har haft alt i sit Hus. Der omtales: Instrumenter, Landmaalings-Konceptkort, Trigonometriske Kort, Journaler fra Landmaalerne, Kobberplader til Kortene, rentegnede Kort, Aftryk af Kort og Kortpapir; desuden Regnskabet for det sidste Aar. Aaret før Hielmstiernes Død havde Th. Bugge udtalt følgende²: »Til Sælskabets nærværende Præsident Hr. Geheime-Raad og Justitiarius Hielmstierne skylder den geographiske Landmaaling ei allene sin første Tilværelse, og at den blev begyndt 1762 i den kritiske Tidspunkt, da Fædernelandet truedes med en farlig Krig, men endog dens paafølgende Forøgelse og stadige Drift, hvilken han med Virksomhed bestandig har understøttet.« I 1771 havde Chr. Hee under Drøftelsen af Planen for Selskabet udtalt om Hielmstierne, at han med Omhu og Iver havde sat Landmaalingen saaledes i Drift, »at ieg oprigtig tilstaar, at mit arbejde havde været unyttig, og landmaalings forretningen qvalt i fødselen om Hands courage og dristighed ej havde soutineret dend«.

Det andet store Foretagende, for hvilket Hielmstierne nærrede en dyb Interesse, var Udgivelsen af *den danske Ordbog*. Allerede i 1745 havde Henrichsen sammen med Gram søgt at faa udgivet Rostgaards dansk-latinske Ordbog³. J. Langebek havde arbejdet for Rostgaard paa dette Værk, men efter dennes Død i April 1745, var Langebek blevet træt af Arbejdet. I 1755 blev Sagen atter taget op, formentlig paa Hielmstiernes Foranledning, og ved kgl. Reskript af 7. Marts 1755 blev det paalagt Langebek at afslutte Ordbogen. Det førte imidlertid ikke til Resultat, og først i Mødet den 12. April 1776 blev Ordbogsarbejdet igen draget frem af Hielmstierne, som nu var blevet Selskabets Præsident (se Fortsættelsen S. 444 f.).

Næppe har nogen senere Sekretær i Selskabet taget virksom Del i saa mange nye Opgaver som Hielmstierne. Hans Initiativ og Utrættelighed bragte Selskabet over

¹ I Selskabets Arkiv.

² I Fortale til »Beskrivelse over den Opmaalings Maade, som er brugt ved de Danske geographiske Karter.« Kbh. 1779. S. X. Jvfr. hermed Chr. Molbech, Selskabets Historie 1742—1842. S. 69. Anm. 81.

³ Jvfr. Brev af 13. Maj 1745 fra Gram til J. L. Holstein. Trykt i Breve fra Hans Gram, udg. af Herman Gram. Kbh. 1907. S. 259. — Udkast til Brevet trykt i Nye Danske Magazin. V. 4. Kbh. 1827. S. 281—86.

flere døde Punkter. Det er derfor paafaldende at bemærke, hvorledes hans Interesse paa andre Omraader sløvedes. Det gjaldt mest de rent manuelle Opgaver, bl. a. Indførelsen af Mødereferater i Protokollen. Han var i Besiddelse af den for en Sekretær fortræffelige Egenskab, i de forskellige Arbejder, han fik med at gøre, at kunne sætte andre i Gang. Men i det egentlige Sekretærarbejde havde han ingen Assistance at ty til. Efterhaanden er han formentlig blevet for fornem til at gøre Sekretærens daglige Arbejde, og Sygdom kom til og hindrede ham. Det var netop disse Vanskeligheder, der under Drøftelserne i 1771 af en ny Plan for Selskabet fik ham til at fremsætte Ønsket om en Medhjælper og senere Afløser.

Henrik Hielmstierne havde hidtil som Sekretær ledet Selskabets Forretninger uden nogen lovformelig Rettesnor eller Begrænsning for sin Embedsvirksomhed. Og saa længe Ledelsen laa i hans Haand under Direktion af den myndige Præsident, J. L. Holstein, havde en saadan Lovgivning heller ikke været nødvendig. Men efterhaanden som hans Arbejdsomraade og Fuldmagt udvidedes, ikke mindst i den mindre virksomme Otto Thotts Tid, og da Alder og Sygdom begyndte at indfinde sig, var det naturligt, om man i den nye Plan, som skulde fremsættes, ogsaa tog Sigte paa nærmere at definere Sekretærens Stilling i Selskabet. Hielmstierne havde taget Del i og ledet alt, hvad Selskabet havde haft mellem Hænder i de første Tiaar. Dette var saa helt forskelligt fra den Definition, som først Gram i 1742 havde givet af Sekretærens Embede: »at føre Protocollen ved Societetet«, og som senere Chr. Hee havde givet i sit Forslag til Selskabets Indretning 1759 (jvfr. S. 102). Ifølge dette sidste skulde »Secretarius Societatis perpetuus« netop undtages, naar der forefaldt besværlige Materier at oplyse eller at udfinde. Han »haver nock i at føre Societetets Correspondence og regenshaber, at besvare introductionstalerne som holdes af hver nye medlem og at aabne Societetet hver aar med en tale til opmuntring for viidenschaberne, som kunde tryckes til introduction for hver af Acterne«.

Det skyldes utvivlsomt Hielmstiernes Initiativ efter Thotts Afskedigelse i 1770, at Selskabet overhovedet fortsat fik Lov til at eksistere, omend dets Liv i nogle Aar kun var meget svagt¹. Da det »hoved- og hjemløse« Selskab havde modtaget Struensees Kabinetsordre af 4. Januar 1771 (jvfr. S. 108), efter hvilken ingen Præsident for Selskabet maatte vælges, men at man gerne saa »en Plan til Videnskabernes Flor og Udbreedelse«, var det paany Hielmstierne, der samlede Medlemmerne i sit Hus den 15. Januar s. A. Ved den Lejlighed fremlagdes et Lovforslag, som imidlertid kun kendes gennem de om dette afgivne skriftlige Vota fra Medlemmerne. I disse Vota, hvoraf flere helt eller delvis er trykt S. 109 ff., kommer for første Gang divergerende Meninger af større Omfang til Orde blandt Medlemmerne, og der synes at været opstaaet to Partier i Opposition mod hinanden. En væsentlig Del af Diskussionen og den deraf opstaaede Strid skyldtes Forslag vedrørende Sekretærembedet, et Forslag, der formodes at maatte være udgaaet fra Hielmstierne selv. I sit Votum af 2. Februar 1771 (S. 211) fremhæver han, at det vil være umuligt for ham stadig at bestride Sekretariatet alene, og han foreslaar Ansættelse af sin nære Ven, Assessor C. F. Jacobi,

¹ Jvfr. Jacobis Mindetale l. c. S. 101.

som lønnet Vicesekretær. M.Th. Brünnich (S. 109) definerede nærmere Vicesekretærens Funktion som Udførelsen af det manuelle Arbejde ved Korrespondance, Protokol, Regnskab, Publikationer og Bibliotek, medens Sekretæren, »som enten afvexler eller bliver bestandig«, skulde lede Møderne og kvittere Regnskaberne. C. Friis Rottbøll (S. 114) var enig i Ansættelsen af en lønnet Sekretær, men »kandskee at det gav meere fornøyelse om Han toges af de arbeidende læm̄er i Societetet« (ligesom Wargentin i det svenske og Formey i det preussiske Akademi). Som Repræsentant for Hielmstiernes Modparti fremhævede C. G. Kratzenstein (S. 114) det unyttige ved at have en Vicesekretær, og især paa det Tidspunkt, da Sekretærens Funktion var meget ringe. »Pensionen kunde da med større Nytte anvendes til at befordre Societetets Hoved-Hensigt, som er at giøre Forbedringer og nye Opdagelser i Videnskaberne.« M.Th. Brünnich afgav endnu et Votum, hvor han gav et Billede af Sekretærens Virksomhed, idet han nu syntes at indtage et andet Standpunkt end tidligere: »Carte Væsenet lønnes Hr Prof. Hee for, altsaa bør han levere de faae Regninger derover i den Stand at de ikke skal blive Secretairen til vidre Last med at anføre dem en general, og med dem bielegge sit Regnskab. Hr Etatz Raad Horrebøw og jeg paatog os at skrive 2de Breve i vores Science fordi det ikke var Secretarii Videnskaber (og mange fleere ere i forrige Aars Møder ikke forekomne). Det vil vel offtere gaae saaledes, og burde og være. Men hvad vil da Secretarii Embede blive for 300 Rd^r Løn han skal nyde? Hr Assessor Jacobi gav jeg for sin Duelighed gjerne mit Votum saalænge ingen anden Medlem var som kunde forrette det, i sær naar han behøvede det endog for at opfylde sine Pligter som Medlem.« I dette sidste laa formentlig gemt, at Brünnich selv kunde ønske at faa Posten som Vicesekretær, og det synes, som om han direkte har fremsat Ønske i saa Henseende¹. Heraf fulgte en Votering, der viste stærkt delte personlige Meninger blandt Medlemmerne. Følgende skal heraf refereres.

H. HIELMSTIERNE. 14. Febr. 1771.

»Da Professor Bruniche i indlagde forlanger at blive Societetets Secretaire; da maae Prof. B. ei tage mig ilde, at Jeg hverken har eller kand faae den Fortrolighed til Ham, som ieg har til Assessor Jacobi, hvis hurtige genie, hvis Ferdighed i at tale og skrive breve i det Franske Engelske Italienske og Tydske Sprog foruden endeel andre gode Egenskaber mig til fulde ere bekiendte, saa at ieg ei vidste at nevne en Persohn til, som Societetet kunde være saa vel tiendt med; Jeg haaber, at de Hoitærede Herrer ei billiger, at nogen imod min villie skulde settes mig til medhielp, da ieg i 26 aar har hafft den Ehre at være Societetets Secretaire, mig til megen byrde og Societetet ei til mindste Udgiift, skjønt mig blev proponeret i aaret 1746 af de 200 Rdr som byeskriver Schefer og Efftermænd maatte give aarlig til Societetet skulde gives til mig, og 200 Rdr til, naar Cassen kunde kom̄e det av stæd, men ieg udbad mig i en skriftlig Forestilling til da værende Præsident Hs Majestets Naade ved en anden leilighed,

¹ Brünnich bemærker selv i et Votum (23. Febr. 1771): »Min indsente P. M. har jeg som overflødig beholt tilbage og cassetet.«

da Societetets Cassa den Tiid kunde mindre taale den avgifft end nu. Desuden maa jeg erindre, at naar Profess: Brunike skulde være Secretaire og forrette alt hvad der forefalder ved Societetet som er meere end Hd forestiller Sig, da carte vesenet imellem foraarsager megen Tids Spilde, kunde Societetet vente Sig liden Nytte af Ham, som Medlem, Selskabet vinder altid naar De kan have et flittig Membrum i Ham, der vil fourneere det med curieuse og nyttige Piecer, og en habil Secretaire i Assessor Jacobi, der forstaaer sine Parties, og vist vel og kan gjøre Fyldest for det Hd faaer. Naar Prof: Brunike beraaber Sig paa sin allereede førde Correspondence, da vidste jeg ei Hd har skrevet meere end et dansk Brev til Prof: Aschanius, som Hd Self proponerede, at Hd maatte skrive, i anledning af en Teining af en Fisk Prof: Aschanius hafde sendt til Grev Thott, og som Prof: B forlangte nøiere Effterretning om.«

B. W. LUXDORPH. 15. Febr. 1771.

»Da Assessor Jacobi er bekiendt for at have alle de gode Egenskaber, som her ommeldes, Jeg ikke heller seer, at Selskabet kand have Rættighed til at foreslaae nogen anden til Secretarii Adjunctus, end den, hand selv er fornøjet med, formeener Jeg, at Jacobi bør bringes i Forslag.«

T. KLEVENFELDT. 15. Febr. 1771.

»Hvad derimod en Secretarius Adjunctus angaar, da er Den Foreslagniss Fortieniste og Dygtighed mig fuldkommen bekiendt; men da jeg icke ved, om Selskabets Fundatz tillader at antage en Secretarium Supernumerarium, helst Selskabets Casse til vilkaarlig Byrde; Denne vigtige Materie og icke paa den Tid, da Selskabet under værendiss Præsiede endelig kunde bestemme, er vorden enten fremsadt eller afgjort, saa vidste jeg icke om mand, Sede Vacante, torde vofve sig til ny Jndretninger, men holdt det allersickrest at oppebie den forventende Hs Mayestets allerhøyeste Protection, hvorunder mand da i Forventning af allernaadigst approbation udi et alminde- ligt møde uden Risiko kunde vælge og afsige.«

A. G. CARSTENS. 16. Febr. 1771.

»Ingen skulde antages til Medlem, med mindre han i Forveyen havde indleveret til Selskabet en Afhandling, som fandtes at svare til dets Øjemeed. Og jeg tviler ikke om, at jo Hr Jacobi gierne underkaster sig dette Vilkor da han, efter Hr. Conf. Raad. Hielmstiernes Forslag, strax skulde føre Navn af Vice-Secretarius og virkeligen være Secretarius designatus; hvilket ikke er gjørligt, uden at han tillige bliver Medlem i Selskabet.«

P. KOFOD ANCHER. 16. Febr. 1771.

»Hr. ConferentzR Hielmstiernes Fortiænester imod Societetet ere altfor store, end at jeg skulle ville concurrere til at paabyrde Ham en Vice-Secretarius imod Hans vilje. Meener derfor, saalænge Hr. ConferentzRaaden selv vil vedblive Secretariatet, hvilket ieg ønsker maa vare længe, at det kan tillades Hr Assessor Jacobi at forrette

Secretarii partes, samt at nyde derfor 200 Rd^r aarlig, hvorpaa alligevel først maa indhæntes Kongl. allernaadigst approbation; Men skulle ConferentzRaaden med alle ville frasige sig samme, at det da bør overlades til Societetet, om de fremdeles ville beholde velbem^{te} Assessor Jacobi som Secretarius eller ej.«

C. G. KRATZENSTEIN. 18. Febr. 1771.

»Jn Absicht des ViceSecretariats referire ich mich zu meinem im vorigen Circulari gegebenen Voto, nur setze noch hinzu, dass wen ja ein pensionirter ViceSecretarius angeno^men werden soll, keiner mit mehr Billigkeit darauf Anspruch machen köⁿe, als dH. Prof. Brünniche, theils weil Er schon Bekandschaft mit auswärtigen Gelehrten auf seinen Reisen sich erworben hat, theils, weil Er verschiedene von denen Wissenschaften besizet, darüber Correspondence vorfallen kan, u. endlich auch, weil Er als Professor Historiæ naturalis nur 400 r. und gar keine Hofnung hat mehr zu erhalten. ich hätte also geglaubt, dass eine Societæt der Wissenschaften mehr Ursache hätte, einem Naturkündiger durch diesen kleinen Zuschus zu souteniren, als einen der noch gar keinen Theil an der Societæt hat und der ohnedem sein Glück u. Umstände zu verbessern mehr Gelegenheit findet, in Pension zu setzen. Aus dieser Ursache gebe ich dem Hr. Prof. Brünniche mein Votum zu dieser Stelle. ich sehe auch nicht was der neue ViceSecretarius mehr für Connexion als wir alle anderen mit dem Secretario perpetuo haben würde, dass dieser sich beleidiget finden könte, weⁿ ein solcher wieder seine Neigung erwählet würde. Der Hr. Conferentzrath Hielmstierne wird, warum wir alle Jhn zu bitten Ursach haben, künftig wie vorher den Fond der Societæt administriren. u. der Vice Secretarius wird das Protocoll führen. Man könte diesen auch, Anstoss zu vermeiden, *gar Notarium Societatis neⁿen*. Scientifische Correspondence ist biⁿen 18 Jahren niemals vom Secretario sondern von den Membris ejus fori geführet worden, u. wird auch ferner wohl so geschehen müssen. Historische Correspondenzen dürften wenig vorfallen. für etwa 30 mahl das Protocoll zu führen ist also jedes mahl mit 6 r. bezahlt.«

M. TH. BRÜNNICH. 23. Febr. 1771 (jvfr. S. 109 f.).

»Herved tager jeg mig den Friehed at erindre at jeg ikke har meendt anden end min egen Correspondence. For Resten blev det her omm^{te} Brev mig proponeret at skrive; thi hvad mine egne Effterretninger angaaer, hafde jeg ikke foredraget saadant, da det var noget Selskabet uvedko^mende. Jeg fortænker ingenlunde Hr Conference Raad Hielmstiernes Proposition angaaende Hr Assessor Jacobi hvis gode Fortienester ere fulkommen bekiendte. Jeg hafde ikke dristet mig til at offerere min Tieneste, naar ey nogen af Sælskabet selv havde raadet mig dertil, som jeg nu seer er af andre Tanker.«

Som det fremgaar klart af de her nævnte Vota, var Meningerne i Selskabet stærkt delte, og de øvrige ikke her omtalte Medlemmer sluttede sig ogsaa til forskellige Op-

fattelser. Det var ikke blot det principielle Spørgsmaal, der drøftedes, om Indførelsen af den nye Stilling og dens Lovlighed, men ogsaa Spørgsmaal om dens Nødvendighed, om Kandidaterne, Opgaverne og om Sekretærstillingen efter Hielmstiernes Fra-træden.

Faa Dage efter at alle Svar var indgaaet, skar Hielmstierne igennem alle divergerende Meninger, idet han, i en Koncept til en Forestilling til Kongen, foreslog Antagelsen af C. F. Jacobi til lønnet Medhjælper og designeret Sekretær. Denne Koncept rundsendtes og vedtoges ved Pluralitet, trods Kratzensteins skarpe Protest (jvfr. S. 116).

Det er tidligere omtalt (S. 120), at den af Hielmstierne paa Selskabets Vegne indsendte Forestilling af 6. Marts 1771 ikke bragte noget Resultat før Struensees Fald, og at en ny Forestilling, udarbejdet af en af Kongen udnævnt Kommission og baseret paa Hielmstiernes tidligere Henvendelse til Kongen, indsendtes den 27. August 1774. Denne Forestilling, hvorpaa Hielmstierne var Medunderskriver, og som han ikke, som Forestillingen 1771, havde underskrevet alene, omtalte udførligt Hielmstiernes uegenlyttige Virksomhed som Sekretær og Kasserer og stillede Forslag om en Ydelse til ham paa 300 Rd. aarlig af Selskabets Indtægter. »Da Conferents Raad Hielmstierne effter den Tiid forrige Plan er indgIVEN [1771], ei alleene har ved adskillige Tilfælde lidt stoort og anseelige Tab paa sin Formue, men og i de Ham forhen allernaad. til-lagde Revenyer da Hand tillige var placeret i det Danske Cancellie avgaaed aarlig imod 1000 rd¹, Saa kunde Hand Self behøve deñe Soulagement, helst da Hand i nogle og 30 Aar har forestaaet baade Secretariatet og Cassen uden mindste udgift for saame, og i alle optænkelige Ting seet paa dets Fordeel og Beste.«

Selskabets Forestilling om dette og flere andre Emner approberedes af Kongen i Gehejmestatsraadet den 7. September 1774 og bekendtgjordes for Selskabet i det kgl. Reskript af 5. Oktober s. A. (trykt S. 120 ff.).

2. CHRISTIAN FREDERIK JACOBI 1776—95

Med Reskriptet af 5. Oktober 1774 var Vejen aaben for Selskabets fortsatte Virksomhed. Kongen havde erklæret sig som Protektor og givet Løfte om at udnævne en Præsident for Selskabet samt at tilstaae det Lokaler paa et af de kongelige Slotte. Desuden havde Selskabet Tilladelse til selv at fastsætte Love uden kongelig Approbation, og for Udførelsen af Forretningerne havde det nu to Sekretærer. Men med Virkeliggørelsen af de kongelige Løfter trak det i Langdrag. Den 10. Februar 1775 holdt Selskabet sit første Møde under den nye Tingenes Tilstand, men stadig uden Præsident og i Hielmstiernes Gaard. Herom beretter den første af Jacobi førte Mødeberetning: »Det kongelige Rescript af 5^t Octobris 1774 blev allerunderdanigst læst, i hvis Følge Hr. ConferentzRd Hielmstierne forestillede Assessor Jacobi for Sælskabet,

¹ Hielmstierne var den 1. Maj 1771 afskediget som Assessor i Danske Kancelli paa Grund af den nye Reform, ifølge hvilken de faste Assessorer i Højesteret ikke maatte have andre Embeder.

C. F. JACOBI

Miniaturmaleri af W. A. Müller
Frederiksborgmuseet.

som sig i Secretariat Embedet adjungeret, hvilken han tillige ved en kort Tale anbefalede Selskabets yndest.«¹

Men Begyndelsen var vanskelig, hvilket med al Tydelighed fremgaar af et Par aabenhjertige Breve fra Hielmstjerne til Jacobi. Saaledes den 11. Juli 1775²: »Hvem skulde troet, og hvor kan Efftertiden begribe, at af alt det den ulykkelige Confusions Mageres³ kuldkastede, har intet fundet større vanskelighed at sette i forrige stand, end dette usle Societet, uagtet der ei forlangedes 1 Skil: af Kongen, og uagtet, at Mand i een Session blev eenig om Jndretningen effter mit ringe Opsatz, som og blev af Kongen strax aprobeeret.« Endvidere: »Endnu større vilde Effterkoøernes Forundring blive, om de saae indrykket i Historien af Societetet, deø Sandhed: at de to Mænd i Raadet, som i Henseende til deres Ierdom, Talents og Erfarenhed, nesten kunde udgiøre et

videnskabs Societet, og i hvilke det danske og norske Publicum ventede, at finde 2 Stytter for videnskaber, just vare de, der lagde Hindringer i veien den eene af bar Caprice, den anden af Magelighed⁴.« Og endelig i et Brev den 12. Oktober 1775⁵: »Nu koømer Herskabet snart herind, og vi ville gierne begynde Societetets ugentlige Samlinger, i vinter, men endnu veed ingen, at noget Stæd effter Kongens og Hs K. H. Printzens naadige Løffte er udviist, vær saa god, og beed vores gode ven og velyndere G⁶ at Hd dog seer den Sag bragt i Rigtighed. Nu har Societetet i 4 samfule aar været i inaction ieg har skraalet nok derom; skrevet beedet tigget, Endnu er vi lige nær; Tag Sig nu den Sag an; Det fattes ei den kiære Mand der skal hielpe os paa den beste Villie.« Allerede tidligt havde Guldberg været opmærksom paa Selskabets Forhold. I en Skrivelse af 12. November 1774⁷, skrevet af Guldberg til Hielm-

¹ C. F. Jacobi var kendt som Forfatter af en Lovtale over Absalon 1769. Aaret efter blev han Assessor i Hofretten, og efter Struensees Fald Forelæser hos Christian VII og Assessor i Højesteret.

² Det kgl. Bibliotek. Ny kgl. Saml. Fol. 1299^e (Nr. 108).

³ Struensee.

⁴ Medlemmer af Gehejmestatsraadet var i 1775: Arveprins Frederik, Otto Thott, J. O. Schack-Rathlou, H. H. Römeling, Hans Henr. v. Eichstedt og A. P. Bernstorff.

⁵ Det kgl. Bibl. Ny kgl. Saml. Fol. 1299^e (Nr. 109).

⁶ Ove Høegh-Guldberg.

⁷ I Selskabets Arkiv.

stierne og underskrevet af Arveprins Frederik, forlangte sidstnævnte Selskabets Betænkning om den Rendsborgske Urmager Armands Ansøgning af 13. Oktober 1774 vedrørende Søure. »Over vedlagte ville Videnskabernes Selskab anstille en Undersøgelse, og derfor giøre, hvad mueligt kand være. Deres Nidkierhed for Selskabet vil jeg gierne understøtte, og for at bringe det engang til Ende, udbeder jeg mig en Memorial om de Ting, som ofte ere søgte, og endnu staae uafgiorte.«¹

Med Skrivelse af 18. Januar 1776, paraferet af Guldberg og stilet til »Vores Videnskabers Selskab«, indfrie Kongen de i 1774 givne Løfter. I Stedet for at udnævne en Præsident tillod Kongen Selskabet »selv efter de fleste Stemmer at vælge sig en Directeur eller Præsides i eller uden for Selskabet«. Desuden havde Kongen udpeget de to Værelser paa Slottet, som Selskabet kunde bruge, hvorom Hielmstierne den 20. Januar s. A. modtog en Meddelelse fra Hofetaten.

Den 29. Marts 1776 holdtes det første Møde paa det kongelige Palæ, »hvor Justitz Raad Jacobi med en kort Tale gratulerede Selskabet, at det igien og paa saadant et Sted kunde holde sit Møde«. ² »Derpaa blev besluttet i følge den kongl. [Skrivelse] af 18 Jan. 1776 at en præses skulde vælges for 2 aar. Derpaa blev Herr Conferentz Raad Hielmstiern eensstemmig valgt til præses og af alle tilstædeværende ombudet at modtage det trofne Val.«

Henrik Hielmstierne havde ved Valget til Præsident været Selskabets Sekretær i 34 Aar, og som Medstifter og Medlem var han levet sammen med Selskabet og dets Opgaver i Medgang og Modgang og havde, uden Støtte af nogen Lov, skabt en stærk Tradition omkring Selskabet. Indtil det Tidspunkt, da han berørte Spørgsmaalet om sin Efterfølger, havde han tilsyneladende uden Modstand forestaaet Sekretariatet. Selv om han endnu som Præsident beholdt Styrelsen af Selskabet, er det sandsynligt, at flere Medlemmer har følt en vis Utryghed ved som Sekretær at faa en Mand, der ikke var Medlem af Selskabet, ikke af Selskabet var valgt til Sekretær, og som ikke havde opfyldt den for alle gældende Forpligtelse til at indlevere videnskabelige Afhandlinger, af den gode Grund at Jacobi aldrig skrev noget videnskabeligt Arbejde, men indskrænkede sig til Digte og fire oratoriske Lovtaler, hvoraf tre holdtes i Selskabet. Muligvis har ogsaa Tanken om, at Sekretæren ifølge det kgl. Reskript af 5. Oktober 1774 skulde præsidere i Selskabet i Præsidentens Fraværelse, samt at han havde Ret til at foreslaa Medlemmer, vakt Modstand hos nogle³. Dertil kom, at Præsidentens Stilling i Selskabets daglige Arbejde blev mere og mere passiv, medens Sekretærens Indflydelse derved maatte blive stadig større. I den Henseende havde Jacobi en tung Arv at optage efter Hielmstierne, og han vandt aldrig den Myndighed, som hans Forgænger havde haft. Derimod lagde han mere Vægt end denne paa visse andre

¹ Denne Henvendelse blev først besvaret i Februar 1777, et Aar efter at Selskabets regelmæssige Møder var begyndt.

² I Luxdorps Dagbøger nævnes Talen, »hvori noget blev rørt om Indføds-Retten og som sluttedes med Langebechs Ros«.

³ Det fremgaar ikke af Protokollen, at Jacobi nogensinde har præsideret i Møderne. Derimod har han foreslaaet Medlemmer, f. Eks. i 1780.

Omraader. Saaledes sørgede han for, at Selskabets *Protokoller* blev ført ved Møderne, og han drog Omsorg for, at den af Hielmstjerne førte Protokol, der sluttede i 1750, blev ført op til 1770, efter de af Hielmstjerne efterladte sporadiske Sedler. Jacobi optog aldrig sit Navn i Præsenslisten blandt Medlemmerne, og i Modsætning til Hielmstjerne omtalte han sig selv som »Secretairen«.

Den Tillid til Sekretæren, som raadede i Hielmstjernes Tid, havde skabt en Harmoni, i hvilken de skarpe Udtalelser og Uoverensstemmelser i 1771 brød ind som et helt fremmed Element, der stadig fik ny Næring og senere skabte et Brud.

I Selskabets andet Møde, under de nye Forhold, den 12. April 1776, fremsatte Jacobi et Forslag til Vedtægter (jvfr. S. 123 ff.). Heri omtaltes Sekretærens Virksomhed som Protokolfører o. l. med faa Ord, men intet var nævnt om hans Valg eller eventuelle Medlemsskab. De i den Anledning afgivne skriftlige Vota holdt sig alle strengt til de af Jacobi (med et Tillæg af A. G. Carstens) anførte Emner. Selv ikke en meget omfattende Udtalelse af C. G. Kratzenstein indeholdt det mindste vedrørende Sekretærens Stilling.

I nogle Aar udførte Jacobi herefter under Hielmstjernes Præsidium de ikke mange Forretninger, som foranledigedes af Drøftelserne i de nu regelmæssigt afholdte Møder. Derudover synes kun Planer med Udgivelsen af *Ordbogen* at have paakaldt Jacobis Opmærksomhed. I Selskabets Arkiv findes flere Udkast fra hans Haand. Den endelige Plan redigeredes af Jacobi og fremlagdes den 22. Januar 1777 i et Møde i den nedsatte Ordbogskommission, hvor Jacobi i øvrigt var Medlem og Sekretær.

Den 18. Juli 1780 afgik Henrik Hielmstjerne ved Døden, og den 3. November s. A. holdt Jacobi sin Mindetale om ham. Selskabet ønskede, at den saa snart som muligt maatte blive trykt¹. Samme Dag valgtes B. W. Luxdorph til Præsident. Forud derfor havde Danske Kancelli ved Skrivelse af 5. August 1780 anmodet Selskabet om at udvælge to Mænd til at overtage de Selskabet tilhørende Effekter i Hielmstjernes Dødsbo. I den Anledning rundsendte Jacobi den 8. August 1780 Forslag om Valg af B. W. Luxdorph og A. G. Carstens til Varetagelse af dette Hverv. Samme Dag op søgte Jacobi B. W. Luxdorph i Fredensborg, og ifølge Dagbøgerne for 8. August ud nævntes Luxdorph og A. G. Carstens, som de ældste tilstedeværende Medlemmer, til at modtage Selskabets Sager. Carstens undslog sig imidlertid, og P. F. Suhm valgtes i Stedet. Cirkulæret kom tilbage den 21. August. I Luxdorps Dagbøger gives derpaa under 22. August 1780 følgende ganske umotiverede og overraskende Oplysning: »Reist til Fredensborg. Jacobi var hos mig og sagde, at hand vilde sige af med Secretariatet, og det var ilde.« Hvad Aarsagen til dette paatænkte Skridt fra Sekretærens Side har været, foreligger der intet om. Det er imidlertid givet, at Jacobi fortsatte som Sekretær. Efter at Selskabets Effekter i September 1780 var modtaget, foreslog den nye Præsident i Mødet den 10. November Valg af en Kommission til Undersøgelse af Selskabets økonomiske Forhold. Kommissionen, af hvilken Jacobi var Medlem, ind gav sin Indberetning, som forelæstes i Selskabet den 8. December 1780, og i hvilken der stilledes Forslag om et Tillæg til Vedtægterne vedrørende Selskabets Økonomi.

¹ Trykt særskilt i 1780, i C. F. Jacobis samlede Skrifter, udg. af M. F. Liebenberg. Kbh. 1817.

Den 5. Januar 1781 forelaa Vedtægterne trykt. Der var heri givet nærmere Regler for Sekretærens andet Hverv: Funktionen som Kasserer (jvfr. S. 130 ff). Desuden indeholdtes deri Regler for et nyt Organ indenfor Pengevæsenet: »den staaende Kassekommission«.

I November 1785 stillede Jacobi Spørgsmaalet om udenlandske Medlemmers og Æresmedlemmers Antalsbegrænsning. Efter Cirkulation vedtoges Forslaget den 2. December 1785 (jvfr. S. 133).

I et Møde den 5. November 1784 gav Jacobi en Oversigt over Selskabets Virksomhed med forskellige Opgaver: Landmaalingen, Ordbogen, Armands Søure, den historiske Almanak og Prisskrifterne. Denne i og for sig praktiske Foranstaltning, som senere blev anvendt i »Oversigterne«, fortsattes i 1785, men synes derefter at være ophørt.

Endnu en Præsidents Død skulde Jacobi opleve, idet B. W. Luxdorph den 13. August 1788 afgik ved Døden, og ogsaa over ham holdt Jacobi en Mindetale, den 7. November 1788¹. Ved den nye Præsident, A. P. Bernstorffs Tiltrædelse den 21. November 1788 paahvilede det Jacobi som Sekretær at modtage ham med en Tale i Selskabet.

Jacobis Delagtighed i Udgivelsen af Selskabets Publikationer i hans Egenskab af »Redaktør« kan kun ses af de i hans Tid frembragte Resultater. Den Hurtighed, hvormed de første Bind af de ældste »Skrifter« udkom, ophørte efter Hans Grams Død, og i Hielmstiernes Sekretærtid blev Afstanden mellem Bindenes Udgivelse stadig større. Bind X udkom i 1770, men derefter maatte naturligt følge en Pause, da Selskabet i en Aarrække ikke var samlet. Først i 1777 udkom Bind XI, der indledtes med en Fortale til Læseren, hvori der blev gjort Rede for Aarsagen til den lange »Stiltienhed«. Fortalen sluttede med følgende Ord:

»Dog seer Læseren ikke denne Gang Frugten af dets [Selskabets] Bestræbelser. De nærværende Stykker, som for største Deel ere det tilsendte af Fraværende Medlemmer i Norge, udgiver det imidlertid, fordi man sikkert formoder, at Læseren derudi vil finde endeel betydelige og mærkværdige Efterretninger. Dog haaber man, at herefter i det mindste hvert andet Aar et Bind skal komme for Lyset af saadanne Stykker, der kan svare til Kongens Hensigt og Selskabets Attraa efter at udbrede nyttig Kundskab.«

Det følgende Bind udkom i 1779, hvorefter en »Nye Samling« begyndte i 1781 og fortsattes med Bind II i 1783. Men derefter begyndte Afstanden igen at tage til, og der udkom i Jacobis Tid endnu kun to Bind i 1788 og 1793. I 1791 klagede Sekretæren over manglende Stof til Udgivelsen af et nyt Bind.

Om Jacobi har haft nogen Andel i, at der i hans Tid udkom tyske Oversættelser af nogle af Selskabets Publikationer, maa anses for tvivlsomt. Det havde altid været Selskabets Princip kun at benytte det danske Sprog i »Skrifterne«. Dermed havde Selskabet imidlertid afskaaret sig næsten helt fra, at dets Frembringelser kunde blive

¹ Trykt særskilt 1788 og i C. F. Jacobis samlede Skrifter. Kbh. 1817. S. 109—34.

læst i Udlandet. Der ses da heller ikke paa Jacobis Tid at have været nogen Udveksling eller noget Salg til Udlandet. Initiativet til at foretage Oversættelser af de vigtigere Afhandlinger kom udefra. Saaledes paatog den tyske Historiker i Kiel, Professor Valentin August Heinze, sig en tysk Oversættelse af de historiske Afhandlinger i »Skrifterne« fra den ældste Periode. Det første Bind udkom i 1782 med Dedikation til Christian VII. Fra andet Bind af, som udkom i 1786, modtog Heinze en »Gnaden-geschenk« fra den danske Regering. Der udkom 8 Bind af denne Række, før Ud-giveren i 1801 afgik ved Døden¹.

Fra 1781 begyndte Boghandler Gyldendal med Selskabets Understøttelse Udgivel-sen af: »Abhandlungen, die von der Königlichen dänischen Gesellschaft den Preis erhalten haben,« 1ste Sammling, Kopenhagen 1781. Den første Samling indeholdt fire Afhandlinger, hvoraf dog kun de to var Prisbesvarelser. Der udkom kun det ene Bind.

I Jacobis Tid lagdes den første Grund til den senere »Oversigt«, idet Selskabet i 1793 lod trykke en »Bekjendtgjørelse fra det Kongelige Videnskabernes Selskab i Kiøbenhavn den 25de Januarii 1793«. Denne indeholdt kun de for de Classenske og Thottske Legater udsatte Prisopgaver². For Aarene 1794 og 1795 kom en lignende Publikation.

Afsætningen af »Skrifterne« var som altid meget ringe, og i 1794 vedtog Selskabet at fordele Eksemplarer deraf til lærde Skoler, Akademier og andre offentlige Insti-tutioner.

Om Jacobis Virke som *Kasserer* haves ogsaa kun faa Oplysninger. Først i 1780 efter Hielmstiernes Død overtog han Hvervet. Der fandt en stadig, om end langsom Formueforøgelse Sted, til Trods for at Landmaalingen, hvis Arbejde var beregnet at skulle bekostes af Staten, Gang paa Gang maatte have Tilskud fra Selskabet. Alle Jaco-bis Regnskaber, som findes i Selskabets Arkiv, tyder paa en omhyggelig Regnskabs-førelse, og Selskabet fandt intet at klage over paa det Omraade, selv om man i øvrigt var mindre tilfreds med ham som Sekretær. Ved Delingen af Sekretariatet i 1795 be-holdt Jacobi Kassererembedet alene.

Der havde efterhaanden med Jacobi som Sekretær udviklet sig nye Traditioner. Møderne holdtes regelmæssigt, og Jacobi forsømte ikke paa noget Punkt sit Hverv. Men der udgik ikke noget nyt Initiativ fra ham. Medlemstallet gik nedad, Præsidenten var for stærkt optaget til selv at kunne gøre noget ved Selskabets Sager, og Jacobi var ofte syg. Dette i Forbindelse med den tidligere udtalte Modvilje mod Jacobi, har formodentlig været Aarsag til det i Efteraaret 1792 fremsatte Ønske fra flere Med-lemmers Side om mere Virksomhed og Drift i Selskabet (jvfr. S. 133). Det ansaas for ønskeligt at dele Selskabet i tre Klasser samt at nedsætte en Lovkommission. I Mødet den 12. Oktober 1792 inddeltes Medlemmerne i de tre Klasser, Jacobi var ikke der

¹ »Historische Abhandlungen der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Kopenhagen, aus dem Dänischen übersetzt, und zum Theil mit Vermehrungen und Verbesserungen ihrer Verfasser, auch eigenen Anmerkungen herausgegeben von Valentin August Heinze«. Bd. I—VIII. Kiel und Altona. 1782—99.

² Thotts Legat modtoges fra 1785, Classens fra 1792.

imellem. Det følgende Møde den 19. Oktober, og flere derefter, overværede Jacobi ikke paa Grund af den Svagelighed, der stadig tiltog hos ham. Denne Svagelighed, der forbød ham at gaa ud, medførte en ret livlig Korrespondance med Præsidenten vedrørende Mødernes Indhold, Underskrift paa Skrivelser o. l. Den 20. Oktober skrev Jacobi saaledes til Præsidenten følgende:

»Efter det allernøyeste Overleg søger jeg at faae min Afskeed fra Videnskabernes Sælskab. De Grunde jeg i vedlagde Ansøgning anbringer ere virkelige. Des uden kand ingen, der ej har Medlemmernes fuldeste Fortrolighed med Nytte beklæde denne Post. De gamle, som ere mine Venner svækker Alderen og de yngre giøre Overleg uden at have tillid til mig. Man omgaaes med, mig uadspurgt, at give Sælskabet en nye Dannelse. og hvis jeg ikke kand samtykke deri, svækkes Tilliden alt mere; og jeg bliver ganske unyttig. Min Samvittighed paaalægger mig i Tide at drage mig tilbage. Den Rolighed, min vaklende Helbred saa høilig trænger til, kræver dette offer. Jeg giver efter; og beder Deris Excellence paa hoslagde Ansøgning at udvirke mig allernaadigst Kongelig Resolution.

Da Societetets Præsident er berettiget at vende sig umiddelbar til Kongen, har jeg skrevet paa ustemplet Papir, som fra Societetets Side altid pleyer at skee.

Lad, Naadige Herre, dette Skrit, som jeg efter at have veyet alle omstændigheder, finder for mig ganske uundgaaeligt, ikke formindske Deris mig hidtil viiste uskatterlige Yndest. Jndsaae jeg ikke tydelig umueligheden længere at kunde vedblive med Nytte, var det blevet ugiort, men nu kand det sandelig ikke være anderledes.«

Den til Kongen stiledede Ansøgning af 19. Oktober 1792 havde følgende Ordlyd:

»Høyesterets Assessor Conferentzraad Christian Friderich Jacobi søger allerunderdanigst til dette Aars Udgang at maatte i Naade entlediges fra det ham tillige anbettede Embed, som Secretaire i Det Kongelige Videnskabernes Sælskab, hvilket sidste Embed han ikke tiltroer sig længere forsvarlig at kunde bestride.

Da mine Kræfter ikke allene med Alderen¹ mærkelig aftage; men mine Embedsforretninger, som Tilforordnet i Høyesteret ved de der formedelst Sagernes Mængde trufne Foranstaltninger meget ere tiltagne saaat bemeldte mit Embed udfordrer ald min Tid og alle mine Ævners Anvendelse; saa føler jeg, at det for Fremtiden ikke vil blive mig mueligt med den fornødne Hurtighed at bestride det mig tillige allernaadigst betroede Embed, som Secretaire i det Kongelige Videnskabernes Sælskab.

I min Samvittighed finder jeg mig desaarsag forbunden i Tide og forinden Sælskabet formedelst Mangel paa min Medvirkning skulde hindres i Dets Drift for Deres Mayestæts Fødder at nedlegge allerunderdanigst Ansøgning om, at jeg fra fornævnte Embed som Secretaire og Kasserer i det Kongelige Videnskabernes Sæl-

¹ Jacobi var 53 Aar gammel.

skab til indeværende Aars Udgang i Naade maatte vorde entlediget; da jeg til den Tid efter Pligt til Selskabets bestandige Kassa Commission skal aflegge behørig Reede og Rigtighed og til saame aflevere det mig betroede.«

Der foreligger intet om denne Ansøgnings videre Skæbne; men Jacobi vedblev i hvert Fald at være Sekretær i de følgende Aar.

Som andetsteds omtalt (S. 135) nedsattes den 1. Marts 1793 en Lovkommission, bestaaende af to Medlemmer fra hver Klasse, til Undersøgelse af Spørgsmaal om eventuelle Lovændringer. Af denne Kommission blev Jacobi ikke Medlem. Først den 3. Januar 1794 indgav Kommissionen sit Forslag. I dette omtaltes Sekretærens Funktion, ligesom tidligere, ved Foretagelse af Medlemsvalg o. l. Men desuden gav Forslagets Art. 12 den første nærmere Definition af Sekretæren og hans Hverv.

»Til Secretaire bør, naar den nu værende afgaaer, vælges ved de fleste Steerner en iblandt Selskabets Medlemmer til Correspondence med fremmede Lærde skikketh Mand. Han besørger dette Embede i 5 Aar, efter hvilken Tid han dog strax igien kan komme paa nyt Valg.«

Derefter omtales hans Pligter i og udenfor Møderne, og hans Virksomhed som »Redaktør« og »Arkivar«. I Art. 13 nævnes hans Funktion som »Kasserer« og Regnskabsfører. Hele Sagen trak i Langdrag, maaske delvis ved Jacobis egen Skyld. En væsentlig Aarsag til Forsinkelsen var dog ogsaa, at Selskabet efter Christiansborg Slots Brand den 26. Februar 1794 maatte overlade sine Lokaler i Prinsens Palæ til Højesteret. Som husvild holdt Selskabet ikke flere Møder i 1794. Først 2. Januar 1795, i et Møde i de nye Lokaler paa Christiansborg Slot, kom Forslaget frem i Selskabet, og ogsaa ved den Lejlighed blev Jacobi desavoueret (jvfr. S. 137). Forslaget sendtes i Cirkulation, og Jacobi indsendte en Række Bemærkninger dertil (jvfr. S. 137 ff). Jacobi var især meget ømtaalelig overfor enhver Hentydning til, at han ikke var Medlem af Selskabet, se f. Eks. hans Bemærkning til Forslagets § 2 om Retten til Valg. Hans Kritik gjaldt dog navnlig Forslagene til §§ 12 og 13, der omhandlede de Hverv, som han selv indehavde. Efter hans Opfattelse kunde Selskabet kun foreslaa en Sekretær eller en Kasserer, men Valget tilkom Kongen (jvfr. ogsaa hans Afskedsansøgning S. 523). Endvidere foreslog han Sekretær- og Kassererforretningerne delt. Særlig følte Jacobi sig ilde berørt af Indretningen af Kassekommissionen, der ganske tilsidesatte Kassereren, den Post som han selv havde arbejdet med i en Aarrække. Kassereren maatte, efter Jacobis bestemte Ønske, holdes underrettet om alle økonomiske Bevægelser.

Den 6. Marts 1795 vedtog Selskabet at lade Jacobis og andres Bemærkninger cirkulere. I samme Møde forelagde Jacobi et Cirkulære af 2. Marts 1795 til Selskabet fra ham selv, tiltraadt af alle Medlemmerne, med følgende Ordlyd:

»Da jeg saavel formedelst mine Embeds Forretninger i Høyeste Ret, som den med Alderen tiltagende Svækkelse føler, at det ikke for Fremtiden vil blive mig

mueligt med den fornødne Hurtighed at bestride alle de Forretninger, hvilke mig, som Sælskabets Secretaire paaligge; saa finder jeg mig pligtig i Tide og forinden Sælskabet formedelst Mangel paa min Medvirkning skulde hindres i Dets Drift, og den større Virksomhed, jeg for Samme med gladt Haab seer i Møde, at søge herpaa at raade Bod.

Naar nu for min øvrige Embeds Tid en anden Secretaire tilligemed mig Allernaadigst maatte antages, med hvilken jeg deelte Lønnen 300rd i to lige deele, og derhos Forretningerne saaledes, at jeg allene, som hidtil, beholdt dem, der vedkomme Sælskabets Pengesager og den anden Secretaire derimod eene paatog sig alle de øvrige Forretninger uden Undtagelse, saa tør jeg formene at Sælskabet vilde blive vel tient.

Herr Professor Dr Peder Abildgaard er villig at indgaae forestaaende Vilkaar, hvilket hans Paategning udviiser. Saafremt nu Forslaget, det vi begge haabe, maatte vinde Excellentissimi Præsidis og de øvrige Herrer Medlemmers Bifald, hvilke vi ydmygst og ærbødigst bede, at enhver i sær herpaa vilde behage at tilkiendegive, saa kunde Vi derefter for Kongen nedlegge allerunderdanigst Ansøgning om Stadfæstelse paa forestaaende af Sælskabet saaledes samtykte Forslag.«

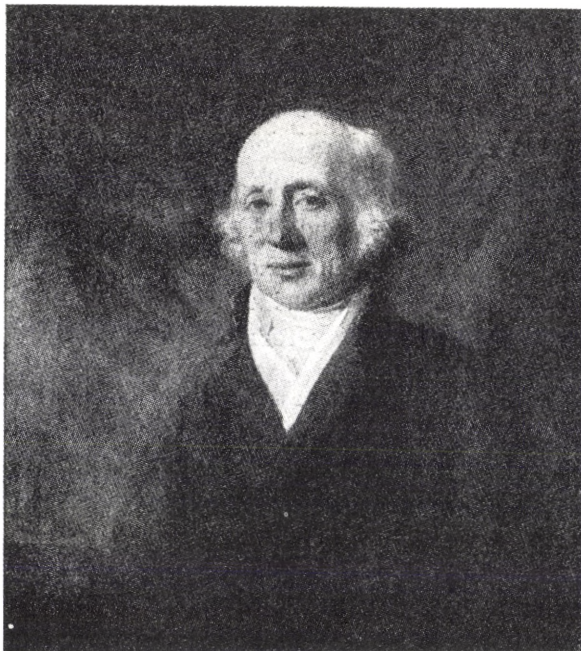
C. F. Jacobis ovenstaaende Pro Memoria var tiltraadt af P. C. Abildgaard med følgende Udtalelse: »Paa ovenanførte Vilkaar og Maade vil jeg gierne, som anden Secretair for Selskabet paatage mig at deele Forretningerne med Herr Conferentz-Raad Jacobi, dersom Selskabet dertil maatte finde mig beqvem.«

Jacobis Plan om Delingen af Sekretariatet fik varm Tilslutning fra samtlige Medlemmer, hvorefter Sagen blev forelagt den 6. Marts 1795. Det vedtoges at søge kgl. Konfirmation derpaa. Den 8. Marts sendte Jacobi Ansøgningen til A. P. Bernstorff, idet han bl. a. udtalte: »Ansøgningen tør jeg haabe Deris Excellence vil have den Naade at besørge Hans Mayestet forelagt. . . . Jeg har det Haab, at ved Abildgaards Tiltrædelse til Secretariatet ald Gnist af Uenighed vil døe hen. Uden Eenighed kand det sælskab intet got stifte. Det princip har jeg fulgt i ald den Tid jeg har havt dermed at giøre.«

Med Mødet den 6. Marts 1795 sluttede Jacobi den Forhandlingsprotokol, som han havde ført forfra, fra Mødet den 10. Februar 1775.

3. PETER CHRISTIAN ABILDGAARD 1795—1801

Valget af P. C. Abildgaard satte et Skel i Rækken af Sekretærer. Hielmstjerne var, uden at høre til de lærdes Kreds, af særlige Grunde straks ved Selskabets Oprettelse blevet Sekretær, og Jacobi var, uden at være lærd eller Medlem, blevet Hielmstjernes Medhjælper og var derefter med nogen Modvilje fra visse Medlemmers Side blevet Sekretær, i hvilken Stilling han stadig maatte kæmpe mod en passiv Modstand. P. C. Abildgaard var i egentlig Forstand en af Selskabets egne. I flere Aar havde han opholdt sig i

P. C. ABILDGAARD
Malet af C. F. von Breda
Frederiksborgmuseet.

Frankrig for at uddanne sig som Veterinær, spec. for at undersøge Kvægest. Efter sin Hjemkomst aabnede han i 1773 paa egen Regning en Veterinærskole paa Christianshavn, som han vedblev at lede, ogsaa efter at han i 1776 havde solgt Skolen til Staten. I 1775 blev Abildgaard Stadsfysikus, og samme Aar valgtes han til Medlem af Selskabet i det første Møde efter Uvirksomhedsperioden. Siden da havde han ofte forelagt Afhandlinger i Selskabet eller virket paa anden Maade. Af Selskabets Arkiv fremgaar det, at han varetog Sekretariatsforretningerne med Hurtighed og Præcision. Ved sin Tiltrædelse begyndte han en ny Mødeprotokol og en ny Kopibog over udgaaede Breve. Ved sine Rejser og Ophold i Udlandet havde han knyttet mange personlige Forbindelser, der maaske ikke var en uvæsentlig Aarsag til, at Antallet

af udenlandske Medlemmer igen begyndte at stige i hans Sekretærtid. Med en usædvanlig varm Tilslutning havde Medlemmerne ønsket Abildgaard til egentlig Sekretær efter Jacobi. Visse Ting kunde dog maaske tyde paa, at dog nogle stod ham imod, bl. a. var flere af ham foreslaede Medlemmer ikke blevet valgt, hvad ellers meget sjældent indtraf paa hans Tid.

P. C. Abildgaards første Opgave som Sekretær maatte være at bringe den langvarige Vedtægtsdebat til en Afslutning, og derpaa begyndtes i Mødet den 20. Marts 1795. Under Drøftelserne i de følgende Møder var Jacobi aabenbart ikke til Stede, og han synes herefter kun at have beskæftiget sig med Regnskaberne. Før Sagen kom til Afgørelse i Selskabet, havde Præsidenten i November indsendt sine Anmærkninger (jvfr. S. 140 f.), hvori han ønskede en fuldstændig Adskillelse af Sekretærens og Kassere-rens Hverv, ogsaa af den Grund, at Kassererens Embede burde være permanent, hvad Sekretærens ikke var. Den 20. November 1795 afsluttedes Behandlingen i Selskabet, og endelig den 22. December 1795 indsendte A. P. Bernstorff Selskabets Forestilling til Kongen. Den sidste Del deraf har følgende Ordlyd¹:

»Ogsaa haver Videnskabernes Selskabs Secretair Conferenceraad og Høyesterets Assessor Jacobi gjort Allerunderdanigst Ansøgning om, at, da han formedelst

¹ Efter Original i Arkivet. Om Forestillingens første Del jvfr. S. 142.

hans andre Embeds Forretninger og den med Alderen tiltagende Svækkelse føler, at det vil blive ham vanskeligt herefter med den fornødne Hurtighed, at bestride de Forretninger der paaligge ham som Sekretair for Selskabet, disse Forretninger, saavel som den til Sekretairen henlagde Løn 300rd, maatte deeles imellem ham og Selskabets Medlem, Professor Peder Abildgaard saaledes, at han allene vedblev at bestyre Selskabets Pengesager og Professor Abildgaard at føre Correspondencen og besørge alle øvrige Sekretariats Forretninger for Selskabet. — Da dette Forslag har samtlige Selskabets Medlemmers Samtykke og Conferenceraad Jacobi nu i mere end 20 Aar har med megen Nidkiærhed og til Selskabets fuldkomneste Tilfredshed forestaaet dette Embede;

Saa indstilles Allerunderdanigst til Deres Mayestæts Allernaadigste Resolution:

- 1° At Selskabets Medlem Professor Peder Abildgaard maae for Conferenceraad Jacobis øvrige Embeds Tid ansættes som Selskabets anden Sekretair.
- 2° At den til Sekretairen henlagde Løn 300rd maae deeles lige imellem dem.
- 3° At Forretningerne imellem dem som begge Selskabets Sekretairer maae deeles saaledes, at Conferenceraad Jacobi allene bestyrer den Deel af Sekretariatet som vedkommer Selskabets Penge-Sager og Kasse, og at Professor Abildgaard skal besørge alle de øvrige Sekretairens Forretninger.«

Den 23. December 1795 forelaa den kgl. Konfirmation, der for dette Punkts Vedkommende lød saaledes:

»Forslaget i henseende til Secretariatens deeling imellem ConferR. Jacobi og Prof. Abildgaard, og at den bestemte Løn af 300 Rd ligeleedes maatte deeles imellem dem, bifaldes udi alt efter Indstillingen.«

Ved Udskillelsen af Regnskabsvæsenet blev Forskellen mellem før og nu inden for Sekretærembedets Karakter yderligere øget. Ifølge Regnskabet var Delingen af Lønnen foretaget fra 1. April 1795.

Fra den 5. Februar 1796 var de nye Vedtægter gældende. Var Jacobi hidtil blevet tilsidesat og holdt udenfor Drøftelserne af Vedtægterne, til Trods for at han baade var Sekretær og Kasserer, fandtes hans Kritik af det fremsatte Vedtægtsforslag aabenbart berettiget, idet det, paa et enkelt væsentligt Punkt nær, var hans Synspunkter, der sejrede med de nye Vedtægter: Sekretærens og Kassererens Forretninger adskiltes, og Kassereren kunde have Indflydelse paa Kassekommissionens Beslutninger derved, at han skulde føre Protokollen i denne Kommissions Møder. Derimod vedtoges det, imod Jacobis Hævdelse af Nødvendigheden af kgl. Konfirmation paa Valget af Sekretær, at Sekretæren skulde *vælges* (ikke blot foreslaas) ved de fleste Stemmer blandt Selskabets Medlemmer.

Sekretærens Embede havde nu faaet faste Grænser, og hans Funktioner var nærmere defineret i mange Enkeltheder. Dermed kom Selskabets almindelige Virksomhed atter ind i en rolig Tid.

Om Abildgaards Virksomhed som »Redaktør« af Selskabets Publikationer giver Protokol og Arkiv kun faa Oplysninger. Der udkom i hans Sekretærtid kun eet Bind af »Skrifter«, nemlig »Ny Samling« Bd. V. 1799. Det næste Bind i en ny Række udkom kort efter hans Død. At Publikationerne i Abildgaards Tid kun udkom saa sparsomt, skyldtes maaske for en Del hans egen Foretagsomhed. I 1789 havde han oprettet et »Naturhistorie-Selskab«, der snart fik et stort Antal Medlemmer, og hvis Skrifter opfyldtes af Bidrag fra Tidens betydelige Naturforskere, deriblandt ogsaa Selskabets Medlemmer. I Aarene 1790—1810 udkom 6 Bind 8vo. Men i de vanskelige Krigsaar svandt den første store Interesse for det nye Foretagende ind, og med 1810 ophørte dette Selskabs Skrifter at udkomme.

Den 19. Januar 1798 bevilgedes Boghandler F. Brummer en Understøttelse til Udgivelse af en tysk Oversættelse af »Skrifterne«. Selskabet bifaldt et Forslag fra Kassekommissionen, »at Sekretairen maatte bemyndiges til at accordere med Brummer paa Selskabets Vegne Subscription paa 100 Exemplarer af de 2 første Bind af den tyske Oversættelse af Selskabets Nye Skrifers Physiske og Mathematiske Afhandlinger, dog at den Subscription ikke maatte overstige 100 Rd. for hvert af disse Bind, men en ubetinget Subscription paa 50 Exemplarer af de følgende Bind«. Oversættelsen udførtes af Selskabets indenlandske Medlemmer, P. Scheel og C. F. Degen. Der udkom kun eet Bind¹.

Udgivelsen af »Bekjendtgjørelser« fortsattes i Abildgaards Tid, men stadig kun som en Fortegnelse over Prisopgaverne for Legaterne. Der kendes Hefter deraf fra 1795, 1798 og 1800.

En vigtig Ændring i Sekretærens Virksomhed som »Redaktør« var Beslutningen den 1. November 1799, ifølge hvilken C. G. Rafn efter et af ham indgivet Forslag fik overdraget Bestyrelsen af Trykningen af »Skrifterne«. Det blev derefter bl. a. vedtaget at trykke »Skrifterne« med latinske Bogstaver².

Den 21. Juni 1797 afgik Præsidenten, A. P. Bernstorff, ved Døden, og den 3. November s. A. holdt Sekretæren en Mindetale »over den udadledige Bernstorff«. Det vedtoges at trykke Talen³.

En stor Del af Forhandlingerne i Selskabets Møder, der i øvrigt ikke holdtes en Gang om Ugen, som vedtaget i 1796, drejede sig om de to store Foretagender, Landmaalingen og Ordbogen, men deri tog Abildgaard ingen Del.

P. C. Abildgaard, der længe havde været svagelig, døde den 21. Januar 1801. Om det derpaa følgende Møde i Selskabet beretter Protokollen:

»Anno 1801 den 6te Februarii var et Møde berammet efter Excell. Præsidis [E. H. Schimmelmann] Befaling i Anledning af Selskabets Secretaires Herr. Professor P. Abild-

¹ »Physikalische, Chemische, Naturhistorische, und Mathematische Abhandlungen aus der neuen Sammlung der Schriften der Königlichen Dänischen Gesellschaft der Wissenschaften, übersetzt von P. Scheel und C. F. Degen«. I. Bd. 1—2 Abth. Kph. 1798—1800. 8vo.

² Jvfr. i øvrigt Chr. Molbech, Selskabets Historie 1742—1842. S. 244 ff.

³ »Mindetale over Herr Andreas Peter Greve af Bernstorff, holden i Videnskabernes Selskab den 3. November 1797, og efter dets Befaling udgivet af dets Sekreter Peter Christian Abildgaard.« Kbh. u. A.

gaards Død den 21 Jan. d. A. Conferentzraad Jacobi, til hvem Selskabets Saamenkaldelse var overdraget¹, fremlagde Tilsigelses Listen, som bevidner, at den er skikket til alle. Mødets Hoved Hensigt var i Følge Lovens 8de og 12te §§, at vælge i den lærde, nu afgangne, Abildgaards Sted en anden Secretaire paa fem Aar til de saame Forretninger og med de saame Emolumenter. . . .

Efter at Conferentsraad Jacobi med en kort Tale havde ihukoemet den fortræffelige Abildgaards Minde og beklaget hans Tab², blev skredet til Valg. Ved Scrutinium faldt de fleste Stemmer paa Herr. Justitsraad Bugge og Hr. ObHof Marchal Hauch, hvorefter ved Ballotering Hr. Justitsraad Bugge blev valgt med de fleste Stemmer.«

I et Møde den 6. Marts 1801 foreslog A. W. Hauch paa den fysiske Klasses Vegne at udsætte en Præmie bestaaende af Selskabets Guldmedaille for en Biografi af P. C. Abildgaard, »i hvilken han skildres som Menneske, Borger og Videnskabs Mand«. Der indkom imidlertid ikke nogen Besvarelse.

4. THOMAS BUGGE 1801—15

Med Valget af Thomas Bugge fortsattes ad den Vej, som Selskabet ved Valget af P. C. Abildgaard var slaaet ind paa, at Sekretærembedet skulde tillægges et af Selskabets egne virksomme Medlemmer. At Valget igen traf et Medlem indenfor de naturvidenskabelige Fag, skyldes formodentlig et Tilfælde, men udviklede sig til en Tradition, der bestandig har været overholdt.

Efterhaanden som Medlemstallet tog til, og Selskabets Virksomhed øgedes, voksede Medlemmernes Forstaaelse for Betydningen af at finde den rette til at have den daglige Ledelse af Selskabets Forretninger. Chr. Molbech gav Udtryk for dette vigtige Punkt paa følgende Maade³:

»Denne Embedsmands Sysler, Stilling og Forhold til Selskabet ere af saadan Art, at det altid, naar han er en Mand af de Egenskaber og Talenter, som denne Bestilling udkræver, meer eller mindre vil beroe paa hans Medvirkning, hvilken Retning Selskabets Virksomhed vil tage, hvorledes dets aandelige Liv og Organisme vil trives og udvikle sig, og hvorledes overhovedet Selskabets ydre og indre Vilkaar ville forme sig under hans Embedsvirksomhed. Thi endskiøndt vel baade ældre og nyere Vedtægter foreskrive: at Secretairens Post skal være foranderlig ved Omvalg efter en bestemt Embedstid (nu paa fem Aar), saa er dette dog en Loy, der er modificeret ved det fornuftige Vilkaar: at den Fratrædende kan gienvælges. Den vilde, i Mangel heraf, ofte kunne have en ligesaa uheldig og forvirrende Indflydelse paa hiin Organisme, som en klog, virksom og med det practiske Livs Forhold fortrolig Secretair,

¹ Som »Sekretær« og Kåsserer overværede C. F. Jacobi endnu undertiden Selskabets Møder.

² Talen er trykt i C. F. Jacobis samlede Skrifter, udg. af M. F. Liebenberg. Kbh. 1817.

³ Selskabets Historie 1742—1842. S. 302.

vil kunne bidrage til at give den Fasthed, og til at vedligeholde dens ordentlige Gang og stadige Fremskriden paa den for Selskabet betegnede Bane.«

Thomas Bugge havde siden sin Optagelse som Medlem i 1775 været overordentlig virksom i Selskabets Tjeneste. Der gik næppe et Aar, i hvilket han ikke forelagde en eller flere Afhandlinger, af ham selv eller af andre, om astronomiske, meteorologiske eller kartografiske Emner; undertiden demonstrerede han ogsaa Maaleinstrumenter af forskellig Art indenfor disse Felter eller Opfindelser paa andre Omraader. Et stort Tal af hans Afhandlinger er bevaret for Eftertiden i Selskabets »Skrifter«. Ogsaa paa anden Maade gjorde han sig gældende: Han stillede Prisopgaver og var med til Bedømmelsen af Besvarelserne deraf, han deltog i Udgivelsen af Selskabets historiske Almanakker¹, og havde en væsentlig Andel i Undersøgelsen af J. A. Armands Sø-Længdeure². Endvidere havde han vikarieret som Revisor og Sekretær og havde deltaget i det langvarige Arbejde i Vedtægtskommissionen 1793—96.

Bugges væsentligste Indsats faldt dog indenfor den af Selskabet bestyrede geografiske Landmaaling og Kortudgivelse³. I 1761 indsendte han en Plan til Selskabet om Kortvæsenets Indretning (jvfr. S. 511). Siden 1759 havde han arbejdet under Peder de Kofod og blev i 1762 Selskabets først antagne Landmaaler. I 1765 ændredes hans Stilling til trigonometrisk Observator, idet han samme Aar udnævntes til Konduktør i den af Rentekammeret udførte økonomiske Landmaaling for Udskiftning af Jorder, inden for hvilken Bugge i 1768 blev »Overlandmaaler« (jvfr. Chr. Molbechs Historie S. 196. Anm. 196). Fra 1773 skulde han som »Overlandmaaler« indenfor den geografiske Opmaaling udføre de trigonometriske Arbejder til Brug for Landkortene. Bugge, der i 1777 var blevet Professor i Matematik og Astronomi ved Universitetet og Direktør for Observatoriet i København, forestod fra omkring 1789 hele Ledelsen af Selskabets geografiske Landmaaling og dens Operationer i Marken, samt af Rentekammerets økonomiske Landmaaling.

Dette omfattende Arbejde kom, især efter Bugges Indvalg i Selskabet, til at optage en stor Plads i Selskabets Møder. Gang paa Gang maatte Bugge forevise nye Kort, give Oplysning om disses Udførelse, Bekostning og Salg. Endvidere gav han Meddelelse om Landmaalerne, deres Ansættelse og økonomiske Forhold, og om Arbejdet i Marken i de forskellige Landsdele. Dertil kom Forhandlinger med Kobberstikkere, Kobbertrykkere og Papirfabrikanter.

Ved sine mange Afhandlinger og gennem sine Rejser opnaaede han at blive vel kendt ude og hjemme, og han knyttede mange Forbindelser, hvad hans udstrakte Korrespondance bærer stærkt Vidne om. Thomas Bugge syntes derfor i enhver Henseende vel kvalificeret til at indtage sit nye Embede i Februar 1801.

En primær Opgave for Sekretæren havde fra Embedets Oprettelse været at føre Mødeprotokollen. Havde denne Opgave i Hielmstiernes Tid i mange Aar været for-

¹ Chr. Molbech, Selskabets Historie, S. 83—88.

² Smstedes S. 181—92.

³ Smstedes. S. 67—83, 175—81, 192—210, 359—67.

sømt og i Jacobis og Abildgaards Dage været indskrænket til det mindst mulige, blev den med Bugge betydelig mere omfattende. Hans Mødereferater er ofte meget lange og fulde af ubetydelige Detailler, i Særdeleshed naar det gjaldt Landmaalingen. Om det første Møde, den 6. Marts 1801, i hvilket han var til Stede som Sekretær, beretter han følgende:

»Bugge aflagde til Sælskabet sin ærbødigste og skyldigste Taksiiigelse for den Ære, hvilken det havde beviist ham, ved at vælge ham til sin Secreter i Stæden for den for Videnskaberne og for Sælskabet alt for tiligen afdøde Professor Abildgaard. Han føler Vigtigheden og Omfanget af de Pligter, som der ved bleve ham paalagte. Disse Pligters Opfyldelse vil blive saa meget meer vanskelig, som han har havt en saa duelig og virksom Formand i Embedet. Han udbeder sig Sælskabets Overbærelse, om han imod sin Villie i noget skulde feile. Han udbeder sig en hver af Sælskabets Medlemmers venskabelige Veiledning og oplysende Raad, naar man skulde finde, at noget kunde være bedre og burde være anderledes. Han vil agte sig meget lykkelig, om han kan opfylde sine Pligter til Sælskabets Fornøjelse, om han kan biedrage til dets Tarv og Hæder, og saaledes svare til den Tillied, hvor med Sælskabet har behaget at bæere ham.«

Bugge meddelte derefter, at han fra Skifteretten havde faaet alt Selskabet vedrørende udleveret fra P. C. Abildgaards Dødsbo, og i Mødeprotokollen gav han en Fortegnelse over de modtagne Protokoller og Breve. Blandt Protokollerne er nævnt de i Vedtægterne 1796 Art. 12 omtalte: en Mødeprotokol, en Brevprotokol og en Inventarieprotokol¹. Men Brevprotokollen var kun ført til Maj 1797, og en modtaget Dagbog var heller ikke ført à jour. Da Bugge ikke havde Ønske om at have for mange Arkivalia hjemme i sit Hus, fik han Tilladelse til at lade en Del opbevare i Selskabets Lokaler og Arkiv.

Allerede i Mødet den 6. Marts 1801 stillede Bugge følgende Forslag om en bekvem

¹ Regnskabsprotokollen beroede hos C. F. Jacobi.

TH. BUGGE

Maler ubekendt

Astronomisk Observatorium i København.

Indretning af Mødeprotokollen, et Spørgsmaal som ikke synes at have betydet noget særligt for de tidligere Sekretærer, og som man i øvrigt maatte formene at være en Sag, som Sekretæren selv havde kunnet afgøre.

»1. At en hver Siide blev delt i trede Rubriker; *den første* indeholder Mødets Datum og Sagens Nummer; *den anden* en Extract af Documenterne eller et hvert andet Referat; og *den tredje* Selskabets Beslutning om Sagen.

2. At et hvert Document blev betegnet med det Nummer, som det har i denne Møde Protokol, og om flere Documenter høre til samme Sag betegnes de med samme Nummer, men adskilles ved Bogstaverne a, b, c, d o. s. v.

3. At Concepten til Svar-Skrivelser eller andre Expeditioner lægges ved Sagen, saa at alt findes paa et Stæd samlet, naar det vedkommer samme Dag.

4. Ved Aarets Slutning samles alle disse Papiirer efter deres Nummer, og henlægges i Archivet.

5. At ved Resolutionen, hvilken i Mødet vedtegnes og indføres, siden naar Expeditionen er skeet eller Brevet udfærdiget, vedskrives: expederet den og den Dag.

Naar Sagen saaledes for hen i denne Protocol er extraheret, da vil Mødets Forhandling blive hurtigere, end naar Extracten gjøres eller skrives i Protocollen i Mødet. Det Synes, at denne Ordning vil have den Fordeel, at man efter Møde-Protokollen strax kunde finde en Sag med alle de henhørende Documenter og Bielager, samt og Selskabets Resolutioner og Expeditioner, og at man der ved paa den allersimpelste og korteste Maade kan holde Selskabets Papirer i vedbørlig og fuldstændig Orden, uden at her til noget viidere eller flere Protocoller udfordres eller behøves, hvilke snarere syns at være et overflødig Arbeide.«

Dette Forslag bifaldtes af Selskabet; og principielt danner det endnu Grundlaget for Ordningen af Protokollerne og de dertil hørende Papirer i Arkivet. Med det vedtagne Forslag afskaffedes Kopibogen, men om de øvrige Foranstaltninger vedrørende Arkivet gennemførtes, kan ikke ses, idet alle Papirer fra 1801 til 1807 af den nedenfor nævnte Aarsag ikke findes i Arkivet. I Bugges seneste Aar har Ordningen været gennemført.

Som andetsteds omtalt (jvfr. S. 133) blev det i 1792 besluttet »for at sætte Selskabet i mere Virksomhed og Drift« at samles til Møde hver Fredag og at dele Selskabet i Klasser. Sammen med de ny Regler for Valg af Medlemmer blev disse to Punkter optaget i Vedtægterne 1796. Men under P. C. Abildgaards Sekretariat spejder man forgæves efter Resultatet af disse Udtryk for det livsvækkende Element i Selskabet. Møderne holdtes ikke regelmæssigt, Medlemstallet holdt sig i det væsentlige konstant, Publikationerne udkom ikke hyppigere. Den samme Tilstand fortsattes i Bugges Tid, dog begyndte omkring Aarhundredskiftet en stadig Tiltagen i Antallet af udenlandske Medlemmer. Der kan naturligvis ikke ses bort fra, at der i hele Bugges Sekretærtid var Krigstilstand og slette økonomiske Forhold i Landet. Men uafhængigt deraf stod der ogsaa noget andet bag denne Stilstand: Bugge selv. Herom er efter-

ladt en Beretning af et af de med Bugge samtidige Medlemmer og tillige Bugges Efterfølger som Sekretær, H. C. Ørsted. I »Antegnelser (1843) til Chr. Molbech: Selskabets Historie 1742—1842«¹ polemiserer H. C. Ørsted mod Chr. Molbech i Anledning af hans stærkt rosende Omtale af Th. Bugge. Saaledes skriver H. C. Ørsted bl. a. følgende:

»At Bugge talte og holdt Forelæsninger med stor Klarhed, og at han var ualmindeligt virksom, det vil tilstaaes af Alle. Man vil ogsaa let kunne anføre endeel trykte Berømmelser over ham; men nu 28 Aar efter hans Død vil enhver Sagkyndig erklære hans videnskabelige Arbejder for at staae betydeligt under de Fordringer, hans egen Tidsalder var berettiget til at gjøre. Det er bekjendt, at man var meget lidet tilfreds med hans Embedsførelse i Selskabet.«

Angaaende Ørsteds Kritik af Molbechs Udtalelser om Bugges videnskabelige Kvalifikationer i Almindelighed gjorde Molbech i nogle Forsvarsbemærkninger² gældende, at han havde sin Viden fra Justitsraad, Finansassessor Jonas Collin (1776—1861), der i det Kgl. Danske Landhusholdningsselskab havde holdt en Mindetale om Bugge den 23. Februar 1815³. »Den Mand som hædrede hans Minde i et andet Selskab, hvor Bugge i 45 Aar havde virket, pleier ikke at rose med Overdrivelse.« For H. C. Ørsteds Vurdering af Thomas Bugge kunde det vel næppe lades ude af Betragtning, at Bugge, efter Ørsteds Udtalelse, »i mangfoldige Aar havde vist sig fjendtlig imod mig«.

Hvad Spørgsmaalet om Bugges Embedsførelse i Selskabet angaar, havde H. C. Ørsted i »Antegnelser« udtalt følgende:

»Til de Grunde, som angives [Molbechs Historie] S. 355 for at Selskabet i Perioden 1800—1815 kun syntes at have liden Interesse for dets egne Medlemmer, troer jeg, at der bør føies een, som turde være den væsentligste, nemlig Mødernes kjedsommelige Overfyldning med smaa Forretningssager, især ubetydelige Pengesager. De Spørgsmaal, som angik Landmaalingen og Kortudgivelsen, spildte mangen Aften og nødte Selskabet ofte til at fatte Resolutioner angaaende Gjenstande, til hvis grundige Bedømmelse man hverken erholdt Midler, eller uden stor Vidtløftighed kunde faaet. Da nu næsten alle disse Sager vare uden videnskabelig Betydning, saa havde de intet Krav paa Videnskabsmænds Opmærksomhed. Man kunde vel sige, at de som Samfundets Medlemmer burde interessere sig derfor; men de fleste Videnskabsmænd troe, og jeg deler denne Mening, at man bør udfinde Mænd, til hvis Bestyrelse man kan overlade Pengesagerne, saaledes at Selskabet blot har et almindeligt Tilsyn og Afgjørelsesret, og naturligvis bestemmer, hvilket videnskabeligt Brug der skal gjøres af de disponible Pengemidler. En Omstændighed, som i de senere Aar kan have bidraget til at give Selskabets Møder mere Liv, turde være den, at vi nu ikke ved vore Valg see saameget paa borgerlig Anseelse,

¹ Manuskript i Selskabets Arkiv.

² Det kgl. Bibliotek. Collin 338. 4to.

³ Landoeconomiske Tidender. Bd. I. 1815. S. 487—95.

som ofte forhen, men fornemmelig paa Dygtighed til at fremme Selskabets Øiemeder.«

Chr. Molbechs Svar til H. C. Ørsteds skarpe Kritik paa dette Punkt var følgende:

»Min egen Dom over Bugge maa staae eller falde for Efterverdenens; men til at gienkalde den behøvedes der en Overbeviisning, der var stærk nok til at omstøde alle de Beviser jeg troer at have fundet for denne Dom i Selskabets Archiv og Protocoller, i Bugges Embedsbreve og Correspondents, og i de af hans skriftlige Arbejder, hvorom jeg har været i Stand til at danne mig nogen Mening.«

En ydre Aarsag til, at der ikke straks efter Klassedelingen og de nye Vedtægter i 1790erne kom fornyet Liv i Selskabet, maa søges deri, at Selskabet ikke mere var det eneste Samlingssted for Datidens lærde. Tidligere (S. 528) er omtalt det af P. C. Abildgaard i 1789 oprettede »Naturhistorie-Selskab«. I 1797 stiftedes endvidere i København »Det skandinaviske Literaturselskab«, hvis Møder og Publikation »Skandinavisk Museum«, senere »Det Skandinaviske Literaturselskabs Skrifter«, ved det nye, friske Initiativ tiltrak sig ogsaa mange af Selskabets Medlemmers Opmærksomhed og Arbejdskraft¹.

Efter at Th. Bugge var blevet Sekretær, vedblev han selv med at forelægge og publicere sine Arbejder i Selskabet, og som omtalt foran blev Landmaalingsarbejdet i Bugges Sekretariat et Hovedspørgsmaal, der altid under en eller anden Form stod paa Dagsordenen for Møderne. Forhandlinger om den danske Ordbog, for hvilken Bugge ikke havde særlig Interesse, fyldte dog ogsaa op i Møderne.

Da Bugges Valgperiode var udløbet i 1806, gjorde han i et Møde den 9. Maj Selskabet opmærksom derpaa. Ved denne Lejlighed omtaler Bugge sig som »Correspondence Secretair«, en Betegnelse, der i øvrigt havde været anvendt i »Skrifterne« siden 1801. Jacobi fungerede endnu som »Førstesekretær« af Navn, uden at der var Tale om Funktionstid for hans Vedkommende, heller ikke i hans Egenskab af Kasserer. Bugges Genvalg foretoges, efter at et Cirkulære havde været rundsendt, i Mødet den 23. Maj. Herom meddeler Protokollen: »Efterat Hr Justitsraad Bugge efter Lovene havde nedlagt sit i den bestemte Tid førte Secretariat, blev foretaget Valg paa en nye Secretair, og ved det foretagne Scrutinium havde Hr Justitsraad Bugge, samtlige Stemmer, paa 2de nær, af hvilke den ene traf Hr Justitsraad Schow, og den anden Hr Professor Wiborg, da begge disse Herrer frabade sig denne Post, fandt det engere Valg, som ellers efter Loven skulde være foretaget, ikke Sted, og Hr Justitsraad Bugge vedbliver fremdeles Secretariatet.«

I Efteraaret 1807 foranledigede det engelske Bombardement af København den 2.—7. September en Udsættelse af Selskabets Møder, idet Bugges Hus nedbrændte, hvorved en Del af Selskabets Sager ødelagdes. Det øvrige laa indpakket paa Observatoriet, som var hans midlertidige Tilflugtssted. Det første Møde holdtes da den 4. De-

¹ Chr. Molbech, Selskabets Historie 1742—1842. S. 353 ff.

cember 1807, i hvilket han gav en Oversigt over, hvad der var gaaet tabt af Selskabets Ejendele. Det drejede sig i det væsentlige om Landmaalingens Sager: Kortaftryk, Instrumenter, Bohave o. l. Derimod fandtes de originale Opmaalingskort, de trigonometriske Kort og Beregninger samt Kobberpladerne til Kortene i Gehejmearkivet, hvor de var uskadte. Desuden brændte ogsaa det allerede trykte Oplag af og noget Manuskript til den islandske Filolog Jon Olafsens Supplement paa Latin til Ihres Glossarium Suio-gothicum¹. Efter Bugges Meddelelse faldt der mere end 40 Bomber i hans Hus, og hele hans private Ejendom, Møbler, 4000 Bind Bøger, hele hans Samling af Sø- og Landkort og en Del Instrumenter blev Luernes Rov. I det samme Møde, den 4. December 1807, oplæste Bugge et Mindeskrift om Selskabets afdøde Medlem J. N. Tetens. Mindetalen blev i sin Helhed indført i Forhandlingsprotokollen, men blev desuden trykt². Heri er indflettet en dramatisk Skildring af Bombardementet og af hele Krigsperioden. Som et Eksempel paa, hvor vidtløftige Mødereferaterne i Forhandlingsprotokollen blev i Bugges Tid, skal blot nævnes, at Referatet fra dette Møde omfatter 25, paa langs delte, Foliosider, deraf Mindetalen de 8 Sider. Denne sidste blev i øvrigt senere Genstand for H. C. Ørsteds haarde Kritik i hans »Antegnelser 1843«, i hvilken Anledning Chr. Molbech gav Ørsted Svar paa Tiltale i sine Forsvarsbemærkninger.

Da Krigstilstanden havde medført en Standsning i Selskabets Korrespondance, søgte Bugge at skaffe Udveje herfor. Herom beretter han i Protokollen for Mødet den 18. December 1807: »Da efter de udgaangene allernaadigste Anordninger ingen privat Mand maae i privat Anliggende correspondere med fremmede, med mindre at Brevene læses af den der til anordnede Commission, saa havde Secretairen forespurgt sig hos General Postamtet, om Selskabets Breve ikke kunde afgaae under Selskabets Segl, naar der med fulgte en edelig Attest at Brevet ikke indeholdt noget politisk eller mercantilsk eller andet, som var stridigt imod Anordningen. PostAmtet troede sig ey at kunde give denne Tilladelse.« Bugge fik derefter Tilladelse af Selskabet til at søge Kronprinsen i den Anledning. Resultatet blev, at Selskabet under Segl og med Attest kunde sende Breve, der ikke behøvede at læses; »men at det dog for uden Selskabets Segl skal forsynes med den anordnede Commissions Segl for at forhindre, at de ey skal blive aabnede ved de yderste Post Contoirer i Helsingør eller i Hambørg«.

En Følge af Bombardementet og Københavns Brand i 1807 var Brandkommissionens Ønske om at faa gjort Rundetaarn til et Brandtaarn med Vægter, Vægterhytter og Storm- eller Alarmklokke. Bugge førte denne for Astronomien saa alvorlige Sag frem i Mødet den 12. Februar 1808. Med den matematiske Klasses enstemmige Tilslutning indsendtes en Forestilling til Danske Kancelli, underskrevet af samtlige Selskabets Medlemmer, hvori der anmodedes om, at et Brandtaarn maatte indrettes paa et andet Sted. Forestillingen af 19. Februar 1808 til Danske Kancelli sluttede saaledes:

¹ Jvfr. Chr. Molbech, Selskabets Historie 1742—1842. S. 259 ff.

² »Skrifter«, 3. V. 1. 1810. S. 1—14.

»Paa det indstændigste anmoder Videnskabernes Selskab det Kongelige Danske Kanselli, at det eneste Observatorium i tvende Riger, hvilket ved den yderste Anstrængelse, ja endog med Livsfare, af de der værende Observatorer er reddet fra de Engelske Luer, maatte forskaanes fra at blive gjort aldeles ubrugeligt for Astronomiens Dyrkelse.

Selskabet udbeder sig ærbødigst, at der i et Land, som kan være stolt af T. Brahe, C. Longomontan, O. Rømer og P. Horrebow, dog maatte fremdeles vedblive at være et offentligt Sted, som er helliget til Uranias Dyrkelse; da det er en uimodsigelig Sandhed, at naar og hvor det Praktiske ikke tillige forenes med det Theoretiske, der kan en Videnskab aldrig dyrkes til anvendelig Nytte.«

Der kan næppe være Tvivl om, at Bugges Initiativ i væsentlig Grad bidrog til, at Rundetaarn bevaredes for det af dets Bygmester, Christian IV, bestemte Formaal som Observatorium.

Selskabets »Førstesekretær«, C. F. Jacobi, havde, bortset fra Varetagelsen af Regnskaberne, forlængst ophørt at deltage i Selskabets Virksomhed. Den svagelige Mand var ved det engelske Bombardement blevet saa svækket, at han ikke selv kunde bestyre Kassererembedet. Th. Bugge havde derfor paataget sig dette Hverv og tilbød i Mødet den 11. November 1808 at fortsætte dermed uden Vederlag, saa længe Jacobi levede.

I det samme Møde, den 11. November 1808, fremsatte Bugge et Forslag: »Om det ey skulde være gavnligt at vælge nogle saa vel udenlandske som indenlandske Correspondentere?« Som omtalt andetsteds (S. 149 f.) førte dette Forslag ikke til noget Resultat.

Med en Skrivelse af 2. Juni 1811 til samtlige Medlemmer gjorde Th. Bugge opmærksom paa, at hans Funktionstid var udløbet. I den Anledning erklærede han sig villig til at fortsætte ikke blot som Sekretær, men ogsaa som Kasserer efter Jacobis Død den 11. November 1810. Bugge tilbød at udføre begge Hverv, som tidligere indtil 1795 havde været samlet i een Person, for 150 Rd. om Aaret, hvorved Selskabet kunde spare de øvrige 150 Rd. af den i det kgl. Reskript af 5. Oktober 1774 for det fælles Arbejde bestemte Løn 300 Rd. Bugge foreslog at anvende det sparede Beløb til Gratifikation for Medlemmerne af Kommissionen for den danske Ordbog. I Mødet den 7. Juni 1811 valgtes Th. Bugge uden Modsigelse til at bestride baade Sekretær- og Kassererembedet for de kommende fem Aar.

Et Forslag vedrørende Selskabets Prisopgaver fremsattes af Bugge i ovennævnte Møde, den 7. Juni 1811: »Om det ey var raadeligt formedelst Coursens umaadelige Stigen ikkun at udsætte Priis Opgaver ikkun[!] for hvert andet Aar i Stedet for hvert Aar.« Renterne af de ved kgl. Resolution af 25. December 1767 til dette Formaal skænkede 8000 Rd. var nu ikke tilstrækkelige til aarligt at udbetale tre Præmier, hver paa 50 danske Dukater, som det var bestemt. Selskabet besluttede derfor paa Bugges Foranledning at indgaa til Kongen med en Ansøgning om, at Udgifterne for de hvert Aar udsatte tre Guldmedailler maatte, for saa vidt de oversteg 100 Rd. dansk

Courant for hver Medaille, udbetales af den kongelige Kasse. Ved en kgl. Resolution af 21. Maj 1812 blev Selskabets Ansøgning bevilget indtil videre, hvorved Selskabet igen blev i Stand til at udsætte Opgaver og uddele Belønninger hvert Aar i de fire Klasser, hvilket kunde være af stor Betydning for Videnskabens Fremme baade inden- og udenlands.

Bugge savnedes som Sekretær aldrig ved noget Møde i Selskabet. Ogsaa Landmaalingen havde bestandig hans udelte Interesse, og indtil hans Død var alle Enkeltheder desangaaende Genstand for Behandling i Møderne. Det synes dog, som om det meget omstændelige Arbejde kun naaede langsomt fremad. Bugge maatte igennem adskillige Vanskeligheder, og Resultatet var ikke altid lige heldigt¹. Heller ikke denne Side af Bugges Virksomhed undgik H. C. Ørsteds Kritik i »Antegnelser«.

Endnu skal Bugges Virksomhed som »Redaktør« af Selskabets Publikationer omtales. Ifølge Vedtægterne 1796 Art. 12 skulde Sekretæren paase, at alt, hvad der blev trykt, kunde inden det første Vintermøde samles i et Hefte eller Bind. Der udkom imidlertid kun fem Bind af »Skrifter« i Bugges Tid. Et sjette Bind, for Aarene 1809—12 udkom først i 1818, efter Bugges Død. I 1805 førte Bugge en Del Forhandlinger om Anvendelse af Bogtrykkere. Om det praktiske Arbejde ved Udgivelsen af »Skrifterne« vides kun lidt. Det ses dog af Protokollen, at Selskabets Medlem Niels Schow i Mødet den 12. Maj 1809 fik bevilget 50 Rd. aarlig for »Uleilighed at læse en Correctur af Selskabets udgivne Skrifter, hvilket er fornødent for at erholde Ensformighed i det heele«. Dette Hverv beholdt han indtil Nyordningen under H. C. Ørsted i 1815. Saa tidligt som den 8. Maj 1801 havde Bugge fremsat et Forslag, »om ikke Sælskabet maatte finde for got at ved Slutningen af et hvert Bind af Sælskabets Skrifter blev indrykket en Fortegnelse over de Bøger, Corter, Modeller, Naturalier o. s. v., hvilke til Sælskabet have været indsendte saa vel fra indenlandske som udenlandske, imedens dette Bind har været under Trykken«. Dette Forslag fik Selskabets Bifald, men blev ganske uden Resultat. Indtægten ved Salg af »Skrifterne« var i Bugges Tid yderst ringe, hvad Krigs- og Krisetilstand formentlig bar en Del af Skylden for. Da Selskabet derfor den 6. Januar 1809 fra Gyldendals Boghandel havde modtaget et Beløb af kun 58 Rd. for Salget i 1807, besluttede Selskabet at uddele et Antal »Skrifter« til de lærde Skoler i Danmark, Norge og Holsten samt til nogle andre Undervisningsanstalter, for dermed at bortskaffe noget af Oplaget.

Endnu i Bugges Tid, men uden hans Formidling, udkom Oversættelser paa Tysk af en Del af de naturvidenskabelig-matematiske Afhandlinger i »Skrifterne«².

Foruden »Skrifterne« havde Selskabet, som før nævnt, i nogle Aar udgivet »Be-kiendtgjørelser«, der fra 1793 til 1806 kun indeholdt Oplysninger om Prisopgaver og deres Besvarelser. Fra 1806 (udg. Juni 1807) lod Bugge imidlertid tillige deri offentligøre en kort Beretning om Selskabets Forhandlinger i det hele taget. Her optoges

¹ Jvfr. Chr. Molbech, Selskabets Historie 1742—1842. S. 359 ff.

² »Schriften der physischen Classe der Königl. Dänischen Gesellschaft der Wissenschaften in Kopenhagen. Herausgeg. von C. G. Rafn (u. Marcussen).« I. Bd. 1. 2. Heft. Kopenhagen u. Leipzig. 1801. — II. Bd. 1. 2. Heft; III. Bd. 1. Heft. Kopenhagen und Leipzig. 1802—05.

ogsaa den af Bugge i 1801 lovede Liste over Boggaver o. l., men ingen videnskabelige Afhandlinger fremkom deri. Det fremgaar af Protokollen, at Bugge har fremlagt nogle af disse »Bekjendtgjørelser« i Selskabet, saaledes at han med Rette kunde udgive dem »efter Selskabets Beslutning«. Men en saadan Beslutning har formentlig ikke altid foreligget, og Bugge har udgivet Beretningerne paa egen Haand. En særlig uheldig Følge deraf fremkaldte i 1811 H. C. Ørsteds skarpe Kritik af Sekretærens Embedsførelse (jvfr. S. 153 f.), og bl. a. foreslog Ørsted, at den aarlige Bekjendtgjørelse skulde forelægges Selskabet før Trykningen, og dens Indhold ændres en Del. Ørsteds Forslag blev imidlertid først virkeliggjort, da han selv, faa Aar efter, blev Selskabets Sekretær.

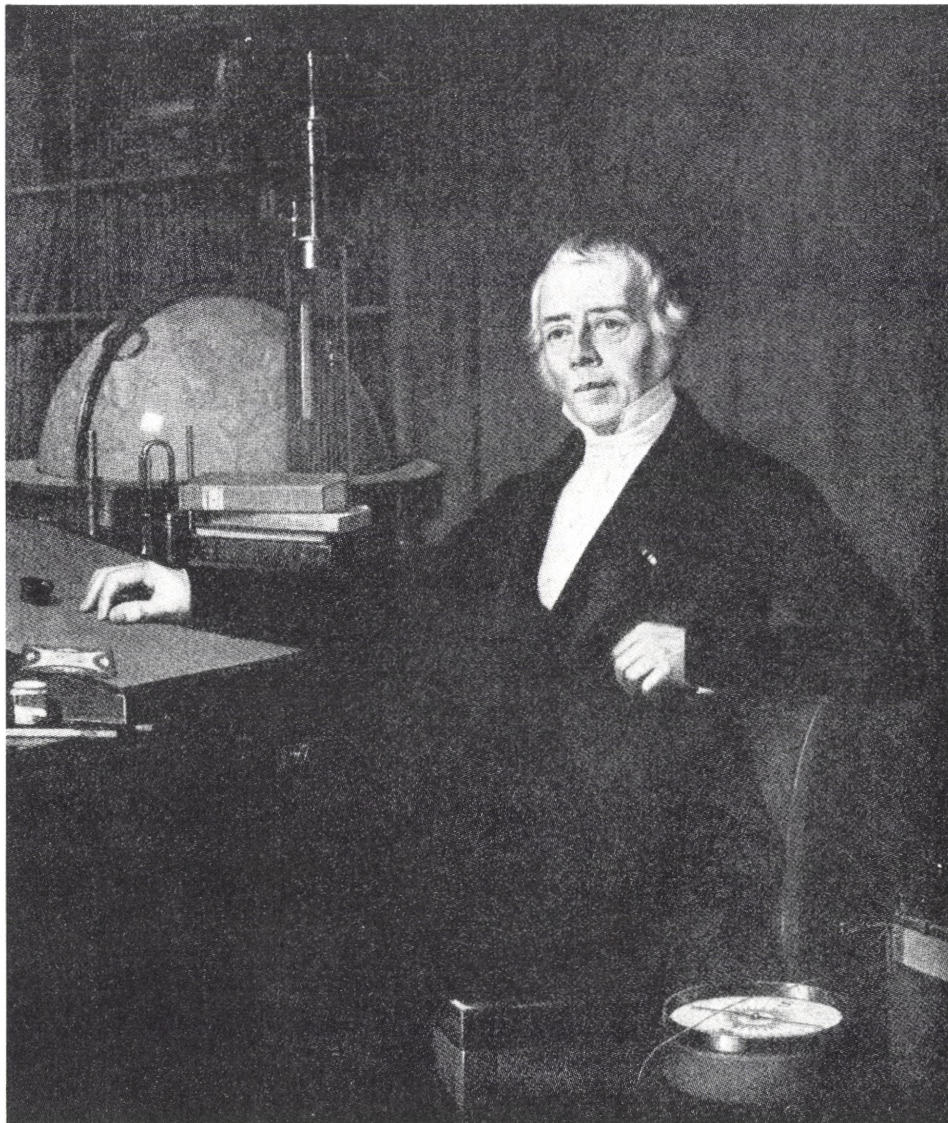
Mødet den 26. August 1814, i hvilket Th. Bugge fremlagde Selskabets Regnskaber for Aaret 1813, var det sidste, hvor han var til Stede. Med den følgende Vintersæsons Begyndelse vikarierede E. N. Viborg ved Møderne. I Mødet den 6. Januar 1815 fremlagdes en Skrivelse fra Bugge, som nu paa Grund af tiltagende Svaghed ønskede at nedlægge Sekretariatet og anmodede E. N. Viborg om at fungere indtil videre. Den 15. Januar afgik Thomas Bugge ved Døden. Vicesekretæren E. N. Viborg stillede i Mødet 31. Marts s. A. Forslag om en Mindetale over Bugge, og O. Chr. Olufsen lovede efter Selskabets Ønske at læse en saadan ved Vinterens Begyndelse. Der fremkom imidlertid aldrig i Selskabet nogen Mindetale om den mangeaarige Sekretær. Ogsaa dette mærkelige Forhold omtales af H. C. Ørsted i »Antegnelser«:

»Olufsen blev ofte mundtligt erindret herom af mig, men blev desto mere utilbøielig til en saadan Lovtale, jo mere han tænkte derover; dog frasagde han sig aldrig dette Hverv. Jeg tilstaaer oprigtig, at jeg aldrig kunde have paataget mig dette, da den Ros, jeg med Overbeviisning kunde have givet Bugge, let vilde synes Mængden for karrigt tilmaalt, hvilket ikke kunde være mig ligegyldigt, da det var bekjendt, at han i mangfoldige Aar havde vist sig fjendtlig imod mig. Heller ikke nu vilde jeg have indvendt Noget mod den Manden tildeelte overdrevne Roes, dersom jeg ikke skyldte de mange afdøde Colleger denne Retfærdiggjørelse mod en Beskyldning for Utaknemmelighed.«

4. HANS CHRISTIAN ØRSTED 1815—51¹

Da det i Selskabets Møde den 6. Januar 1815 var blevet bekendt, at Th. Bugge ikke længere ønskede at være Sekretær, indkaldte den fungerende Sekretær, E. N. Viborg, hver af de fire Klasser til et »Overveielsemøde« den 20. Januar, »for at overveie, hvad der kunde være at iagttage for at fremme Selskabets Formaal, førend der vælges en ny Secretair i Herr Etatsraad Bugges Sted«. Før Mødedagen kom, var Th. Bugge afgaaet ved Døden, og Viborg udsendte da den 19. Januar en ny Rund-

¹ H. C. Ørsteds Forhold til Selskabet har tidligere været behandlet af Kirstine Meyer, f. Bjerrum i »H. C. Ørsteds Arbejdsliv i det danske Samfund«, H. C. Ørsted, Naturvidenskabelige Skrifter. III. Kbh. 1920. S. XLIII—XCII.

H. C. ØRSTED
Malet af W. Marstrand
Frederiksborgmuseet.

skrivelse med Meddelelse om, at der »i det berammede Deliberations Møde foretages Valg paa Secretair saavel ved Scrutinium som ved Ballotering«. Før Valget fastsattes det, at Sekretæren skulde lønnes med 300 Rbd. S. V. aarlig, Kassereren om muligt med 150 Rbd. S. V. I øvrigt nedsattes en Komité for Affattelse af et Budget, og en anden Komité til Overvejelse af »Programmerne«, d. v. s. de udgivne »Bekjendtgørelser«.

Om Udsigterne for Sekretæervalget kan ses af en Skrivelse til Viborg fra Selskabets da 82-aarige Æresmedlem, Admiral J. B. Winterfeldt, der endnu jævnligt overværede Møderne. Idet han undskyldte sin Fraværelse i Valgmødet, meddelte han: »I Henseende til Valget til en Secretair, i stedet for afgangne Hr: Etatsraad Bugge, vil mit Votum være af liden Betydenhed, da jeg ikke kjender de Herrer Medlemmers Lyst og Lejlighed til at bebyrde sig med dette Embede. Dog skulde jeg troe, at jeg ikke fejler ved at nævne, enten Hr: Justitsraad Wiborg, som allerede i Etatsraadens Sygdomstid har paataget sig Forretningerne, eller Hr: Professor Ørsted, som nylig har rejst udenlands og derved gjort sig bekjendt med adskillige Lærde i Udlandet.« Ved det foretagne Valg den 20. Januar fik H. C. Ørsted ved Scrutinium 18 Stemmer og B. Thorlacius 10 Stemmer, ved Balloteringen fik H. C. Ørsted 17 Stemmer og var dermed valgt til Selskabets Sekretær. Loddet traf derved den Mand, der i det 19. Aarhundredes første Halvdel skulde blive den førende indenfor Selskabets snævre Kreds og indenfor dansk Videnskab i det hele taget, og som ubestridt blev den centrale Skikkelse i Rækken af Selskabets Sekretærer.

H. C. Ørsted var i 1808 blevet Medlem af Selskabet, og havde saaledes ikke nogen lang Anciennitet, da han blev Sekretær. Han havde da allerede holdt flere Foredrag ved Møderne, og havde ved forskellige Lejligheder gjort sig fortjent og bemærket af Selskabet. En Afhandling om Klangfigurerne, der 1807 indsendtes til Selskabet, før han blev Medlem, belønnedes med Sølvmedaille og optoges i »Skrifterne«¹. Kort efter hans Optagelse udsattes i 1809 efter Ørsteds Forslag en Prisopgave med Titel: »I hvilken Forbindelse staaer Magnetnaalens Misvisning og dens Inclination med de physiske Kræfter, saavel i deres sædvanlige og mildere Virknings-Maader, saasom med Vind, Luft-Electricitet, Nordlys o. s. v., som i deres usædvanligere og heftigere Virknings-Maade saasom med Lynild, Jordskielv, Orkaner o. s. v. — Selskabet ønsker denne Materie undersøgt saavel fra den historiske, som fra den experimentale og speculative Side.«² Dette Spørgsmaal var et tidligt Varsel om hans senere store Opdagelser paa Naturkræfternes Omraade.

Som andetsteds omtalt (S. 153 f.) fremkaldte Bugges Embedsførelse ved en bestemt Lejlighed Ørsteds Kritik af det stedfundne Forhold. Men Kritikken indeholdt tillige Forslag til Ændring af visse Forhold i Selskabet. Denne Episode viste, at Ørsted var mere end almindelig interesseret i Ledelsen af det Selskab, hvoraf han var Medlem. Der gaar herfra en lige Linie til hans første Reformforslag som Sekretær, og muligt

¹ »Forsøg over Klangfigurerne«, Skrifter 3. V. 2. 1810. 31—64.

² En Besvarelse paa Fransk af Opgaven indkom, men et Aar for sent og blev derfor ikke bedømt. Manuskriptet beror i Selskabets Arkiv.

er det, at Ørsteds ved denne Lejlighed udviste Samvittighedsfuldhed og Sans for Selskabets Vel var stærkt medvirkende til, at han fik overdraget den daglige Ledelse.

I 36 Aar laa den faktiske Ledelse af Selskabet, under de skiftende Præsidenter, i H. C. Ørsteds Haand. Ifølge Vedtægterne kom han paa Valg regelmæssig hvert femte Aar, men genvalgtes bestandig, som Regel enstemmigt, første Gang, i 1820, dog med 17 af 22 Stemmer. I alle disse Aar overværede Ørsted praktisk taget samtlige Møder og forsømte kun Møderne ved Rejse til Udlandet, en enkelt Gang, i 1822, en hel Vinter, i hvilken J. W. Hornemann ledede Sekretariatet. Senere fungerede som Regel J. F. Schouw som Vicesekretær. Med de faa Undtagelser indførte Ørsted selv Referatet af Møderne i Forhandlingsprotokollen paa den af Bugge foreslaaede Maade (S. 532). Desuden førte han hele Korrespondancen samt indførte Afskrift eller Uddrag deraf i en Kopibog. Vedrørende denne sidste samt om Protokoller og Arkivalia i det hele taget havde den Komité, bestaaende af J. F. W. Schlegel og E. N. Viborg, der havde faaet det Hverv at modtage Selskabets Effekter fra Bugges Dødsbo, gjort Selskabet opmærksom paa, at der indtil Jacobis Afgang havde været holdt en Kopibog over alle vigtige Brevskaber¹. Nu stillede den nævnte Komité en Del Forslag desangaaende, som behandlede i et Møde den 22. December 1815. Herom meddeler Ørsteds Referat:

»De Herrer Commissarier foresloge at denne [Kopibogen] ved en paalidelig Skriver skulde fortsættes til vor Tid, og siden videre fortsættes af Secretairen, eller af Archivarius, om Selskabet vælger en saadan. For det første Arbeide skulde Skrивeren betales efter Arketal. Protocollen maatte være forsynet med Register.

De paaankede ligeledes Mangelen af en Brevprotocoll, som af Lovene foreskrives². Der foresloges at Secretairen deri skulde ved en Skriver lade indføre de af ham for Selskabet udfærdigede Breve, de vigtigste in extenso, de mindre vigtige udtogsvis. I Marginen maa de fornødne Henvisninger til Mødeprotocollen gives. Denne Protocoll skulde saavel som Copiebogen aarligen forelægges Selskabet i dets første Møde. Og Forelægelsen med Paaskrivt af Præsidenten bevidnes.

Videre foresloges at Secretairen ikke skulde beholde andre Papirer hos sig, end dem for det løbende Aar, og ingen andre Protocoller end de som endnu ikke ere fuldskrevne. Secretairen derimod foreslog, at et Aars Papirer, foruden de, der høre til det løbende Aar, maatte blive i hans Værge, saaledes at han aldrig beholdt mere end de to sidste Aars Papirer hos sig i Alt. I Følge heraf skulde han først ved Begyndelsen af Vinteren 1816—1817 afgive Papirerne for Vinteren 1814—1815. Han meente ligeledes at han altid maatte beholde saa meget af Protocollerne i sit Værge at disse i det mindste omfattede 5 Aar.«

¹ P. C. Abildgaard havde i Forhandlingsprotokollen (1795—96) indført en Fortegnelse over ind- og udgaede Sager Febr. 1796—Febr. 1798. Endvidere havde han den 7. Marts 1795, Dagen efter sin Tiltrædelse som Sekretær, begyndt en Kopibog, der imidlertid slutter allerede i Maj 1797.

² Denne var af Th. Bugge blevet afskaffet i 1801 (S. 532). Det vedtages nu (1815) at anskaffe en Kopibog »efter Lovene«.

Selskabets Beslutning hertil var: »Secretairens Begjæring bevilligedes.«

Efter Selskabets Beslutning anskaffedes en Kopibog, som Ørsted straks anvendte fra Januar 1816. Men allerede i September s. A. hørte Kopierne op, og de genoptoges først i November 1822. Kopierne er derefter indført for følgende Perioder i Ørsteds Tid: Nov. 1822—Okt. 1823, Nov. 1826—April 1829, Nov. 1830—Juli 1835, Jan. 1837—April 1849, Jan. 1850—Febr. 1850 og Dec. 1850 til Ørsteds Død 1851.

En af Sekretærens vigtigste Opgaver var at ordne Møderne, ikke blot de ydre Rammer, men ogsaa at give dem et videnskabeligt Indhold, der var Selskabet værdigt. Ørsted fandt Møderne i Bugges Tid kedelige og trættende. Dette Forhold søgte han at bøde paa ved, som det omtales nedenfor, at henlægge alle de langvarige Foretagender under Kommissioner, der indberetter til Selskabet (jvfr. nedenfor S. 550). Endvidere skulde de økonomiske Sager drøftes samlet i to Møder om Aaret, saa vidt muligt (jvfr. nedenfor S. 550). Disse Foranstaltninger var det dog ofte ugørligt at gennemføre i Praksis.

Efter Sædvane forespurgte Sekretæren hvert Efteraar Selskabets Medlemmer om, hvad de havde at forelægge eller meddele i den følgende Tid. Men undertiden kunde det knibe med at faa Foredragsholdere nok, og saa maatte Ørsted træde til. Mindst een Gang hvert eneste Aar i hele sin Sekretærtid havde Ørsted noget interessant og nyt at meddele Medlemmerne. I de 36 Aar har han forelagt Afhandlinger (ogsaa andres), Instrumenter og givet Meddelelser omkring 125 Gange. Kun et enkelt af disse Bidrag er optaget i »Skrifterne«, hvorimod de fleste er omtalt i Résumé i »Oversigterne«. Alle Ørsteds vigtige videnskabelige Resultater forelagde han Selskabet, før nogen anden havde Lejlighed til at gøre sig bekendt dermed. Dette gjaldt saaledes Opdagelsen af Elektromagnetismen, af Aluminium og Resultaterne af hans af Selskabet understøttede Forsøg over Legemers Sammentrykning¹.

En anden betydelig Opgave var Medlemmernes Bedømmelse af Afhandlinger, der var indsendt af Ikke-Medlemmer med Anmodning om Optagelse i Publikationerne.

¹ »I »Antegnelser til Selskabets Historie, 1843« meddeler H. C. Ørsted følgende:

»Mine Opdagelser over Elektromagnetismen ere alle indsluttede i Selskabets Oversigter. Vel blev jeg nødt til at udsende 2 Quartblade derover i Verden, førend den første Opdagelse kunde komme i Selskabets Oversigter, da Opdagelsen modnedes til Bekjendtgjørelse i Juli 1820; men under Bekjendtgjørelsen nævnede jeg mig som Selskabets Secretair.

Min Opdagelse over Leermetallets Forbindelse med Chlor, hvorved Leermetallets Opdagelse gjordes mulig, bekjendtgjordes 1824—25 i Oversigten og blev snart benyttet af flere Chemikere.

Mine Forsøg over Vandets Sammentrykning, hvorom Skrifterne indeholde en Afhandling, har jeg senere ført videre og derom meddeelt det Fornødne i Oversigterne.

Dersom Afhandlingen over mine Forsøg angaaende den mariottiske Lov (saaledes som antages S. 459 [i Chr. Molbechs Historie]) ikke var trykt, vilde den give et Beviis mere for, at der ingen Afhandling behøves for, at en Undersøgelse kan udøve sin Virkning i den videnskabelige Verden; men den udgjør en Deel af min Afhandling over Legemernes Sammentrykning. See Selsk. naturv. og math. Skr. 2den D.

Mit Apparat til Haarrør-Virkningens Undersøgelse i adskillige Tilfælde, for hvilke man forhen savnede bequemme Hjælpemidler, har fundet Vei til Udlandet uden Afhandling. Ligesaa mit forbedrede Elektrometer.«

Ogsaa denne Opgave tog Ørsted op i rigt Maal, dog ikke blot Bedømmelse af Afhandlinger til Optagelse, Instrumenter o. l., men ogsaa anbefalende Udtalelser om forskellige indsendte Ting, Bøger o. s. v. I 1823 tog Selskabet principielt Stilling til Spørgsmaalet om Bedømmelse af andre, især trykte, Afhandlinger. Paa en given Foranledning besluttedes den 5. December 1823: »Selskabet vil ikke paatage sig at bedømme Bøger, over hvilke Forf. kunde ønske Selskabets Dom som Anbefaling.« Ørsted, der før Mødet skulde underrette Medlemmerne om Forhandlingen, udtalte i sit Cirkulære af 17. November 1823 derom følgende:

»Det Kongelige Videnskabernes Selskab har hidindtil, som bekjendt, bedømt Afhandlinger, der indsendtes i den Hensigt at vorde optaget i Selskabets Skrifter, derimod erindrer man sig ikke Exempler paa at Selskabet har paataget sig at give sin Mening over Manuskripter, der siden paa sædvanlig Maade skulde bekjendtgjøres ved Trykken. I sidste Møde forekom et Tilfælde, hvor denne Gjenstand maatte komme under Overveielse. Paa den ene Side kunde anføres ei blot de Franske Academiens Exempel, men tillige den Fordel det kunde bringe Litteraturen, naar gode videnskabelige Skrifter strax ved deres Udkomst vare kraftigt anbefalede; ei at tale om den ærefulde Stilling et Videnskabernes Selskab sættes i, ved at kaldes til Dommer af de Skribenter, der udgive de vigtigste Skrifter. Paa den anden Side kan man vel ikke nægte at en Vedtægt som den her omhandles letteligen vil forøge Selskabets Medlemmers Arbeide betydeligt, og vel undertiden udsætte Selskabet for Angreeb af misfornøiede Forfattere. Selskabet har derfor besluttet ikke at afgjøre denne Sag uden forud at give alle Medlemmerne Efterretning derom.«

En Opgave, som Selskabet dyrkede med stor Interesse, og hvis Behandling krævede stor Omhu, idet den var et vigtigt Middel for Selskabet til at komme i Forbindelse med videre Kredse i Ind- og Udland, var Udsættelsen af Prisspørgsmaal. Ogsaa paa dette Omraade var H. C. Ørsted meget virksom og stillede selv en lang Række Opgaver indenfor sit Fag. Faa Maaneder efter sin Tiltrædelse som Sekretær foreslog han saaledes en Opgave om Æggehvidestoffets Forraadnelse, og udtalte ved den Lejlighed følgende om Prisopgaver i Almindelighed: »Jeg troer at et Prisspørgsmaal, saa meget skee kan, bør indeholde en eller anden ny Tanke, der kunde lede dem, der kunde have Lyst til at arbeide til at anvende deres Flid paa en Gjenstand, hvor deres Arbeide kunde vorde frugtbringende. Jeg troer at dette for Øieblikket beqvemt kunde opnaaes ved et Spørgsmaal om Gjæringen.« Opgaven fandt ingen Besvarelse. Dette var i det hele taget Tilfældet med den største Del af de udsatte Opgaver. Ifølge Vedtægterne skulde der imidlertid hvert Aar udsættes et vist Antal Opgaver, men det er sandsynligt, at Medlemmernes Interesse for dette Spørgsmaal er dalet noget, naar Formaalet saa sjældent blev naaet. Fra Ørsteds Side foreligger der adskillige Beklagelser over dette Forhold, og naar der paa nogen Maade kunde være Tale om at opnaa en Besvarelse, maatte Selskabet undertiden strække sig vidt ved at forhøje den udsatte Belønning.

Dette var saaledes f. Eks. Tilfældet med en i 1823 af Professor H. C. Schumacher, Altona, foreslaaet Opgave om at danne nye Soltavler. Opgaven var udsat med særlig lang Indleveringsfrist og med dobbelt Belønning. Ikke desto mindre indkom ingen Besvarelse. I et Brev til Ørsted meddelte H. C. Schumacher i 1827, »at to af Europas berømteste Mathematikere arbeide for den i indlagte Program fremsatte mathematiske Opgave om Soltavlerne«. Han foreslog at forny Opgaven paa en overordentlig Maade uden at afvente den sædvanlige Udsættelsestid. I et Cirkulære herom til den matematiske Klasse meddelte Ørsted følgende: »Da dette allerede har gjentagne Exemp-ler for sig fra den historiske Classe, saa er der vel fra Formens Side intet herimod at indvende, men det vil nu komme an paa Classen om den vil foreslaae Selskabet Sagen. Jeg for min Deel troer at den fortjener Anbefalning, da Selskabet saa sjeldent faaer Svar paa sine mathematiske Opgaver, og en saadan Prisopgaves Belønning altid gjør et Selskab Ære.« Selskabet besluttede at forny Opgaven, men det ses ikke, at dette virkelig er sket, og i hvert Fald indkom ingen Besvarelse. Under Forberedelserne til Vedtægtsændringerne 1839 havde Ørsted den 6. Januar 1837 stillet forskellige For-slag, deriblandt om Flytning af Tidspunktet for Prisbesvarelsers Indlevering. I et Cirkulære af 12. Januar 1837 til Klasserne derom giver Ørsted Udtryk for sin Tvivl om Opgavernes fulde Berettigelse. Ørsted meddeler saaledes bl. a.:

»Jeg tilstaaer at der lod sig sige meget imod den Skik at udsætte Præmier, da det er yderst sjeldent at man derved fremkalder noget godt Skrift. I vore Tider, da den videnskabelige Meddelelse gaer saa rask, vil sjeldent Nogen gjemme sine nye Tanker eller Undersøgelser i saa lang Tid, som Concurrentsen medfører, og dertil endnu udsætte sig for ei at vinde Præmien. Denne er desuden sjeldent saa stor, at den kunde lokke som Belønning, og medfører heller ikke let saa megen Ære, at denne kan friste. Med alt dette vover jeg dog ikke at foreslaae Selskabet at afskaffe sine Præmier. Men det vilde være meget ønskeligt, at Medlemmerne fra Tid til anden meddeelte Selskabet Bemærkninger over videnskabelige Savn, og Priisopgaver som vare ønskelige. Man kunde da i sin Tid vælge de tjenligste.«

I samme Cirkulære udtalte Ørsted i øvrigt det ønskelige i, at Bedømmelsen af Prisbesvarelserne foretoges af en Komité og ikke ved Cirkulation blandt alle Klassens Medlemmer.

Et særligt Forhold knytter sig til et af L. L. Jacobson i Juni 1823 stillet Forslag til Prisopgave. Forslaget indleddes med følgende Udtalelse:

»Da det Kongelige Videnskabernes Selskab er saa heldig, at i dets Kreds een af de vigtigste Opdagelser i Physiken er giort, vover jeg at foreslaae, at det oplyste Selskab, dels for at hædre det ærede Medlem det skylder denne vigtige Berigelse af Naturvidenskaben, dels for at befordre og paaskynde de Oplysninger deraf kunne ventes, burde for i Aar vælge dette Emne til Gjenstand for et af dets Priis-spørgsmaale.

Ved den Ørstedske Opdagelse er nu, ved de mangfoldige Forsøg, som vort ærede Medlem har anstillet og som de største Lærde i dette Fag have gjentaget, tilfulde beviist, at ved den combinerede Kjæde af det galvaniske Apparat fremkommer en Virkning, der er identisk med den magnetiske Kraft, i det den nemlig: virker tiltrækkende og frastødende paa Magnetnaalen, fremkalder magnetiske Egenskaber i flere Legmer og endelig at den liig den magnetiske Kraft gennemtrænger de fleeste bekjendte Legmer. Af disse mærkværdige Virkninger, have isærdeleshed de tvende første, tiltrukket sig Physikernes Opmærksomhed og de eftergrandskes med den Jver, som en saa høystmærkværdig Gjenstand det fortjener. Til den sidste derimod er taget mindre Hensyn.«

I Fortsættelse heraf foreslog Jacobson følgende Opgave:

»Følger den electro-magnetiske Kraft der udstømmer af den combinerede galvaniske Kjæde nogen bestemt Lov ved at gennemtrænge Legmer af forskjellig Beskaffenhed; Lader den sig concentrere eller reflectere; gives der Legmer som ikke lade sig gennemtrænge af samme?«

Opgaven udsattes ikke. Paa det paagældende Tidspunkt var Ørsted nemlig i Udlandet, og J.W. Hornemann, der fungerede som Sekretær, meddelte da den fysiske Klasse følgende:

»Jeg tillader mig tillige at melde, at der i Selskabet, i Anledning af Profess: Jacobsens fremsatte interessante Opgave, blev gjort den Bemærkning; at da Hr. Prof: Ørsted i forrige Aar havde ønsket at denne Opgave for Tiden ikke blev udsat fra dette Selskab, var det passende at man oppebiede Professor Ørsteds Nærværelse ved Discussionerne derover forinden man udsatte den.«

Det maa formodes, at Ørsted stadig har sat sig imod Udsættelsen af denne Opgave.

Naar et Medlem foreslog Opgaver, fulgte dermed som Regel ogsaa Forpligtelsen til at foretage Bedømmelsen af den eventuelle Besvarelse. Ogsaa hermed beskæftigede Ørsted sig adskillige Gange.

Forholdet til det Classenske Fideicommiss, hvorfra Selskabet hvert Aar siden 1792 modtog 200 Rd. til Udsættelse af Opgaver af landøkonomisk Karakter, blev i 1828 draget i Forgrunden ved en given Anledning, og der udviklede sig en Strid mellem Fideicommissets Direktion og Selskabet, i hvilken Ørsted med stor Myndighed optraadte paa Selskabets Vegne (jvfr. S. 598 ff.).

Endnu et vigtigt Led i Selskabets Virksomhed var dets Supplering med nye Medlemmer. Ørsted stillede i sin lange Sekretærtid adskillige Forslag om Nyvalg baade af indenlandske og af udenlandske Forskere. Paa Grund af det begrænsede Antal danske, der kunde være Tale om at indvælge, holdt Medlemstallet for de indenlandske sig forholdsvis konstant i Ørsteds Tid. Derimod fortsattes den i Bugges Tid begyndte

Stigning i Antallet af udenlandske Medlemmer. Denne kulminerede omkring 1830, hvorpaa fulgte en langsom Nedgang i Resten af Ørsteds Levetid. De af Selskabet i 1839 vedtagne Love, deriblandt de vigtige Bestemmelser om Valg af Medlemmer, var i væsentlig Grad Ørsteds Værk og udsprunget af hans tidligere omfattende Vedtægtsforslag (jvfr. S. 156 ff. og S. 165).

H. C. Ørsteds lange Sekretærperiode var paa mange Omraader — ikke mindst i Begyndelsen — en Reformtid i Selskabet, og flere af de i hans Tid indførte Nyordninger og Nydannelser blev af varig Betydning. Efter Struenseetiden betragtedes det kgl. Reskript af 5. Oktober 1774 som de forløsende Ord, der igen skulde bringe Selskabet i Flor. Men de forventede Resultater udeblev. Det samme var Tilfældet, da Klasseinddelingen indførtes i 1790erne »for at sætte Selskabet i mere Virksomhed og Drift«. De gamle Former bevarede, og en forældet og besværlig Forretningsgang bremsede op for nyt Initiativ. I meget væsentlig Grad afgang Selskabets Liv af Sekretærens Person, men dermed ogsaa af hans Evne til at sætte Arbejde i Gang. Medens de hidtidige Sekretærer i væsentlig Grad havde haft alle Hverv samlet paa een Haand med Selskabets Forsamling som eneste Forum for alle Drøftelser og Beslutninger, var det H. C. Ørsteds store Reform og Fortjeneste at specialisere Arbejdet, og dermed frigøre Selskabet og sig selv for alle de Vanskeligheder, der behøvede megen Tid til Løsning og ikke tilførte Selskabet noget nyttigt og ansøende nyt.

Den bærende Idé i Ørsteds Reform, som den var praktiseret i hans egen Sekretærtid, gav han senere selv Udtryk for i sine »Antegnelser« i 1843 med følgende Ord:

»Enhver Sag, som er af meget indgribende Vigtighed i hele Selskabets Vel, f. Ex en Grundforandring i dets Pengevæsens Indretning, eller i dets Vedtægter cirkulerer til hele Selskabet.

Sager, til hvilke man maa have et speciellere Kjendskab for derom at have en velgrundet Mening, sendes efter Omstændighederne enten til en af Selskabets Classer, eller faste Commissioner, eller til en dertil udnævnt Comitee. Selskabet modtager da herfra Erklæringer, som bør være og pleie at være saa oplysende, at Selskabets Medlemmer derefter kunne fatte en Mening, deeltage i de mundtlige Forhandlinger af Sagen, og endelig med Tillid afgive en Stemme.«

Om Behandlingen af vigtige Sager udtalte Ørsted endvidere, at almindelig Cirkulation til skriftlige Betænkninger kun maatte ske, naar det var strengt nødvendigt. En skriftlig Behandling var langvarig, og Drøftelsen kom let til at dreje sig om de fremsatte Meninger og ikke om Sagen selv. En Afgørelse ved skriftlig Afstemning burde aldrig finde Sted, idet Sagen ofte kunde stille sig anderledes for de sidste end for de først voterende. Ørsted sluttede sin Udvikling af disse Grundtanker med som sin Erfaring at give følgende Sammenfatning af Problemet:

»Jeg troer, at den rette Fremgangsmaade i Sager af betydelig Interesse for hele Selskabet vilde være

at uddele en trykt Fremstilling af Sagen, ordentligvis udarbejdet af en Comitee, derefter tage Sagen under mundtlig Forhandling og dersom man fandt det tvivlsomt, om Sagen var modnet nok, udsætte den, maaskee endog omsende nye trykte Oplysninger, endelig afgjøre Sagen ved Ballotering over stridige Spørgsmaal.«

H. C. Ørsteds første Arbejdsaar som Sekretær, 1815, kendetegnedes ved Nedsættelsen af den ene store Komité efter den anden.

Allerede i Valgmødet den 20. Januar 1815 valgtes en *Finanskomité*, bestaaende af P. Løvenørn, J. F. W. Schlegel, C. F. v. Schmidt-Phiseldeck og E. N. Viborg. Dennes Opgave var dels Fastlæggelse af et Budget for det indeværende Aar, dels ogsaa en Undersøgelse af Kassens Tilstand efter Kriseaarene samt at udfinde Midler til Sikring af Selskabets fortsatte Virksomhed.

Den første Sag, der henvistes til Finanskomitéen, var en Fordring fra Th. Bugges Børn om Udbetaling af Faderens Løn som Sekretær og Kasserer for 1814.

H. C. Ørsteds første Embedshandling som Sekretær var med Skrivelse af 28. Januar 1815 at indstille til Selskabet, »om der ikke i næste Forsamling skulde foretages Valg paa en Bestyrelse af Landmaalnings- og Cartevæsenet og en Casserer«. I Mødet den 3. Februar nedsattes en Kommission for Landmaalingen (se nedenfor S. 550). Derimod udsattes Valget af en Kasserer, indtil Finanskomitéen havde afgivet sin Beretning. Aarsagen dertil var en Skrivelse til Selskabet fra E. N. Viborg, hvori han bl. a. udtalte:

»Som Medlem af Casse Commissionen beder ieg det Kgl. Selskab at ville tage i Overveielse, at Selskabets Casse nu for Tiden ikke formaaer at udrede nogen særskilt Løn, da det har henlagt de ved Resolutionen af 5te Octbr 1774 for Secretairen og Cassereren bestemte 300 Rdl. allene til Secretariatet. Hvorvidt Selskabet er bemyndiget til at forunde nye Gager, om det ogsaa havde Formue dertil, maatte vel undersøges om det stemmer overeens med bemældte Resolution og Selskabets øvrige Constitution. Jeg vover derfor ærbødigen at fremsætte til Spørgsmaal, om det ikke var mueligt at formaae noget af Selskabets Medlemmer, at ville i Betragtning af Tiderne paatage sig dette ubetydelige Embede uden Gage, og at dette kunde skee ligesom Revisionen af den Danske Ordbog uden nogen Byrde for Selskabets Casse.«

Den 8. Maj 1815 afgav Finanskomitéen sin Betænkning til Selskabet, og efter at Behandlingen deraf var blevet udsat i det førstkommende Møde, kom Sagen for i Selskabet den 9. Juni. Komitéen inddelte Selskabets Indtægter og Udgifter i tre Klasser, 1) dem der vedkom Selskabet som videnskabeligt Samfund, 2) dem der hidrørte fra den geografiske Landmaaling, som et Selskabet fra Statens Side overdraget Arbejde, og 3) dem som hidrørte fra Udgivelsen af den danske Ordbog. Hvad den første Post angik, var der for Tiden Underbalance paa Regnskabet, men i Løbet af faa Aar vilde

Indtægterne kunne bære Udgifterne. For Landmaalingens Vedkommende vilde der være et stadigt Underskud, hvorimod Tilskud til Ordbogsarbejdet foreløbig vilde være unødvendigt. Selskabet besluttede at korrespondere med Finanskollegiet om Dækning af Underskud og Gæld, og efter Forestilling fra Kollegiet modtog Selskabet med kgl. Resolution af 15. Juli 1815 Tilsagn om Bevilling af det ansøgte, bl. a. 6000 Rbd. een Gang for alle til Dækning af Gæld.

I samme Møde, hvor Finanskomitéens Beretning kom til Behandling, den 9. Juni 1815, valgtes C. F. von Schmidt-Phiseldeck til Selskabets *Kasserer*, og han paatog sig Forretningen uden Løn. I Mødet den 3. Februar 1815 var H. C. Ørsted udnævnt til at modtage Kassen efter Bugge, og 30. Juni meddelte han Selskabet, at han havde overdraget Kassen til den nye Kasserer, dog saaledes at han selv vilde aflægge Regnskab til Kassekommissionen for de i hans Tid indkomne og udgivne Penge. Dermed var Sekretær- og Kassererembederne atter blevet adskilt, som det var forudsat i Vedtægterne 1796. Men nu blev Delingen endelig, og den har uden Afbrydelse bestaaet siden 1815.

Som tidligere nævnt (S. 540) vedtog Selskabet, samtidig med Ørsteds Valg den 20. Januar 1815, at nedsætte en Komité til Overvejelse af Omfanget af Selskabets *aarlige Rapporter* (Programmer, »Bekjendtgørelser«) og det deri anvendte Sprog. Til Medlemmer af Komiteen valgtes den 3. Februar 1815: C. F. Degen, Abr. Kall, O. H. Mynster, Fr. Münster, J. F. W. Schlegel (Formand) og E. N. Viborg. Allerede i samme Møde henvistes to forskellige Spørgsmaal til Overvejelse i Komiteén, dels et Forslag fra Ørsted, at en Række Sager f. Eks. vedrørende Landmaaling og Regnskaberne skulde tilstilles henholdsvis Laandmaalingskommissionen og Kassereren »uden først at foredrages Selskabet, hvorved megen Tidsspilde vilde forebygges«, og dels et Forslag fra E. N. Viborg »a) at Selskabets videnskabelige Sager maatte forhandles i andre Møder end de oeconomiske, b) at der maatte holdes Mindetaler over afdøde Medlemmer, c) at der maatte meddeles de valgte Medlemmer Diplomer«. Den 3. Marts afgav Komiteén Indberetning til Selskabet, og i Mødet den 17. Marts oplæste J. F. W. Schlegel »en Rapport fra de fleste af Medlemmerne af Commissionen angaaende Rapporten som Selskabets Secretair aarligen skal udgive over dets Forhandlinger; og Professor Münster oplæste et derfra afvigende Votum«. Det vedtoges at lade de indkomne Vota cirkulere blandt Medlemmerne. Derefter forelagdes de omfattende Vota i Selskabets Møder den 26. Maj og 9. Juni.

Om Forelæggelsen af denne vigtige Beretning, der i første Række vedrørte Sekretæren og hans Virksomhed, især i hans Egenskab af »Redaktør«, meddeler Forhandlingsprotokollen for de to nævnte Møder, i H. C. Ørsteds Gengivelse, følgende:

»Da de fleste af Selskabets Medlemmer troede, at de af Secretairen aarligen udgivne Beretninger kunde erholde en fuldkomnere Indretning behagede det Selskabet at udnævne en Committée, der i denne Anledning skulde forelægge det Forslag. I denne Committée have Meningerne over denne vanskelige Sag været deelte. Selskabet har erholdt et Forslag underskrevet af 3 Medlemmer, og et dis-

sentierende Votum fra Et. Selskabet fandt det overenstemmende med Sagens Vigtighed, at lade begge forskjællige Forslag gaae om blandt Medlemmerne, paa det at enhver kunde gjøre sig bekendt med Sagen, i dens hele Omfang.

Følgende synes at være Hovedpunkterne i denne Sag

1) Man er enig om, at Selskabets aarlige Bekjendtgjørelser herefter skulle afholde sig fra alt hvad der ikke har en almindelig Interesse for det videnskabelige Publikum; altsaa skal forbigaae alt oeconomisk Detail, Efterretninger om givne og modtagne Foræringer, o. s. v., men i dets Sted give en fuldstændigere Oversigt over Selskabets videnskabelige Forhandlinger, nemlig

a) *som hidindtil*, Bedømmelser over indkomne Prisaftandlinger, og andre samme forelagte Afhandlinger, Opfindelser eller deslige; Udsættelse af nye Prisspørgsmaal, Efterretning om Ordbogsarbejderne og den geographiske Landmaaling, kort Beretning om Forandring i Selskabets Medlemmers Antal. (Beslutning: En kort Udsigt)¹.

b) *desuden* Udtog af de Selskabet forelagte Arbejder, hvoraf hidindtil i Selskabets Bekjendtgjørelser ikkun fandtes Titlerne. Desuden en kort Beretning om Selskabets Medlemmers andre Arbejder. Man ønsker at Prisspørgsmaalenes Tendents altid ret noie maatte angives, og at Censuren over de indkomne Skrifter maatte være ret udførlig. (Beslutning: Censurens og Spørgsmaalenes indretning overlades aldeles Classerne).

Derimod er man uenig over det Forslag

α) at det næste Program skulde indeholde en historisk Oversigt over Selskabets Stiftelse, Fremgang o. s. v. især for at give Fremmede en fordelagtig Forestilling om Selskab. (Beslutning: bortfalder).

β) at Programmet hvergang skulde indeholde en Fortegnelse paa Selskabets Medlemmer. (Beslutning: bortfalder indtil videre).

2) Det andet store Spørgsmaal hvorom man er uenig er om Programmet skal ansees som en Bekjendtgjørelse fra Selskabet, eller fra dets Secretair. I det ene Tilfælde maa Selskabet ansees som Forfatter, i det andet staaer Secretairen til Ansvar, og det er nok naar denne til Selskabets Betyggelse forelæser det Programmet, før det trykkes, da det naturligvis ikke kan være Selskabet ligegyldigt, hvad en Embedsman af samme bekjendtgjør om dets Forhandlinger. Valget er altsaa mellem de to Spørgsmaal: »Skulle Selskabets Classer redigere den aarlige Bekjendtgjørelse, Selskabet altsaa staae til Ansvar for disses Indhold?« eller »Skal Secretairen redigere dem, og staae Selskabet, paa den ene Side, Publicum paa den anden til Regnskab for deres Indhold?« I hvilket sidste Tilfælde det dog maatte gjøres til Vedtægt, at enhver Forfatter i Selskabet, med Hensyn paa sine Afhandlinger, og enhver Classe, med Hensyn paa de den vedkommende Sager, understøttede Secretairen; men denne tilsidst forelæste Selskabet sin Beretning for Udgivelsen. (Beslutning: Sidste Forslag antages).

3) Man er uenig om Sproget hvori Bekjendtgjørelserne skulle skrives, om dette

¹ Selskabets Beslutninger er her tilføjet i Parentes for hvert Punkt.

skal skee i det latinske eller danske. I sidste Tilfælde skulde Secretairen sørge for at disse Bekjendtgjørelser oversattes i en Fransk og en Tydsk Journal. (Beslutning: Sidste billiges).

4) Paa den ene Side foreslaaes at Programmet skulde være færdigt den første May; paa den anden at det skulde udkomme til første Vintermøde, som hidindtil Skik var. (Beslutning: Prisopgaverne bekjendtgjøres strax i inden- og udenlandske lærde Tidender, og Statst[idende]. Programmet i Efteraaret).

5) I Anledning af nogle fra Herr Justitsraad Wiborg indkomne Skrivelser foreslaaer Committeen, at der skal holdes Mindetaler over de afdøde Medlemmer, og at Secretairen hertil skulde være forpligtet, naar ingen anden vilde. Herr Prof. Münster er derimod af den Mening at Selskabet hvergang skulde vælge den der skulde holde en saadan Tale, og at disse Mindetaler hverken skulle trykkes i Selskabets Skrifter, eller for sig selv, men bekjendtgjøres i en dertil passende Journal. (Beslutning: Et Mindeskrift, om ikke altid en Tale. Selskabet vælger den der skriver. Bestemmes hvergang af Selskabet, hvor det skal trykkes).

6) Det var ligeledes bleven bragt i Omhandling, om ikke alle i Selskabet forefaldende oeconomiske Sager skulde henvises til visse Møder, særskilte fra de videnskabelige. Commissionen troer at de to store aarlige Valgdage dertil vilde være de meest skikkede. Den yttre tillige at Selskabets Forhandlinger meget vilde afkortes, naar ingen Oplæsning af en Afhandling varede over een Time. Prof. Münster troer at den sidste Del af Bestemmelsen ikke vilde være passende, og at den første vilde foranledige at kun faa Medlemmer vilde komme til et Møde hvis Øiemed var blot oekonomisk. (Beslutning: Saa vidt skee kan henlægges de oeconomiske Sager til de store Valgdage).

7) Man foreslaaer at Selskabets Skrifter skulde deles i to Afdelinger en fysisk og mathematisk, en philosophisk og historisk. Hs Exc Hr Admiral Winterfeldt foreslaar at disse Skrifter skulde udkomme heftevis, og efter en vis Tids Forløb skifte Titel. (Beslutning: Udsettes til en Revision af Manuskripterne er holdt).

8) At de vedtagne Formularer til Diplomer paa nye gennemgaaes, at de altid skulle være paa Latin, i Form af et Brev, underskrevet af Præses, parapheret af Secr. En Commission skulde nedsættes for at foreslaae en passende Vignet dertil. (Beslutning: Udsættes indtil Selskabet har taget det gamle Diplom i Betragtning).

Endnu indeholdes i Hr. Prof. Münsters Brev adskillige vigtige Forslag, som det vil være bedst at opsætte til Selskabet igjen kan have den Fornøielse at see ham i dets Midte. Spørgsmaalet om Selskabet skulde aarligen holde et stort offentligt Møde, som Committeen har berørt, burde maaskee ogsaa endnu vente nogen Tid paa sin Afgjørelse.«

Endnu i Mødet den 3. Februar 1815 stillede H. C. Ørsted Forslag om at vælge en *Bestyrelse for Landmaalings- og Kortvæsenet*. E. N. Viborg hævdede den Opfattelse, at en Kortkommission maatte beskikkes af Kongen, og foreslog Oprettelsen af en Kommission til at undersøge, hvorledes Kortbestyrelsen burde indrettes. Hertil valgtes i

samme Møde C. F. Degen, P. Løvenørn, Chr. Olufsen, P. J. Wleugel og J. Wolff (jvfr. nedenfor S. 552).

Før Aaret 1815 var omme, foretoges atter en Forandring i Sekretærens Virkeomraade, idet J. F. W. Schlegel og E. N. Viborg, der var valgt til at varetage Selskabets Interesser i Bugges Dødsbo, som tidligere nævnt S. 541, den 22. December, stillede Forslag i Selskabet om Anskaffelse af Protokoller og Anbringelse af Arkivsager, men samtidig foreslog Antagelsen af en *Arkivar*. Herom beretter Ørsteds Mødereferat:

»Til at holde Selskabets Papirer og Bøger i Orden foresloges en Archivarius, hvis Pligt det skulde være:

- a) at forfatte en nøiagtig Fortegnelse over Selskabets Bøger.
- b) ordne Selskabets Regnskabspapirer.
- c) modtage og holde i Orden Selskabets Papirer.
- d) imod Qvittering at modtage de Selskabet forelagte Afhandlinger, (Beslutning: Secretairen modtager de forelagte Afhandlinger, naar Forf. vil aflevere den. Han skal altid bemærke i Mødeprotokollen, om han har modtaget Afhandlingen eller ei).
- e) holde en Protocoll over Selskabets Bøger og Papirer.
- f) forelægge Selskabet denne Protocoll ved Aarets første Møde.«

I samme Møde, den 22. December 1815, valgtes E. N. Viborg til Selskabets første Arkivar, og han skulde selv foreslaa Regler, hvorefter hans Forretninger skulde føres.

Endelig foreslog J. F. W. Schlegel og E. N. Viborg ved samme Lejlighed en Kommission til at revidere Selskabets *Vedtægter*. Hertil valgtes den 5. Januar 1816 O. H. Mynster, J. F. W. Schlegel, C. F. v. Schmidt-Phiseldeck og H. C. Ørsted.

I mindre end det første Aar af H. C. Ørsteds Funktionstid var saaledes ikke alene hans Embede blevet stærkt ændret ved Udskillelsen af Regnskaberne og Arkivet fra hans Omraade. Ogsaa paa det Felt, som han endnu havde tilbage, forestod flere Ændringer af forskellig Karakter.

En af de nærmest liggende Opgaver for Ørsted var at skabe nyt Liv i Møderne. Ørsteds positive Indsats paa dette Omraade er tidligere omtalt (S. 542). Den anden Side af Sagen var Fjernelsen fra Møderne af de mange Detailspørgsmaal, især vedrørende Økonomi, Landmaaling og Ordbog. De økonomiske Spørgsmaal sorterede under Kassekommissionen, men skulde altid være til Selskabets Afgørelse. Det var foreslaaet og besluttet saa vidt muligt at samle de økonomiske Sager; men det lod sig i Praxis ikke gøre, og Beslutningen blev uden Betydning. Hvad Udgivelsen af den danske Ordbog angik, foregik ogsaa denne under Tilsyn af en Kommission, der indberettede til Selskabet. Udgiverarbejdet gik kun langsomt fremad, for i Ørsteds senere Aar næsten at gaa i Staa.

Th. Bugges store Arbejde for Landmaalings- og Kortvæsenet havde som før nævnt medført en Overfyldning af Møderne med Detailspørgsmaal derom, som var uden

almindelig Interesse for Medlemmerne. Efter Ørsteds Princip og paa hans Foranledning blev nu ogsaa Landmaalingen underlagt en Kommission. En foreløbig Kommission var valgt den 3. Februar 1815, men efter dens Forslag valgte Selskabet den 3. Marts s. A. en bestandig Landmaalingskommission, under hvilken Arbejdet udførtes, indtil det i 1841 afsluttedes under Selskabets Styrelse og overgaves til Generalstaben. Ikke desto mindre gik sjældent et Møde, uden at Selskabets Medlemmer maatte tage Stilling til Forslag eller Indberetninger fra Kommissionen. Det drejede sig for en stor Del om Landmaalernes Rejser, Lønninger, Pensioner, Gratifikationer, Gæld o. s. v., om Tegneres og Kobberstikkeres Arbejde, og om Udlevering, Udsalg og Udlaan af Kort. Kommissionen indsendte aarlig Beretning og Regnskab til Selskabet, hvoraf et Uddrag blev optaget i »Oversigterne«.

Udgivelsen af Selskabets Publikationer krævede en Del af H. C. Ørsteds Virksomhed, idet han stadig havde Hvervet som »Redaktør« knyttet til sit Sekretærembede. De Spørgsmaal, som i hans første Sekretærtid blev bragt frem i Selskabet vedrørende Selskabets Programmer (»Bekjendtgørelser«) og disses Indhold, havde Ørsteds levende Interesse. Hans Opfattelse af Betydningen deraf for Selskabet har han selv senere givet Udtryk for i »Antegnelser 1843« i Polemik mod Chr. Molbech, der ikke tillagde Udtogene af Medlemmernes Afhandlinger nogen større Værdi. Ørsted udtaler saaledes herom følgende:

»Iøvrigt bliver Hovedspørgsmaalet, om Udtogene have nogen betydelig Interesse for Videnskabens Venner. Jeg havde troet, at der i den videnskabelige Verden herskede en saa stor Enighed om Nyttens af saadanne Udtog, at jeg undrer mig over, at jeg er kommen i det Tilfælde at skulle oplyse denne Sag. Det synes mig, at Nyttens af saadanne Udtog eller Oversigter er mangfoldig.

1) De meddele Hovedindholdet af Afhandlingerne hurtigere, end man faaer disse selv.

2) Man faaer derved en Oversigt over Arbejder i Fag, til hvilke man ikke kan opoffre Tid nok, for at læse de deri udkomne Afhandlinger.

3) De gjøre det ofte muligt for Manden af Faget selv, enten at udsætte Læsningen af en Afhandling til en beleiligere Tid, eller endog undertiden at spare Læsningen selv.

4) Udtogene lette ofte Tilbageblikket paa en vidtløftig Afhandling, som man tidligere har læst.

5) Da Videnskabsmændene i mange Tilfælde efterhaanden meddele deres Opdagelser i flere Aar efter hverandre, og dette især finder Sted med vidtløftige Undersøgelser, saa erhoder man ved de omhandlede Bekjendtgørelser et vigtigt Bidrag til Opdagelsernes Historie. Kan man beklage, at der ikke i Bekjendtgørelserne haves Bidrag til Selskabets Udgifter og Indtægters Historie, maatte man dog sikkert mere beklage, om deri savnedes Bidrag til Videnskabens Historie.

6) De af Videnskabernes Selskab udgivne Beretninger om de forelagte Arbejders Indhold meddele tit nye Opdagelser og Bemærkninger, som kunne forstaaes

og opfattes med Overbeviisning uden omstændelig Udvikling. Ofte behøver den videnskabelige Verden ei mere om Sagen end den korte Meddelelse og lægger denne endog til Grund for videre Fremskridt. Mig synes det, at et Selskabs aandelige Liv og Vexelvirkning med Verden har megen Leilighed til at yttre sig i saadanne Bekjendtgjørelser om dets Arbeider.

Saadanne Udtog i Forening med Beretningen om andre videnskabelige Foretagender og Forhandlinger, hvorhen ogsaa Priisopgaver maae henregnes, udgjøre et Videnskabsselskabs egentlige Historie, og kaldes saaledes af adskillige Selskaber, blandt Andet af det Franske Videnskabernes Academie. Det maae have været Selskabets Historie i denne Betydning, som dets Præsident har meent med sin Motion d. 9 Juli 1755, hvilken Historiens Forf. [Molbech] (S.131) finder ubetimelig, men som i denne Betydning ikke var det. Disse Udtog udarbejdedes ordentligviis af Secretairen efter Overenskomst med Forfatterne, ligesom de første Aar af Oversigterne under mit Secretariat, hvorved de fik mere Eenhed i Stil og Behandling, hvorimod den nærværende ved de Flestes Ønsker fremkaldte Fremgangsmaade giver hvert Medlem den Fordeel at faae sine Tanker udtrykte i den af ham selv meest yndede Form.«

Hvor stærkt netop denne Sag laa Ørsted paa Sinde, fremgaar klart af det store Bevismateriale for sin Paastand, som han derefter gav i »Antegnelser«. Der nævnes en lang Række Forfattere, hvis videnskabelige Arbejde, ofte Aar før deres Afhandlinger udkom, blev bekendt gennem Udtogene i »Bekjendtgjørelser« og »Oversigter«, ja undertiden for nogle Arbejders Vedkommende kun derigennem. Ørsted fremhæver sidst i Rækken Udtogene af hans egne banebrydende Opdagelser, som i et meget stort Tal blev optaget i »Oversigterne«. Det bør bemærkes, at Chr. Molbechs Kritik af disse Udtog ikke saa meget gjaldt Optagelsen i »Oversigterne«, som det Forhold, at Indholdet af »Oversigterne« fra 1814 og følgende Aar saa godt som uforandret optoges i begge de siden 1823 udkomne Rækker af »Skrifterne«. Dette Forhold vedvarede til 1845. Molbech fandt det mere ønskeligt i Stedet for den undertiden tredobbelte Offentliggørelse af de samme Udtog, at lade den ene Offentliggørelse i »Oversigterne« komme paa et fremmed Sprog.

I Modsætning til senere var Ørsteds Arbejde med Udgivelsen af den aarlige Rapport et virkeligt Redaktionsarbejde, som han ifølge Selskabets Beslutning den 26. Maj 1815 (se S. 549) alene skulde staa Selskabet og Publikum til Regnskab for. Dog skulde Sekretæren før Udgivelsen forelæse sin Beretning i Selskabet. Man ser da ogsaa, at Ørsted Aar efter Aar ved Vintersæsonens Begyndelse har forelæst sit »Udkast til Program« for det sidst forløbne Aar, indtil Selskabet, efter Ørsteds Forslag, i Januar 1838 vedtog Afskaffelsen af denne Oplæsning, naar der ingen Anledning fandtes til at forelægge Selskabet noget Spørgsmaal til Afgørelse. Efter Ørsteds Overtagelse af Redaktionen ændredes »Programmets« Titel til »Oversigt over det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger og dets Medlemmers Arbeider fra 31. Maj . . . til 31. Mai . . . Af Professor Ørsted, Selskabets Secretair«. Ved Ørsteds

Overtagelse af Redaktionen af Selskabets Publikationer frasagde Niels Schow sig sit Hverv som Korrektor, og det ses ikke nogetsteds, at der straks derefter ansattes en anden.

Med Udgivelsen af »Skrifter« gik det ikke saa hurtigt som beregnet efter Vedtægterne. Det sidste Bind var udkommet i 1810, og det næste, 3. Række Bind VI, der indeholdt Afhandlinger fra Aarene 1809—12, udkom først samlet i 1818. I December 1815 besluttede Selskabet, formodentlig med det tidligere fremsatte Spørgsmaal om Deling af »Skrifterne« i Erindringen, at fortsætte Trykningen af »Skrifterne«, efterhaanden som de indkom. »Man deler ikke Afhandlingerne efter Materierne, i forskellige Bind, men udgiver dem mellem hinanden, som hidindtil.« Det i 1815 fremsatte Forslag om en Deling blev imidlertid ikke upaaagtet, og i Mødet den 19. November 1819 fremsatte Ørsted Forslag om at begynde en ny Serie og at dele den i to Afdelinger, de naturvidenskabelige og matematiske Afhandlinger og de historiske og filosofiske. For at give dette vigtige Emne en saa alsidig Behandling som muligt, indkaldte Ørsted til Drøftelse deraf i et Valgmøde den 7. April 1820. I det rundsendte Cirkulære gav han følgende Motivering for sit Forslag:

»De Grunde der skulde bestemme Selskabet til at begynde en nye Række i Udgivelsen af sine Skrifter synes især at være, at Samlingen er saa kostbar at den ikkun kan kjøbes af meget faa Videnskabsvenner, og at man ved en forandret Indretning kunde haabe at bringe Selskabets Skrifter i flere Hænder. Jeg troer at det vilde være raadeligt, da Selskabet dog opoffrer næsten den hele Sum, som Udgaven af dets Skrifter koster, da at træffe den Forandring, at man solgte Skrifterne for en meget ringe Priis, f. Ex. 4 eller 6 Skilling for Arket, men da ikke at bortgive Exemplarer uden til fremmede lærde Selskaber og til Folk der havde fortjent et Velvillies- eller Agtelsesbeviis af Selskabet, og, det forstaaer sig, til Selskabets Medlemmer. Naar hertil kom, at ingen behøvede at betale Afhandlinger med, der hørte til et fra hans ganske forskjelligt Fag, kunde maaskee Videnskabernes Selskabs Skrifter, som de burde, komme i enhver Dansk Bogelskers Samling, og stifte den mere udbredte Nytte de burde. Hvorledes man kunde gjøre Skrifterne mere almeengavnige, uden at betage dem deres videnskabelige Værd, men ved meget mere at forøge dette, og hvorledes man kunde træffe Indretninger der sikrede Skrifternes uafbrudte Udgave, skal jeg tage mig den Frihed i Mødet nærmere at udvikle.«

Selskabet billigede derpaa i Mødet den 7. April 1820 følgende Forslag fra Sekretæren, her gengivet efter Ørsteds Mødereferat:

- »1) At Selskabet skulde begynde en nye Række af Skrifter.
- 2) At dets Skrifter herefter skulle have to Afdeelinger, een for den fysisk og matematiske og een for dens historiske og filosofiske Afhandlinger.
- 3) Hver Aar, ved Nytaar, skal udkomme et Hefte af hver Afdeelning.

4) Skrifterne skulle herefter indeholde de meteorologiske Iagttagelser, fra saa mange Punkter af Landet, som det er muligt, at erholde nøiagtige Iagttagelser fra¹. (Prof. Schumacher har lovet Bidrag hertil fra det astronomiske Observatorium, og Professor Hornemann botanisk-calendariske Bidrag.)

5) Af det Overskud, som fremkommer derved at de Thottiske og Classenske Præmier saa sjelden vindes anskaffes nogle meteorologiske Redskaber, som betros Mænd i Landet, af hvilke man kan vente troe Iagttagelser.

6) Af de Afhandlinger som Selskabets Medlemmer forelægge det, uagtet de ikke ere bestemte for dets Skrifter, meddeles et Udtog, paa samme Maade som i den aarlige Oversigt, ligesaa forholdes med Skrifter som have vundet Selskabets Bifald, men i Følge særegne Omstændigheder ikke indrykkes i dets Skrifter.

7) Man vil søge at tilveiebringe en Overenskomst mellem adskillige af Selskabets Medlemmer om at meddele det i en kort Oversigt de fornemste Opdagelser og Fremskridt i Videnskaben, som skee i fremmede Lande. Disse Oversigter samles til et Heelt, og meddeles som et Tillæg ved Slutningen af hvert Hefte.

8) Friexemplarer af Selskabets Skrifter gives, som hidindtil til dets Medlemmer og til fremmede lærde Selskaber; men derimod ikke til indenlandske Indretninger.

9) Derimod sælges dets Skrifter til en udmærket billig Priis, saaledes at det ikke kan falde vanskeligt at anskaffe dem.«

De fleste af Ørsteds mange Tanker om »Skrifterne« og deres Indretning forblev i hvert Fald foreløbig ved Forslaget.

Efter Vedtagelsen af »Skrifternes« Deling, som forventedes at foranledige en større Mængde indsendte Afhandlinger, vedtog Selskabet efter Sekretærens Forslag, at antage en Korrektør, »mod Betaling af 1 Rbd i Sedler for hvert Ark, hvorhos dog Forfatterne skulde have en Correctur til Eftersyn, naar de ikke enten vare fraværende, eller udtrykkeligen erklære, at de ei ønske at have med Correcturen at gjøre«. I samme Anledning kunde Sekretæren ønske, at Selskabet besluttede at anvende danske Bogstaver ved Trykningen, som det havde været anvendt i »Skrifternes« første og anden Række indtil 1799². Selskabet besluttede imidlertid fortsat at bruge latinske Bogstaver ved Trykningen, som det havde været anvendt i »Skrifternes« tredie Række.

I Oktober 1822, da Trykningen af det første Bind af de nye »Skrifter« var i Gang, besluttede Selskabet at indføre de siden 1814 trykte Programmer som en Indledning til Bindet (jvfr. S. 553). Under H. C. Ørsteds Bortrejse i 1822—23 forelagde J. W. Hornemann den 4. April 1823 det første Bind af de historiske og filosofiske »Skrifter«, det første Bind af den anden Række kunde først forelægges den 7. Januar 1825.

H. C. Ørsteds sidste Embedshandling som Selskabets Redaktør var, den 12. Maj 1826, at forelægge et Andragende fra Rasmus Rask om, at hans Afhandlinger maatte

¹ De meteorologiske Iagttagelser blev dog ikke optaget i »Skrifterne«, men først fra 1842 for hver Maaned i »Oversigten«.

² Jvfr. Chr. Molbech, Selskabets Historie. S. 245 f., 454 f.

optages i »Skrifterne« med hans ejendommelige Retskrivning. Ørsted havde ikke fundet det passende, at en Optagelse skete uden Selskabets Tilladelse, og Ørsted, der i »Oversigterne« ønskede »Eenhed i Stil og Behandling«, har sikkert været imod dette Ønske. Selskabet besluttede da ogsaa med 11 Stemmer mod 4 at vedligeholde Ensformigheden i Retskrivningen.

I Mødet den 30. Juni 1826 foreslog Sekretæren Antagelse af J. F. Schouw til Arkivar og samtidig til Medhjælper i Sekretariatsarbejdet for et Honorar af 200 Rbd. rede Sølv. Arkivarembetet havde staaet ledigt siden E. N. Viborgs Død i 1822¹. Der nævnes intet om, hvad J. F. Schouw skulde hjælpe Sekretæren med. Men det maa formodes, at den væsentlige Aarsag til, at Arkivaren nu blev lønnet², var den, at han skulde paatage sig Udgivelsen af »Skrifterne«. Det ses i hvert Tilfælde nogle faa Aar derefter, at Schouw har beskæftiget sig med den Slags Sager. I de første Vedtægter derefter, fra 1839, blev Udgiverarbejdet paalagt Arkivaren.

Hermed afgav H. C. Ørsted atter en Del af Sekretærens Embede, et Omraade, som han selv havde vist stor Interesse, og som han havde givet den Form, der er bevaret næsten uændret til de seneste Aar. Han vedblev endnu til sin Død at udgive »Oversigten«, som fra 1843 (for Aaret 1842) efter hans Forslag blev trykt i en Række Smaahefter, efterhaanden som de blev færdige.

Ved en Lejlighed, hvor der kunde være Tale om at optage en Afhandling paa Latin, nedsattes et Udvalg til Udtalelse herom. H. C. Ørsted var Medlem deraf og afgav sammen med de øvrige en afgjort fraraadende Døm.

Selskabet havde i 1815 besluttet selv at vælge, hvem der skulde skrive *Mindeord* om de afdøde Medlemmer. Det faldt i H. C. Ørsteds Lod at tale Mindeord om tre af de i hans Tid afdøde Præsidenter, nemlig E. H. Schimmelmänn, A. W. Hauch og Christian VIII. Endvidere over Selskabets Æresmedlem J. S. v. Møsting og over Medlemmerne Jac. Steffens, C. L. Bendz, J. D. Brandis og W. C. Zeise samt et Ikke-Medlem Henrik Steffens. Med Undtagelse af Talen for Jac. Steffens er alle de øvrige udgivet af Selskabet, enten særskilt eller i »Oversigterne«. Ogsaa en Tale af Ørsted ved en festlig Lejlighed, nemlig Selskabets 100-Aars Jubilæum 1842, foreligger trykt i en Beretning om Mødet den 25. November 1842³. Ørsted gav heri et Overblik over de videnskabelige Selskabers Væsen samt et historisk Tilbageblik paa Tiden i Danmark ved det danske Videnskabernes Selskabs Oprettelse.

Det er let forstaaeligt, at Selskabets initiativrige Sekretær blev draget ind i Arbejdet i en Række *Komitéer* og dér ofte havde en afgørende Indflydelse ved Sagernes Behandling. I Korthed skal nogle af disse Komitéer omtales.

Efter Selskabets mange vigtige Beslutninger i 1815 var det naturligt, at der hurtigt

¹ Fra November 1822 til Oktober 1823 har Ørsted ført Kopibogen, men derefter er intet indført, for J. F. Schouw begyndte i November 1826.

² E. N. Viborg var ulønnet som Arkivar.

³ Tillæg til »Overs.« 1842.

fremkom Ønske om en Revision af Vedtægterne. Dette skete da ogsaa allerede inden Aarets Udgang, og den 22. December 1815 nedsattes en *Lovkommission*, i hvilken H. C. Ørsted skulde føre Pennen. Denne Kommissions mærkelige Skæbne er tidligere omtalt (S. 155). Det er uforklarligt efter alt, hvad der var gaaet forud af Initiativ og Reformiver, at denne Kommission forblev ganske uvirksom og til sidst glemt. For H. C. Ørsteds Vedkommende var Uvirksomheden paa dette Omraade dog ikke større, end at han, omend sent o: omkring 1820, udarbejdede et meget omfattende Vedtægtsforslag, der var beregnet til at skulle ophæve alle andre tidligere Bestemmelser. (Forslaget trykt in extenso S. 156—164). Dette Forslag, som blev henlagt uden at være fremført i Selskabet, sluttede sig i meget nær til Vedtægterne af 1796. Dette gjaldt saaledes i det væsentlige ogsaa Forslagene om Sekretæren og hans Virksomhed. Dog understregede Ørsted, at Kassererembedet ikke maatte forenes med Sekretærens, hvorimod det nye Embede som Arkivar godt kunde varetages af Sekretæren. Ørsteds store Interesse for Publikationerne og ikke mindst for »Oversigten« gav sig i Lovforslaget til Kende ved en Række Bestemmelser derom. Hele dette Lovkompleks fik dog — trods den langvarige Henlæggelse — sin Betydning som Basis for det nye samlede Forslag, som Ørsted den 6. Januar 1837 forelæste i Selskabet. Som andetsteds omtalt (S. 165) trak det ud med Behandlingen af Forslaget, men den 1. Februar 1839 forelaa de nye Vedtægter, der, helt igennem Ørsteds Værk, blev den sent nedlagte Slutsten paa den store Reformperiode. Først hermed blev det paa Tryk fastslaaet, at Sekretæren var fritaget for at beskæftige sig med Redaktionen af Publikationerne, bortset fra »Oversigten«, og med deres Udsendelse, og at dette Arbejde skulde udføres af Arkivaren, der tillige skulde holde Arkiv og Inventar i Orden (jvfr. §§ 11—12, S. 167 f.). Den i 1796 »bevidst« optagne Bestemmelse, at Sekretæren skulde vælges blandt Medlemmerne, fandtes ikke mere i de nye Vedtægter.

I H. C. Ørsteds forannævnte (S. 555) Forslag om »Skrifterne« omtalte han bl. a. Trykning deri af *meteorologiske Iagttagelser*, og selv om den Tanke ikke straks blev realiseret (jvfr. S. 555, Anm.¹), var der dog i de følgende Aar en tiltagende Interesse derfor, og flere, deriblandt særlig Landfysikus Thorsteinsson fra Island, forsynedes med Instrumenter og hjemsendte Beretning og Observationer¹. I et Møde den 19. Januar 1827 gjorde Ørsted opmærksom paa, »at Selskabet havde begyndt at gjøre det til en af sine Planer, at skaffe en sammenhængende Række af meteorologiske Iagttagelser fra forskjellige Dele af de Danske Stater. Han foreslog at udnævne en Committee til at forfølge denne Plan«. Til Medlemmer valgtes A. W. Hauch, J. F. Schouw og H. C. Ørsted. Den 30. Marts behandledes Komitéens Forslag om Oprettelsen af et Normalobservatorium i København og andre mindre Observatorier, og trods Betæneligheder fra Kassekommissionen vedtoges Bevillinger dertil. I Juni 1829 forelaa det første Hefte af »*Collectanea Meteorologica sub auspiciis Societatis Scientiarum Danicæ edita*«, indeholdende Iagttagelser af Dr. A. Neuber, og flere fulgte efter i 1839, 1845 og 1856 af andre Observatorer. Fra 1842 optoges de maanedlige Observationer for København Aar efter Aar i »Oversigten« til og med 1874, da det

¹ Jvfr. Chr. Molbech, Selskabets Historie 1742—1842, S. 476 ff.

i 1872 af Staten oprettede »Meteorologiske Institut« overtog Fortsættelsen af Iagttagelserne.

I Maj 1831 valgtes H. C. Ørsted til Medlem af en Komité til Undersøgelse af Muligheden for at indføre *artesiske Brønde* i Danmark¹. Forslaget blev stillet af Præsidenten, A. W. Hauch, den 8. April, og det støttedes af H. C. Ørsted. Boringen, der blev meget kostbar for Selskabet, foretoges paa Nyholm (paa Holmen i København). I 1847 standsedes den, uden at der var fundet Vand. Men der kom dog et Resultat ud deraf, idet Boringen forøgede det geologiske Kendskab til Jordens Indre. I 1842 gav H. C. Ørsted i Selskabet en Meddelelse om Varmen i Borehullet.

I Sommeren 1834 foretog H. C. Ørsted ved en kgl. Bevilling en Studierejse til Göttingen for at undersøge Apparater o. l. hos C. F. Gauss til Udførelse af *magnetiske Observationer*². Paa den polytekniske Lærestanstalt indrettedes der et Lokale til Brug for Undersøgelserne, og det nye Observatorium kom hurtigt i Samarbejde med andre Observatorier for Udførelsen af samtidige Maalinger. Foranlediget ved en Meddelelse fra Royal Society i London, hvori ønskedes flere Deltagere Verden over til Udførelse af Maalinger efter Gauss' Metoder, foreslog Præsidenten, Prins Christian Frederik, som ledede Mødet den 8. November 1839, at Selskabet skulde virke for at skaffe nye Midler til magnetiske Iagttagelser i Danmark, og lovede at anbefale Sagen til Kongen. Herefter blev det paalagt H. C. Ørsted at udarbejde en Indstilling om, hvorledes man kunde faa et fuldstændigere magnetisk Observatorium. I Slutningen af December s. A. havde Ørsted en Indstilling og et Overslag færdig, og i Mødet den 17. Januar 1840 meddeltes, at Kongen under 11. Januar havde bifaldet Forslaget. Derefter opførtes to Bygninger paa Volden, der med Bevilling af Finanserne blev udstyret med Apparater fra den polytekniske Lærestanstalt. Observatorierne skulde tilhøre Lærestalten, og Iagttagelserne udføres af denne, men meddeles Selskabet til videre Foranstaltning. Der blev givet kgl. Tilsagn om yderligere Støtte til Arbejdet, hvorimod Selskabet skulde paatage sig Udgifterne ved selve Observationerne. Den 1. Februar 1842 begyndte Arbejdet i det nye Observatorium under Ørsteds Ledelse³, og de magnetiske Undersøgelser fortsattes derefter uafbrudt. I 1862 flyttedes Observatoriet til Rosenborg Bastion, derfra til Botanisk Have og er nu siden 1906 i Rude Skov.

I et Møde den 16. Maj 1845 blev H. C. Ørsted Medlem af en Komité i Anledning af Kongens Ønske om »Forslag angaaende de videnskabelige Øiemeder, som lade sig opnaae ved den Expedition, som udføres ved Corvetten *Galathea*«. Den 11. Juli s. A. valgtes en Komité, af hvilken »Secretairen som saadan« blev Medlem, »til at sørge for Opbevaringen af de Naturgjenstande, som hjemsendes fra Jordomseilingen«.

Selskabets *100-Aars Jubilæum* 1842 faldt i H. C. Ørsteds Sekretærtid, og det er naturligt, at det væsentlige Arbejde dermed hvilede paa ham som Sekretær. Efter

¹ Chr. Molbech l. c. S. 480 ff.

² Chr. Molbech l. c. S. 486 f.

³ I Overs. 1841, S. 48 f. gives en Beskrivelse af Observatoriet og dets Indretning, i Overs. 1842 gives S. 25, 35 og 61 Beretning om Arbejdet og dets Resultater. I Overs. 1859, S. 74—84 har d'Arrest omtalt en Række Afhandlinger, især i Selskabets »Skrifter«, vedr. de magnetiske Undersøgelser.

hans Forslag nedsattes en Komité den 7. Januar 1842 til at foreslaa det nødvendige. Selve Festligheden skulde bestaa i et offentligt Møde, i hvilket bl. a. H. C. Ørsted skulde tale (jvfr. S. 556). Men derudover var det især Spørgsmaal vedrørende Chr. Molbechs Historie, der interesserede Ørsted. For dette samt for de af Ørsted i Mødet den 16. Juni 1843 forelæste »Antegnelser til Selskabets Historie« vil andetsteds blive nærmere redegjort.

Endnu skal samles nogle faa Enkeltheder, der allerede har været omtalt paa forskellige Steder. I September 1818 foreslog H. C. Ørsted Udførelsen af et nyt stort Segl, i Stedet for et bortkommet (jvfr. S. 41). Ligeledes deltog han i Forhandlingerne i 1824 om et nyt Diplom (S. 49). Endvidere medvirkede han ved Udfærdigelsen af Medailler for A. W. Hauch og for Selskabets Jubilæum 1842 (jvfr. S. 61 ff.).

Ved en Gennemgang af de af H. C. Ørsted førte Forhandlingsprotokoller ses det klart, hvorledes den litterære Forbindelse med Omverdenen var i stærk Stigning. Ikke mindst takket være en Sekretær som H. C. Ørsted blev Selskabets Navn kendt, og dets Publikationer vakte Opmærksomhed, hvor de kom frem. Ofte kunde Side efter Side i Mødereferaterne være optaget af Titler paa Publikationer, indgaaet til Selskabet fra private Personer (især udenlandske Medlemmer) eller fra videnskabelige Institutioner. I Forhandlingsprotokollen for Aarene 1835—45 er indført en Liste over Modtagere af Publikationerne. Heri er anført 16 udenlandske Institutioner (mest Akademier) som Modtagere af samtlige Publikationer, 2 som Modtagere af de hist.-filos. Skrifter, 10 af de naturv.-mat. Skrifter og 1 af Oversigten. Desuden er nævnt nogle faa private Udlændinge. Selskabet havde tidligere haft et Bibliotek, men det var efter Forslag fra Arkivaren J. F. Schouw i 1828 afgivet til Universitetsbiblioteket. Nu foreslog J. N. Madvig i April 1840, at de tilsendte Bøger straks skulde sendes til Universitetets Bibliotekar, hvilket vedtoges indtil videre. I Tilknytning hertil vedtoges det i Marts 1843 under Behandlingen af Budgettet for 1843, at der, i Anledning af at Salgssummen for »Skrifterne« var saa ringe, skulde gøres en Bemærkning derom i »Oversigten«. Denne havde følgende Ordlyd: »Ved at bemærke den ringe Indtægt, som Salget af Selskabets Skrifter, efter de tidligere Erfaringer, giver, bør det ikke oversees, dels at ikke blot Selskabets indenlandske og nogle udenlandske Medlemmer erholde Skrifterne gratis, men at de ogsaa afsendes til en Mængde udenlandske Selskaber, med hvilke vort Selskab staaer i Bytte-Forbindelse, og at Forfatterne erholde 50 Friexemplarer af deres Afhandlinger, dels at Selskabet fra hiine udenlandske Samfund modtager Skrifter af meget betydelig Værdie, der skjænkes de herværende Bibliotheker og saaledes komme Videnskabernes Dyrkere til Nytte.« Med den nye Ordning af Oversigten begyndte Ørsted fra 1842 i de maanedlig udgivne Hefter at lade trykke Fortegnelser over de indkomne Publikationer. Et Udtryk for det voksende internationale Samkvem var det tillige, at Antallet af udenlandske Medlemmer i de første femten Aar steg meget stærkt, fra 40 i 1815 til 74 i 1830; derefter var det atter noget faldende.

Fra Ørstedes sidste Aar findes Tegn paa, at han til Tider har haft svært ved at passe Sekretariatet. Saaledes kunde Breve ofte komme til at ligge ubesvaret i lang

Tid. Men i øvrigt synes han at have holdt sig i fuld Kraft indtil det sidste. I Mødet den 21. Februar 1851 fremsatte han nogle Tanker og Iagttagelser over Skyerne, og da kun en Del deraf blev læst, vedtoges »Slutning ved næste bekvemme Leilighed«. Men en saadan Lejlighed kom ikke mere. Den 9. Marts 1851 afgik H. C. Ørsted ved Døden, hvilket meddeltes Selskabet den 28. Marts. I samme Møde foretoges Valg af en ny Sekretær. Valgt blev med 28 Stemmer Ørsteds mangeaarige Medarbejder J. G. Forchhammer, der i et senere Møde, den 7. November 1851, oplæste et Mindeskrift om sin berømte Forgænger i Embedet¹.

I Løbet af H. C. Ørsteds lange Sekretærtid var mange Forhold forandret, baade indenfor Selskabet selv og i dets Stilling til Omverdenen. De Forudsætninger, der var til Stede ved Ørsteds Valg til Sekretær i 1815 var paa flere Maader helt ændret ved Valget i 1851, noget der ogsaa i høj Grad prægede Forchhammers og de følgende Sekretærers Virksomhed.

De store Forandrings Tid hører Selskabets første Hundredaar til. Med Begyndelsen af det andet Hundredaar var i det væsentlige de Rammer lagt, indenfor hvilke Selskabet siden har arbejdet. Det blev i flere Henseender klart, at Videnskabernes Selskab var kun for Videnskaben og dens aktive Dyrkere.

Efter Kongepræsidentens Død i 1848 løstes Selskabets Forhold til Konge- og Statsmagt, og samtidig afsluttedes de adelige Præsidenters Række, hvorefter A. S. Ørsted indledede den følgende Række »videnskabelige« Præsidenter. En væsentlig Del af de Opgaver, hvormed Selskabet i det første Hundredaar beskæftigede sig, var blevet det paalagt af Konge- og Statsmagt og tjente ofte rent praktiske Formaal. Dette ophørte ved det andet Hundredaars Begyndelse, da ogsaa en af de største Opgaver, Landmaalingen og Kortudgivelsen, afvikledes. Fremtidig bestemte Selskabet selv, hvilke videnskabelige Opgaver det vilde paatage sig.

Ved Valget af Medlemmer svandt Hensynet til social Stilling i Samfundet bort, og Optagelse skete udelukkende efter videnskabelige Kvalifikationer. Dette bidrog ogsaa til Ophævelsen af Kategorien Æresmedlemmer. Antallet af indenlandske Medlemmer havde i Ørsteds Tid holdt sig ret konstant og var ved hans Død omkr. 45. Derimod var Antallet af udenlandske Medlemmer steget meget stærkt (Maksimum i 1830: 74), men var ved Ørsteds Død i Nedgang, hvilket formodentlig skyldtes de daværende politiske Forhold.

Møderne, der i Ørsteds og tidligere Sekretærers Tid for en stor Del var optaget af Drøftelser af de specielle Opgaver, f. Eks. Landmaaling og Ordbog, og af andre Forretningssager, blev (fra 1840) ordnet saaledes, at de videnskabelige Forelæsninger holdtes først, og Forretningssager maatte rette sig derefter, medens det tidligere havde været omvendt, med det Resultat at de anmeldte Afhandlinger undertiden slet ikke naaede at blive oplæst i Møderne. Arten af Forretningssager blev for en stor Del ændret eller suppleret i Ørsteds Tid. Der indkom til Selskabet et stadigt stigende

¹ Trykt i Overs. 1851. Nr. 6. S. 145—164 med Tillæg: H. C. Ørsteds litteraire Arbejder, smsteds. S. 165—177.

Antal Ansøgninger om Understøttelse til videnskabelige Formaal, især til Udgivelse af Afhandlinger, og samtidig forøgedes Antallet af saadanne Afhandlinger af »Ikke-Medlemmer«, som ønskedes optaget i Selskabets egne Publikationer. Det gav Anledning til, at der i de enkelte Tilfælde maatte nedsættes Udvalg og afgives Betænkninger, ogsaa af økonomisk Art. Til alt dette maatte Selskabet tage Stilling i Møderne. En ikke uvæsentlig Forøgelse af Forretningssagerne i Møderne fremkom i Ørsteds Tid ved den tiltagende Forbindelse med udenlandske Personer og Institutioner og den dermed følgende Udveksling af videnskabelige Publikationer.

En stor Del af de foran nævnte Forhold havde Indflydelse paa og forøgede Sekretærens Arbejde. Men paa samme Tid var Sekretærembedet blevet mere koncentreret om disse Opgaver, og andre Formaal overladt til andre: fra 1815 (1795) var Regnskabsvæsenet overgivet til en Kasserer og Ordning og Vedligeholdelse af Arkivet til en Arkivar, der yderligere fra 1826 overtog Redaktionen af Publikationerne, som i Ørsteds første Sekretærtid havde undergaaet betydelige Ændringer. Naar undtages et enkelt Forhold, havde Sekretærens Embede i Ørsteds Tid saaledes udviklet sig til den Stilling, som Sekretæren indtager den Dag i Dag.

6. J. G. FORCHHAMMER 1851—65

Selskabets nye Sekretær efter H. C. Ørsted blev som nævnt valgt den 28. Marts 1851. Valget faldt paa J. G. Forchhammer, medens D. F. Eschricht og Japetus Steenstrup fik nogle faa Stemmer.

Johan Georg Forchhammer var dengang 57 Aar gammel og havde i mere end 25 Aar været Medlem af Selskabet. Han havde i den Tid ikke haft noget særligt Tillidshverv indenfor Selskabet, men desto stærkere havde han virket ved sit videnskabelige Arbejde. Ligesom sin Forgænger, H. C. Ørsted, forelæste han et meget stort Antal Afhandlinger i Møderne, hvoraf Résumé blev optaget i »Oversigten«. Før han blev Medlem, havde han den 15. Oktober 1824 faaet Selskabets Sølvmedaille for en Afhandling: »Om Færøernes geognostiske Beskaffenhed«. ¹ Og allerede i Aarene 1818—19 havde han sammen med H. C. Ørsted og L. Esmarch deltaget i en geologisk Undersøgelse af Bornholm, hvorom H. C. Ørsted i to Møder i 1820 havde givet Selskabet Underretning ². Som Medlem deltog han ofte i Bedømmelser af indsendte Afhandlinger o. l., samt foreslog Prisopgaver og afgav Betænkninger om Besvarelserne deraf. Ligesom H. C. Ørsted var han Medlem af Komitéen for den artesiske Brøndboring — herom holdt han ogsaa nogle Foredrag — samt for »Galatheaekspeditionen«, og han blev Ørsteds Efterfølger i Meteorologisk Komité.

I 1823 var Forchhammer blevet ansat som Lektor i Kemi og Mineralogi ved Universitetet og fra 1829 som Lærer ved den polytekniske Læreanstalt. Fra 1831 til sin

¹ Trykt i Skrifter, nat. og mat. Afd. 4. II. 1826. 159—208.

² Overs. 1818—19. 13—14 og 1819—20. 14—16.

J. G. FORCHHAMMER

Fotografi.

Død var han Professor i Mineralogi og Geognosi ved Universitetet. Han drev meget omfattende geologiske Undersøgelser og offentliggjorde et stort Antal geologiske Afhandlinger, hvoraf dog kun en enkelt kom i Selskabets »Skrifter«. Forchhammer er ofte kaldt »den danske Geologis Fader«; men han foretog desuden betydelige kemiske Undersøgelser, især om Havvandets Bestanddele, der medførte Resultater af betydelig Værdi for nyere hydrografisk Forskning. En Del af disse Undersøgelser er trykt i Selskabets Publikationer.

J. G. Forchhammer forsømte, saa vidt det kan ses, kun nogle faa Møder, nemlig i 1862, da han efter Ministeriets Ønske besøgte Verdensudstillingen i London. Arkivaren, J. N. Madvig, besørgede da hans Sekretærforretninger. I hele sin Sekretærtid førte han selv Referaterne i Forhandlingsprotokollen, hvor-

af en meget stor Del bestod i Titrerne paa de udefra modtagne Publikationer, som nu kom til Selskabet i stærkt stigende Antal.

En betydelig Ændring i Selskabets ydre Forhold indtraadte i 1854, da det i Oktober maatte flytte fra Christiansborg tilbage til Prinsens Palæ, hvor der efter Samraad med J. G. Forchhammer og J. N. Madvig indrettedes Lokaler til Møder paa 1. Sal og til Arkiv og Sekretariat paa 2. Sal i den nordre Sidefløj. I det første Møde i de nye Lokaler rettede Forchhammer en Tak til J. N. Madvig og A. S. Ørsted, der som Kultusministre efter hinanden havde arbejdet for at faa de nye Lokaler, som man saa længe havde ønsket.

I et Møde den 11. April 1856 stillede Forchhammer Forslag om en Ændring af Medlemspladsernes Antal for udenlandske Medlemmer i den matematiske og den fysiske Klasse. Sagen udsattes imidlertid, indtil Sekretæren kunde fremlægge et Forslag om Sammensmeltning af Klasserne to og to. Et saadant Forslag blev fremlagt i Juni 1856 og gav Anledning til nogen Drøftelse (jvfr. S. 271 ff.). En Afgørelse blev med Forsæt ikke truffet, før det i 1864 blev nødvendigt. Sagen blev da taget op igen og vedtaget den 2. November 1866. Da var Forchhammer imidlertid afgaaet ved Døden.

Som Sekretær blev Forchhammer bemyndiget til sammen med J. N. Madvig at foretage Ændringer i Medlemsdiplomet (jvfr. S. 53).

Selv om Udgivervirksomheden var overdraget til Arkivaren, havde Sekretæren

dog for sig beholdt Bekendtgørelsen af den aarlige Oversigt over Forhandlinger og Foretagender i det forløbne Aar (jvfr. Vedt. 1839 § 11). Sekretærens Navn stod ligesom i Ørsteds Tid paa Titelbladet. De i Oversigten optagne Résuméer af Medlemmernes forelæste Afhandlinger blev undertiden meget lange og fik Karakteren af selvstændige Publikationer, for hvis Optagelse i Oversigten der i og for sig endnu ikke fandtes nogen Hjemmel i Vedtægterne. I December 1851 foranledigede Forchhammer, at »Oversigten« blev sendt til alle udenlandske Medlemmer.

Forchhammers Stilling som Sekretær fik i hans senere Aar en saa meget større Betydning, fordi Præsidentstolen var ledig siden 1860, og Sekretæren og Arkivaren derfor i denne Tid ledede Forhandlingerne. I de fleste Møder præsiderede J. N. Madvig.

Den 1. December 1865 overværede Forchhammer for sidste Gang et Møde i Selskabet. Natten mellem den 13. og 14. December s. A. afgik han pludselig ved Døden. Et til den 15. December fastsat Møde i Selskabet blev aflyst af Arkivaren, J. N. Madvig, der nu fungerede som Sekretær, og i det paafølgende Møde den 22. December udtalte nogle Ord om det store Tab, som Selskabet havde lidt.

7. JAPETUS STEENSTRUP 1866—78

I det første Møde i 1866, den 12. Januar, valgtes *Johannes Japetus Smith Steenstrup* til Selskabets Sekretær med 17 af de 23 afgivne Stemmer. »Denne takkede for den ham ved Valget af hans Colleger viste Hæder og Tillid; i det Haab, at Selskabets Medlemmer ikke vilde unddrage ham den Velvillie og Bistand, der var en uundgaaelig Betingelse for en tilfredsstillende Udførelse af Secretariatets mangeartede Forretninger, og i den Forudsætning, at han maatte fra Medlemmernes Side see nogen Medansvarlighed for en saadan Udførelse udtalt i det paa ham faldne Valg, troede han, at han turde modtage dette.«

Om det første Møde, den 26. Januar, under Steenstrups Secretariat meddeler »Oversigten« følgende Beretning:

»Idet den nyvalgte Secretær indtog Secretærpladsen, gjentog han sin Tak til Selskabets Medlemmer for den Tillid og Hæder, de havde vist ham ved at ville lade en Ørsteds og en Forchhammers Virksomhed for Selskabet gaae over paa ham. Saa høit han end maatte skatte denne Yttring af Collegaernes Velvillie imod ham, kunde han dog ikke andet end baade for Selskabets og sin egen Skyld meget beklage, at baade værdigere og større Kræfter indenfor Selskabet ikke havde været at formaae til at overtage en Virksomhed, hvilken han altfor vel følte at hans Kræfter ikke vare tilstrækkeligen voxne. Han kunde derfor heller ikke dølge, at det ikke var med noget freidigt Mod han overtog det ham ved Valget betroede, hædrende Hverv. Nu havde han imidlertid overtaget det, og han var sig bevidst, at han med redelig Villie og efter bedste Evne vilde stræbe at udføre dette paa en for Selskabet og ham selv tilfredsstillende Maade. Men hertil var hans egne Kræf-

ter ikke tilstrækkelige; til to Ting trængte han i lige høi Grad: at Selskabets Medlemmer vilde lade en Del af deres Velvillie for den afdøde Secretær gaae i Arv til hans Efterfølger, og at de vilde staae ham bi med collegial Hjælp; om begge Dele maatte han indstændigen bede dem, skulde han med Fortrøstning om et nogenlunde godt Udfald kunde virke i denne ham nye Retning.

Eet ønskede han endnu i dette Øieblik at udtale for Medlemmerne, nemlig at det var hans Haab, om ikke just i noget nærliggende Møde saa dog i et ikke alt for fjernt, at kunne fremlægge i Selskabet en biographisk Skildring af dettes afdøde Secretær, Conferentsraad Forchhammer; han betragtede det ikke alene som en Pligt at forsøge herpaa ifølge den Stilling, han nu indtog i Selskabet, men det vilde for ham ogsaa være en Hjertens Sag at kunne udføre det, paa Grund af det flersidige Forhold, i hvilket han havde været saa lykkelig at staae til den høitfortjente Afdøde i mere end tre Decennier.«¹

Japetus Steenstrup var blevet Medlem af Selskabet i Jubilæumsmaaneden i 1842. Han havde da allerede haft Forbindelse med Selskabet, idet han i 1837 modtog den af Classens Legat udsatte Pris for en i 1835 udsat Prisopgave: »De Forhold, hvorunder de i vore Tørvemoser forekommende Naaletræstammer antræffes.«²

Steenstrup foretog i disse Aar omfattende Moseundersøgelser, bl. a. paa Island 1839—40. I 1841 ansattes han som Lektor i Naturvidenskab ved Sorø Akademi, 1846 blev han Professor i Zoologi ved Universitetet og 1848 Medbestyrer (»Overinspektør«) ved det kgl. naturhistoriske Museum. Da dette i 1862, tildels ved Steenstrups Medvirken, forenedes med Universitetets zoologiske og mineralogiske Museer, kom han i et bittert Modsætningsforhold til Kolleger, der var bange for hans store Indflydelse. Denne Strid førtes ved enkelte Lejligheder ogsaa ind paa Selskabets Enemærker. Skønt ofte svag af Helbred havde Steenstrup et opfarende Temperament, der skabte ham en Del Modstandere. Hans Kritik og Opposition ses undertiden i Selskabets Forhandlinger.

Som Medlem af Selskabet deltog Steenstrup ligesom Forchhammer stærkt i det videnskabelige Liv, bedømte mange indsendte Afhandlinger og Prisbesvarelser og holdt et stort Antal Foredrag. Adskillige Resultater af hans Undersøgelser er overleveret gennem Selskabets Publikationer. Et Blik paa Rækken deraf vil give et Indtryk af hans omfattende Virken. Særlig skal, foruden Moseundersøgelserne, fremhæves hans Undersøgelser af Blæksprutter og Krebsdyr. Ikke mindst Opmærksomhed tiltrak sig Resultaterne af Undersøgelserne vedrørende de af ham benævnte »Køkkenmøddinger«. For en nærmere Udforskning af disse havde Selskabet nedsat en geologisk-antikvarisk Komité, der foruden af Steenstrup bestod af J. G. Forchhammer og J. J. A. Worsaae, og hvis Resultater er behandlet i flere Beretninger i »Oversigterne«

¹ En Mindetale blev ikke holdt.

² Besvarelsen er i bearbejdet Form trykt i Skrifter, nat. og mat. Afd. 4. IX. 1842 under Titlen: »Geognostisk-geologisk Undersøgelse af Skovmoserne Vidnesdam- og Lillemose i det nordlige Sjælland, ledsaget af sammenlignende Bemærkninger, hentede fra Danmarks Skov-, Kjær- og Lyngmoser i Almindelighed«.

1851—55. Heraf udviklede sig en Strid mellem Steenstrup og Worsaae, der til dels udspillede i »Oversigterne« 1859—61. Ligesom sin Forgænger var han fra 1845 Medlem af Komitéen for Modtagelsen og Ordningen af »Galathea«-ekspeditionens Samlinger, og fra 1856 Medlem af Meteorologisk Komité. Endvidere deltog han i de af Forchhammer i 1856 indledte Forhandlinger om en Sammensmeltning af Selskabets fire Klasser til to.

Ved sit Valg til Sekretær den 12. Januar 1866 havde Steenstrup allerede Hvervet som Formand i den fysiske Klasse. Dertil var han valgt den 25. April 1862 og genvalgt 1. December 1865. Han beholdt denne Stilling, efter at han var blevet Sekretær, indtil November 1866, da den nye Klasseordning var en Kendsgerning (jvfr. S. 276).

Japetus Steenstrup var yderst paa-passelig med at være til Stede i Møderne, og naar undtages de sidste Maaneder af hans Funktionstid, hvor Sygdom holdt ham borte, har han kun forsømt et Par Møder, i hvilke da Arkivaren vikarierede. Han førte selv Forhandlingsprotokollen, og hans første Embedshandling som Sekretær var en praktisk Reform vedrørende denne. Aarsagen var den stadig øgede Publikationsudveksling med Udlandet og Sekretærens dermed voksende Ordnings- og Registreringsarbejde. Det erindres, at der endnu ikke fandtes nogen Hjælp for Sekretæren. Herom beretter Protokollen for Mødet den 26. Januar 1866:

»Secretæren gjorde opmærksom paa, at der i nærværende Møde ikke blot som sædvanligt var fremlagt en vis Portion af de i Sommermaanederne til Selskabet ankomne Skrifter, men desuden samtlige i de tre sidste Uger ankomne, for at Selskabets Medlemmer saa tidligt som muligt kunde have Leilighed til at blive bekendt med disse. Han agtede i de følgende Møder at fortsætte paa samme Maade, og om faa Maaneder haabede han at være naaet saa vidt, at hvad der i hvert Møde blev fremlagt vilde i Reglen kun bestaae af nye Skrifter, o: saadanne der vare komne til Selskabet siden det foregaaende Møde.

I Sammenhæng hermed fremsatte Secretæren det Spørgsmaal, om Redactionen af Oversigterne, hvad Stoffets Ordning angik, var aldeles overladt til Secretæren —

JAPETUS STEENSTRUP

Malet af Aug. Jerndorff

Frederiksborgmuseet.

hvis ikke udbad han sig Tilladelse til at foretage den Ændring, at Listerne over de i Selskabets Møder fremlagte Skrifter — der tilsammen for et helt Aar neppe udgjorde mere end eet Ark — bleve for lettere Oversigts Skyld affattede og trykte saaledes, at de ligesom Veirtabellerne kunde indhæftes bag i Hefterne eller i Aargangene.

Ligeledes foreslog Secretæren, for at de hidtil førte forskjellige Boglister kunde blive nøiagtigere og paalideligere til samme Tid som de i Antal kunde blive færre, at fra indeværende Aar af de i Selskabet fremlagte Skrifter ikke bleve indførte i selve Forhandlingsprotocollen men i en egen dertil indrettet Protocol, som forelagdes til Underskrift ligesom Forhandlingsprotocollen i hvert Møde, i hvilken Protocol ligeledes Universitetsbibliotheket indførte sin Qvittering for Bøgernes Modtagelse, og hvad ellers maatte være at bemærke om Bøgernes Anvendelse.«

Disse Forslag, hvis Gennemførelse vilde betyde en stor Lettelse for Secretæren, der var uden bogkyndig Medhjælp, blev straks vedtaget og udført fra det følgende Møde.

I et Møde den 18. Maj 1866 omtalte Steenstrup et Forslag til Ændring af Selskabets Diplom, hvortil J. N. Madvig havde medvirket (jvfr. S. 53). Samtidig forberedte han Selskabet paa en Del Udgifter vedrørende Secretærforretningerne. I det næste Møde fremsatte Steenstrup Forslag om at faa udført et Protokolregister for Aarene 1845—66. »Til Bestridelsen af disse Arbejder og til dem, han allerede i forrige Møde havde bragt paa Bane [Protocollers Dannelse og Indretning, deres stadige Førelse, Afsendingerne m. m.] samt endnu mere til den nødvendige daglige Haandhjælp, androg han derfor om, at Selskabet vilde stille en Sum til Secretariatets Disposition, idet han med Hensyn til denne Sums Størrelse blot skulde bemærke, at den regelmæssige daglige Haandhjælp ved Skrivning og Expedition — uden at tage Hensyn til alt det Extraordinære, Øieblikkets Forhold have foranlediget og endnu vilde fremkalde — ifølge hans Erfaring ikke kunde have under 150rd om Aaret.«

Secretæren bemyndigedes herefter til at anvise foreløbig indtil 200rd til Honorar for Assistance. Hermed blev den første Begyndelse gjort til Oprettelsen af et »Sekretariat«, et Organ til Assistance for Secretæren¹. Selskabet havde i Forvejen et »Bud« til Udførelse af forskelligt manuelt Arbejde, Bygang o. l. Nu oprettedes en Stilling, nærmere knyttet til Secretærens egentlige Arbejde, hvortil derfor krævedes en vis Uddannelse. Uden at det findes omtalt i Forhandlingsprotokollen antog Steenstrup i 1866 to unge Mennesker til Udførelsen af Secretærarbejde. Den ene, L. Lund, foretog Indstregning af Protokoller og Journaler og udfyldte disse, udførte Afskrifter og Korrespondance m. m. Den anden, Japetus Steenstrups Søn, stud. jur. Johannes Steenstrup, fik i September 1866 anvist 30 Rbd. for Manuskript til Registre for Protokollerne 1845—57 og 1857—66. Registrene blev renskrevet af L. Lund.

Det er andetsteds (S. 275) omtalt, hvad der gav Anledning til, at det i 1856 af

¹ Sekretariatet, dets Virksomhed og Personale vil blive nærmere omtalt i det følgende Bind.

J. G. Forchhammer stillede Forslag om Sammensmeltning af Klasserne i 1864 blev optaget til fornyet Overvejelse. I Mødet 15. Juni 1866 forelaa et Forslag fra Kommissionen, af hvilken Steenstrup siden 1856 havde været Medlem, medens Forchhammer nu var afgaaet ved Døden. Forslaget vedtoges i det første Vintermøde, den 2. November 1866.

Efter syv Aars Vakance i Selskabets øverste Ledelse foretoges den 26. April 1867 det, ogsaa for Sekretærens Virksomhed, vigtige Valg af en ny Præsident. Hertil valgtes Johan Nicolai Madvig, der samtidig nedlagde sit Hverv som Arkivar og deri afløstes af J. L. Ussing.

Af Forhandlingsprotokollen fremgaar med al ønskelig Tydelighed, hvor omfattende Steenstrups Virksomhed som Sekretær har været. Betegnelsen »Secretæren« findes overalt, og det er forstaaeligt, at hans Arbejde i Selskabet har stillet store Krav til hans Tid og Kræfter. Dette følte Japetus Steenstrup ogsaa selv, hvilket resulterede i Ønsket om at fratræde Stillingen som Sekretær, før hans Valgperiode var udløbet. I et Brev af 30. Sept. 1868 til Præsidenten meddelte Steenstrup følgende:

»Ved disse Linier tillader jeg mig at bringe tilbage i Deres Høivelbaarenheds Erindring en Samtale, som jeg i Foraaret havde den Ære at have med Dem et Par Uger før det sidste statutmæssige Omvalg af Selskabets Embedsmænd. Jeg tillod mig nemlig i denne at fremsætte Ønsket om, at jeg allerede *da*, skjøndt æret med Selskabets Valg til Secretær for et Tidsrum af fem Aar og skjøndt kun to af disse vare udløbne, turde fratræde denne Tillidspost, og at der saaledes til det nærførestaaende Valgmøde tillige turde ansættes, at Valg af en ny Secretær vilde finde Sted.

Paa Hr. Præsidentens Ytringer i denne Anledning indrømmede jeg villigen, at det fra min Side udtalte Ønske maaskee vilde forekomme de fleste af Selskabets Medlemmer noget besynderligt, ikke alene paa Grund af det Usædvanlige i at fratræde den Slags Hædersposter, inden Tidsrummet er udløbet, men ogsaa paa Grund af, at dette skete med saa kort Varsel. I sidste Henseende lagde jeg heller ikke Skjul paa, at ogsaa for mig selv havde den ønskede, snarlige Fratræden sine mindre behagelige og trykkende Sider, da jeg maatte efterlade saa meget Mere i en kun mindre forberedt og følgelig for en Efterfølger i Secretariatet kun mindre brugelig Tilstand og saaledes ikke kunde have den Tilfredsstillelse, at der i slige Retninger vilde komme noget Udbytte for Selskabet af en ingenlunde kort paa disse Forberedelser anvendt Tid.

Vi bleve enige om at se Tiden an, da det vilde være for sildigt og under alle Omstændigheder mindre passende allerede til det forestaaende Valgmøde at ansætte Valget af en ny Secretær.

De Grunde, hvorpaa jeg da støttede Ønsket om at kunne træde tilbage fra en Post, til hvilken Collegers Velvillie og Tillid havde kaldt mig, vare for det Første de *rent personlige*, at hverken mine legemlige eller aandelige Kræfter havde staaet mig tilstrækkeligen bi under den Art af Anstrængelser, som Udgivelsen af Over-

sigterne eller Fordelingen og Omsendelsen af Selskabets Publikationer, m. m., nødvendigen fordrede af en Secretær, idetmindste af mig, naar jeg paa nogen Maade skulde blive tilfreds med min Virksomhed. De Hindringer for en mere regelmæssig Virksomhed, hvilke mit Helbred før med længere Mellemrum lagde iveien, vare efterhaanden blevene langvarigere, og dette havde jeg desto mere følt, jo vanskeligere det samtidig, paa Grund af mit Syns Forandring, var blevet mig at udføre en heel Klasse af Secretariatets Forretninger, navnlig at skrive og at læse Skrivt, ved kunstigt Lys.

Men til disse personlige Grunde sluttede sig andre, *mere ydre*, derfor dog ikke mindre vægtige; jeg nævnte blot to: Paa den ene Side, at jeg i den yderst indskrænkede Embedsbolig, jeg havde, ikke kunde raade over det mindste egne Rum eller Værelse, hvori jeg kunde have det for Secretariatsforretningernes daglige Gang nødvendige Materiale af Protocoller, Bøger, Borde o. s. v. og hvori jeg enten selv kunde arbeide for Selskabet eller lade de til Raadighed stillede Medhjælpere arbeide, og dette Savn kunde jeg ikke vente afhjulpet ved Udførelsen af den forestaaende Ombygning af denne Bolig, om jeg end kunde vente lidt større Værelser. Jeg havde derfor stadigen maattet stræbe hen imod det Maal, at de Selskabet vedkommende Arbeider kunde blive udførte i Dets eget Locale i Prindsens Palais, men deraf vilde det unægteligen blive en Selvfølge, at Secretæren maatte kunne offre endnu flere Kræfter og mere Tid paa Forretningerne, naar han dagligen maatte til bestemte Tider arbeide udenfor Hjemmet — selv om disse Timer for en arbejdsdygtig Secretær kunde indskrænkes til et Par Timer *gjennemsnitlig* om Dagen (til visse Tider maatte han naturligvis være der idetmindste halve Dage ad Gangen) — noget, hvortil jeg, saalænge jeg beklædte min nuværende Professur ved Universitetet, ikke kunde vinde den fornødne Tid.

Paa den anden Side, at Secretariatets Forretninger vare af en saadan Beskaffenhed og havde efterhaanden faaet et saadant Omfang — hvilket aarligen desuden maatte forøges — at de ikke kunde udføres til sand Tilfredsstillelse for Selskabet, med mindre den af Selskabet dertil tilstaaede faste og ekstraordinære Medhjælp blev mindre spredt, mere intensiv, medens den nu maa søges paa tre forskellige Hænder; men en Omdannelse af dette Forhold havde store Vanskeligheder, og een saadan var det, at Selskabets faste Medhjælp og Bud staaer i en endnu fastere Stilling til Søe-Etaten, der fordrer hans Arbeide om Dagen og kun levner til Selskabet de senere Eftermiddags- og Aftentimer, og i disses Anvendelse for Sekretariatet skeer der i hele Vinterhalvaaret store Afbrydelser, da Budet maa være tilstæde i Localet og ansvarligt for Localet de Aftener, dette benyttes af de andre Selskaber, der ifølge given Tilladelse holde deres Møder i vort Locale.

Siden denne Samtale med Selskabets høitærede Præsident er der hengaet et Halvaar og Tiden for Selskabets Sammenkomster nærmer sig. Forinden har jeg ønsket, og ved ovenstaaende Fremstilling tilladt mig, at henlede Hr Præsidentens Opmærksomhed paa hin Samtale, idet jeg ærbødigt tilføier Ønsket om at turde

fratræde Secretariatet ved den næste almindelige Termin for Embedsmændenes Valg, efter da i tre Aar at have beklædt denne Post og i den Tid, som jeg haaber, tilstrækkeligen at have vist, at jeg gjerne havde fortsat den mig af Selskabet betroede Virksomhed, naar kun mine Kræfter og Forholdene havde tilladt mig det.«

Selv om Steenstrup ved sin store Grundighed og Samvittighedsfuldhed i alt, hvad der vedrørte Sekretærens Embede, og ved at tiltage sig mere »almindeligt« Arbejde end maaske strengt paakrævet, i nogen Grad overvurderede Omfanget af Embedets Forretninger, er det dog givet, at hans Tid som Sekretær var en Brydningstid for dette Embede, hvor Løsningen af det hurtigt tiltagende Antal Opgaver maatte overstige en enkelt Persons Kræfter. Steenstrups alvorlige Klage over Forholdene og hans Anmodning om Fritagelse for det ham paalagte Hverv gav da ogsaa straks Anledning til en Meddelelse fra Præsidenten om, at han vilde gøre Forslag til Nedsættelse af en Komité, der kunde overveje en mulig hensigtsmæssigere Ordning af de under Sekretær- og Arkivarembederne hørende Arbejder. En saadan Komité, bestaaende af Præsidenten, Sekretæren, Arkivaren (J. L. Ussing), N. L. Westergaard og Ad. Steen, nedsattes i Mødet den 4. December 1868.

I det samme Møde udbad Sekretæren sig Tilladelse til at foretage Optrykning af Vedtægterne 1839 med de siden da vedtagne Ændringer. Det var imidlertid naturligt, at en saadan ny Udgave maatte afvente Resultatet af den foran nævnte Komité's Overvejelser (jvfr. S. 175).

Et Aar senere, i Mødet den 3. December 1869, afgav Komitéen følgende Beretning om Fordelingen af Sekretærens og Arkivarens Forretninger:

»Undertegnede Comitee, der er nedsat af Selskabet forat tage under Overveielse, hvorledes en mere hensigtsvarende Fordeling kunde finde Sted af de Arbejder, Sekretæren og Archivaren have at udføre for Selskabet, og i det Hele overveie, hvilke Foranstaltninger der muligen maatte være at tage, for at Selskabets Arbejder i deres nuværende Omfang bedst kunde fremmes, har herved den Ære at aflægge en Beretning om de Resultater, hvortil den er kommen.

Comiteen har for det Første fuldelig indset, at det til en ordnet Forretningsgang vil ikke blot være ønskeligt men nødvendigt, at Selskabet, navnlig dets Sekretariat, har et eget Arbeidsværelse eller Contoir i samme Bygning, hvor dets Archiv Skriftoflag og Forsamlingslokale er, og det ikke alene af den Grund, at det ikke kan ventes at dets Sekretærer kunne have Leilighed til, som hidtil, at have Contoiret i deres private Boliger, men ogsaa, og fornemlig, fordi den daglige Besørgelse af Selskabets Anliggender, fordrer en idelig Afbenyttelse af Selskabets forskjellige Protokoller, af det egentlige Archiv og af Skriftoflaget, saa at Forretningerne i høi Grad maa besværliggjøres derved, at Sekretariatet ikke har Arbeidslokale i umiddelbar Forbindelse med Selskabets Archiv.

For det andet har Comiteen indset, at den nuværende Fordeling af Arbejderne

mellem Sekretæren og Archivaren ikke længere er tidssvarende, om der end kan have været en Tid, da Selskabets Publicationer vare færre og dets Forbindelser med fremmede Instituter langt mere indskrænkede. At Oplaget af Skrifterne (og Inventariet der hører dertil, Tavler, Stene o. s. v.) staar under Archivarens Tilsyn efter Vedtægterne, men den daglige Udtagen og Forsendelse maa skee ved Sekretæren og hans Medhjælper, og at Sekretæren ligeledes dagligen maa afbenytte Archivets forskjellige Afdelinger, medens Archivaren er den for Ordenen og Bevarelsen Ansvarlige, er et urigtigt Forhold, der paa Grund af Personlighederne vel ikke hidtil har fremkaldt Vanskeligheder, men alt for let kan det og vil da fordre begge Embedsmænds samtidige Tilstædeværelse i Lokalet under en meget stor Deel af Arbejdstiden. Paa den anden Side har Sekretariatet efterhaanden faaet en tveartet Virksomhed, der for hver af dens Retninger fordrer daglig sin Opmærksomhed og daglig sin Tid, idet Redactionen og Udgivelsen af Oversigterne med deres Tilbehør af fransk Résumé o. s. v. paahviler Sekretæren, medens Archivaren er Redacteur for Selskabets øvrige Publicationer. En Forening af disse to Redactionsvirksomheder til een, og en Forening af Tilsynet med Selskabets Archiv og Skriftoplag, maa Comiteen derfor finde naturlig og ønskelig.

For praktisk at prøve Udførligheden og Hensigtsmæssigheden af Ovenstaaende og for at forberede hin Forandring i Virksomhederne, hvis den fandt Bifald hos Selskabet, have Sekretæren og Archivaren forsøgt i indeværende Aar delviis at omlægge deres Virksomheder, idet Archivaren har taget sig af Oversigternes Udgivelse og Sekretæren paataget sig Tilsynet med Archivet og Oplaget, og da et Contoirlokale strax maatte tilveiebringes, eftersom Sekretæren havde ønsket efter April Maanedes Udgang at kunne aflevere hvad der hos ham (eller i Museet, hvor han i det sidste Aar havde delvis arbejdet for Selskabet) var beroende, blev det af Ordbogskommissionen forhen benyttede lille Værelse ved Siden af Archivet, dertil taget i Brug og forsynet med noget af det væsentligste Inventarium. Siden Forommeren har Sekretariatet altsaa været flyttet derhen.

Som en aldeles nødvendig Betingelse for en Omfordeling af Arbejdet imellem Sekretariats- og Archivarposterne, var det imidlertid uundgaaeligt, at lade en længe paatænkt Ordning af Selskabets Oplagsskrifter m. m. strax udføre; da Lokalet var bleven aldeles overfyldt, saa det ikke var muligt at bevæge sig deri og da de ældre Oplag vare fra Bogtrykkerierne sendte i saa store og uhandlelige Baller, at de vare utilgængelige. En saadan Ordning og Gjennemsyn, idet der samtidigen er bleven taget Fortegnelse over Alt, har Comiteen i Sommermaanederne da ladet udføre ved Assistance fra flere Sider, og heldigviis blev dette store Arbejde i det Væsentlige sluttet inden Efteraarsmødernes Begyndelse.

Efterat være kommen saavidt, staaer det saameget tydeligere for Comiteen at det under alle Omstændigheder er naturligt og hensigtsmæssigt at foretage de Omfordelinger, der ovenfor ere berørte. I Henhold hertil tillader den sig herved at forelægge Selskabet nogle Forslag til Ændringer i de vedkommende §§ af Ved-

tægterne, og at indstille de med de foretagne uundgaaelige Ordningsarbejder forbundne Udgifter til Billigelse og Udbetaling af Selskabets Kasse.

Det Optræk af Selskabets Vedtægter, som Sekretariatet ved Circulære af 10 November har tilsendt Medlemmerne i Korrektur, har optaget alle de Ændringer af enkelte Bestemmelser, der tidligere ere vedtagne af Selskabet. De Ændringer vi paa det medfølgende trykte Blad have tilladt os at foreslaae, dreie sig væsentlig om Ordningen af Forholdet imellem Sekretæren og Archivaren, som ovenfor omtalt. Da det hele Tilsyn med Archivet derefter for Fremtiden skulde gaae over til Sekretæren, synes det ikke passende at beholde Navnet Archivar for den anden Embedsmand, hvis Forretningskreds kun skulde omfatte Udgivelsen af Selskabets forskjellige Skrifter. Vi have i Overensstemmelse med Vedtægternes tidligere Udtryk »Archivarius forestaaer Redactionen af Selskabets Skrifter« foreslaaet at han skulde kaldes Redaktør, men ville med Glæde gaae ind paa en anden Benævnelse, hvis Nogen foreslaaer en mere passende.

I § 10, der bestemmer Præsidentens Forretningskreds, have vi kun søgt at bringe Udtrykket i bedre Overensstemmelse med de virkelig stedfindende Forhold, ligesom vi i §§ 11 og 12 have søgt at bestemme Sekretærens og Redaktørens Forretninger efter den af os foreslaaede Ordning, men iøvrigt ganske i Overensstemmelse med de bestaaende Vedtægter. Det er ligeledes i Overensstemmelse med Praxis, naar (i §. 19) Oversigterne ikke længere betegnes som maanedlige, men det henstilles til Udgiverens Skjøn, naar han finder at Hefterne passende kunne afsluttes.«

De af Komiteen stillede Forslag til en ny Redaktion af §§ 11—12 var følgende:

»§ 11. Sekretæren fører Protokollen over Selskabets Møder. I denne optegnes hver Gang de tilstedeværende Medlemmers Navne, og hvad der er oplæst eller foredraget, forhandlet og besluttet. Ved Mødets Slutning bliver Protokollen oplæst og derefter underskrevet af Præsidenten. Det til Offentliggjørelse bestemte Uddrag af Mødeprotokollen og Fortegnelsen over de Selskabet tilsendte Skrifter tilstiller han Redaktøren.

Sekretæren modtager de til Selskabet kommende Breve og Sendelser, gjør Selskabet Meddelelse derom og besvarer Brevene i Overensstemmelse med Selskabets Beslutninger. Han fører Selskabets Brevprotokol.

Sekretæren har Tilsyn med Selskabets Lokale og Inventarium, med dets Archivalia, Oplaget af dets Skrifter o. s. v. Han besørger Omsendelsen af de ved Selskabet udgivne Skrifter til dets indenlandske og udenlandske Medlemmer og til de Selskaber, med hvilke dette Selskab staaer i Forbindelse.

Til Besørgelsen af disse Forretninger kan der, foruden Selskabets Bud, antages en særlig Medhjælper, der lønnes af Selskabet saaledes som dette finder passende.

§ 12. Redaktøren besøger Udgivelsen af Selskabets Skrifter og Oversigterne over dets Forhandlinger. Selskabets Skrifter trykkes i to Afdelinger, en historisk-philosophisk og en mathematisk-naturvidenskabelig. Afhandlingerne udkomme, naar de ere trykte; de samles til hele Bind, naar et passende Omfang er naaet. I Oversigterne over Selskabets Forhandlinger optages ikke alene Beretningerne om Selskabets Virksomhed og Forhandlingerne i Møderne, men ogsaa Forfatterens Udtog af de større Afhandlinger, de forelægge Selskabet, samt mindre Afhandlinger, der hellere ønskes trykte der end i Skrifterne. Afhandlingerne, saavel de større som de mindre, kunne ledsages af Udtog paa Fransk. Naar Forfatteren leverer et dertil passende Manuskript, besøger Redaktøren det for Selskabets Regning oversat paa det nævnte Sprog. Redaktøren afhandler det Fornødne angaaende Skrifternes Salg med vedkommende Boghandler.«

Ved en Afstemning vedtoges det af Komitéen stillede Forslag i sin Helhed, efter at et Forslag fra J. F. Schouw om at benævne Redaktøren som »Redaktionssekretær« eller »anden Sekretær« var forkastet.

Med denne væsentlige Ændring af Sekretærens Virkefelt slutter Udviklingen af Embedets Karakter, og den er ikke siden undergaaet nogen Forandring af principiel Art.

I Slutningen af § 11 er — i øvrigt den eneste Gang i samtlige Selskabets Vedtægter — omtalt et »Sekretariat«, hvis Personale var et Bud og en »særlig Medhjælper«. Ved Budgetbehandlingen i Mødet den 17. December 1869 vedtoges det at forhøje Medhjælpssummen fra 200 til 300 Rbd. Til Medhjælper antog Sekretæren, uden at det findes omtalt i noget Møde, Dr. phil. Johannes Thor Sundby, senere Professor i romanske Sprog og fra 1888 Selskabets Medlem. Hans første Kvittering i Regnskaberne er dateret den 23. December 1869 og gælder for Assistance for Sekretæren siden 1. Juni 1869. Han fratraadte sin Tjeneste i April 1878, samtidig med at Japetus Steenstrup trak sig tilbage fra Sekretærembedet. Siden 1869 har Selskabets Sekretær haft en saadan »særlig Medhjælp«, selv om Bestemmelsen derom snart efter udgik af Vedtægterne og ikke siden blev optaget deri.

Nyordningen af Sekretærens Forretninger medførte blandt andet, at hans tidligere »Redaktørvirksomhed« nu indskrænkede sig til at levere Redaktøren et Uddrag af Mødeprotokollen samt Fortsættelsen af den i 1866 paabegyndte »Bogliste«. Dette foranledigede fra 1870 den Ændring i »Oversigten«, at den af Sekretæren afgivne Mødeberetning indsattes forrest i hvert Hefte og Bind med en særskilt Paginering, hvorefter Afhandlingerne fulgte samlet. Tidligere havde Afhandlingerne været trykt efter Beretningen om de Møder, i hvilke de var forelagt.

Medens Sekretæren endnu havde Redaktionen af »Oversigten« i sin Haand, foretoges i 1867 det første Skridt henimod at gøre Selskabets Publikationer tilgængelige og benyttede i Udlandet, idet det i et Møde den 8. Marts 1867 vedtoges at lade korte franske Uddrag, meddelt af Forfatteren, ledsage de i »Oversigterne« optagne Afhandlinger, foreløbig i Aargangene 1866—68. Spørgsmaalet om en lignende Foranstaltning

for »Skrifternes« Vedkommende udsattes, men blev genoptaget og vedtaget i Januar 1868.

Den nye Ordning af Embederne, der optoges i Vedtægterne 1869, bragte en væsentlig Aflastning for Sekretæren, og maa have tilfredsstillet Steenstrup. Han fortsatte i sit Embede og lod sig paa normal Vis genvælge efter Femaarsperiodens Udløb i April 1871. Der fulgte herefter en Række rolige Arbejdsaar for Steenstrup, i hvilke han dog paa ingen Maade sparede sig selv i Selskabets Tjeneste, hvorom Forhandlingsprotokollerne, Beretningerne i »Oversigterne« og en vidtstrakt Korrespondance i Arkivet taler et tydeligt Sprog.

I et Møde den 10. Marts 1876 gav Sekretæren Selskabet en Meddelelse »ang. Mødeprotokollen, Afsendingsprotokollen og Registeret« samt »om den brugte Fremgangsmaade ved Archivaliernes Ordning i de senere Aar«. Den første Meddelelse drejede sig kun om Anskaffelsen af nye Protokoller og om Bevilling til Register dertil; om den anden haves ingen Oplysninger.

Som Raadgiver for Brygger J. C. Jacobsen havde Japetus Steenstrup i 1876 en betydelig Indflydelse paa Udformningen af Statutterne for det da oprettede Carlsbergfond (jvfr. S. 635), og han blev Medlem af den første Direktion for Fondet.

En langvarig Sygdom efter et Fald holdt fra December 1877 Steenstrup borte fra Selskabets Møder og medførte, at han med en Skrivelse af 2. April 1878 til Præsidenten, J. N. Madvig, bad sig fritaget for sine Pligter som Sekretær fra 1. Oktober at regne. Valg af en ny Sekretær foretoges i det almindelige Valgmøde den 26. April, i hvilket Steenstrup i øvrigt atter var til Stede. Valget faldt paa Docent, Dr. phil. H. G. Zeuthen, der tiltraadte sin Virksomhed den 11. Oktober 1878 med en Tak til Japetus Steenstrup, »fordi han havde overdraget ham Sekretariatet i en saa vel ordnet Tilstand og med saa megen Velvillie havde sat ham ind i Forretningerne«.

Endnu i næsten 20 Aar skulde den afgaaede Sekretær fortsætte sin videnskabelige Virksomhed i Selskabet. Som ældste tilstedeværende Medlem præsiderede han undertiden i Selskabet i Madvigs Fraværelse, og det er andetsteds nævnt (S. 471), at han den 4. Maj 1888 valgtes til Præsident, en Æresbevisning, som han imidlertid af flere Grunde afslog at modtage.

Den 4. November 1892 havde Japetus Steenstrup været Medlem af Selskabet i 50 Aar, i hvilken Anledning Selskabet overbragte ham en Hilsen. Præsidenten, Julius Thomsen, udtalte ved den Lejlighed bl. a. følgende:

»Jeg vil kun antyde, hvad De har virket i selve vort Selskabs Interesse. Jeg sigter derved ikke alene til Deres mangeaarige Virksomhed som Selskabets Sekretær, ved hvilken Deres Navn spredte en vis Glans over vort Selskab, men tillige til den Interesse, med hvilken De stedse fulgte Forhandlingerne i Selskabets Møder. Altid var De beredt til at optage en Diskussion over foredragne Æmner og stedse kunde De møde med vægtige Argumenter, hentede fra Deres rige Kundskabsfylde,

og De førte Diskussionen med et Liv og en Overbevisningens Varme, som ofte rev Tilhørerne med sig.«

I en Alder af 84 Aar afgik Japetus Steenstrup ved Døden den 20. Juni 1897, og i et overordentligt Møde den 24. September s. A. holdt C. F. Lütken en Mindetale om Steenstrups Liv og videnskabelige Virksomhed.¹ Heri udtaltes bl. a. følgende:

»At hans Virksomhed som Medlem af Videnskabernes Selskab var betydelig, vil være Medlemmerne bekendt; efter Forchhammers Død blev han (1866) valgt til dets Sekretær, en Plads, der efter den Praxis, der havde udviklet sig, og efter vor daværende Præsidents Udsagn var af ikke mindre Vigtighed for Selskabet end selve Præsidentens. Steenstrup udfoldede her en betydelig Virksomhed i Henseende til Sekretariatets Organisation; den optog derfor ogsaa hans Tid og Kræfter i en overordentlig for ikke at sige alt for stor Grad. En betydningsfuld Hjælp har han sikkert ogsaa ydet ved de Overvejelser, der gik forud for Oprettelsen af det for vort Selskab indirekte saa betydningsfulde Carlsbergfond, ved hvis Statutdannelse Steenstrup og Barfoed hørte til Stifteren J. C. Jacobsens væsentligste Raadgivere. At Steenstrup i 1878 trak sig tilbage fra Sekretariatet, var vistnok i Erkendelse af, at denne Post i den Grad lagde Beslag paa hans Tid og Kræfter, at det blev ham umuligt at pleje den videnskabelige Virksomhed ved det zoologiske Museum i den Grad, som Forholdene krævede det. Da Selskabets Præsidium senere blev ledigt ved Madvigs Død, faldt Valget til denne fremragende Post paa Steenstrup, men han frasagde sig denne Ærespost, ligesom han allerede tidligere flere Gange havde frasagt sig Valget til Universitetets Rektor i Erkendelse af, at det var hans Opgave at samle sine Kræfter om sin videnskabelige Virksomhed som Lærer og som Forfatter.«

Et Indtryk af Kraft og Vitalitet hos Japetus Steenstrup endnu fra hans sidste Aar er overleveret Eftertiden i P. S. Krøyers store Maleri »Et Møde i Videnskabernes Selskab«, hvor alle Medlemmers Opmærksomhed er rettet mod den gamle Naturforsker som Foredragsholder.

8. H. G. ZEUTHEN 1878—1917

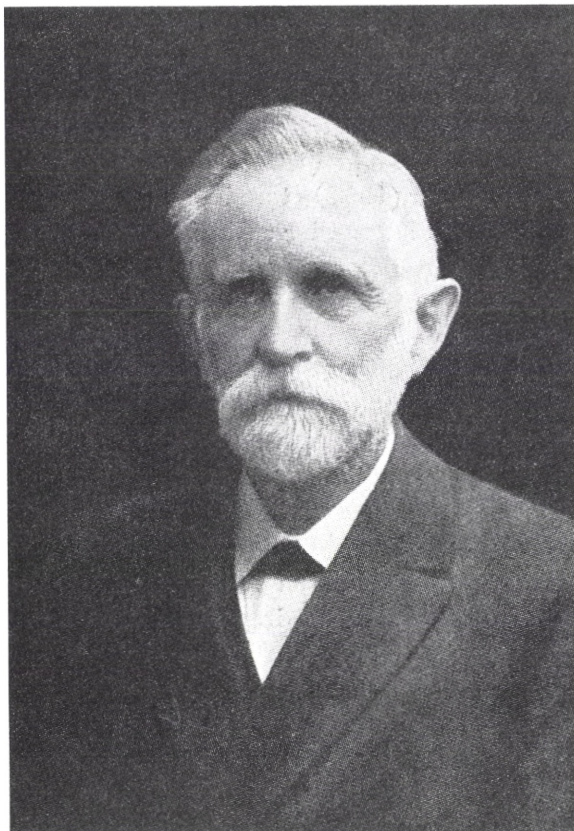
Hieronymus Georg Zeuthen var allerede som 33-aarig valgt til Medlem af Selskabet den 6. December 1872. Han var da nylig (1871) udnævnt til Docent i Matematik ved Københavns Universitet paa et Tidspunkt, da Studiet af Matematik havde en stærk Vækst. I 1886 blev han Professor ved Universitetet. I Selskabet som saadant havde han tilsyneladende kun gjort sig bemærket ved Indsendelse af en lille Afhandling, der blev optaget i »Oversigten« 1866, S. 91—92, men i Matematikerkredse havde Zeuthen allerede fastslaaet sit Navn gennem en Række Arbejder i inden- og uden-

¹ Trykt i Overs. 1897. S. 521—48.

landske Tidsskrifter, samt i Disputatsen 1865 om Keglesnit. Kun kort efter sin Optagelse forelagde han i et Møde den 31. Januar 1873 sit første større Arbejde i Selskabet om nogle Kurvesystemer¹. Uden at have haft noget Hverv af særlig Art indenfor Selskabet valgtes Zeuthen allerede 5—6 Aar efter sin Optagelse til Sekretær efter Japetus Steenstrup (jvfr. ovenfor) og assisterede denne i Sekretariatet, indtil han selv overtog Posten fra 1. Oktober 1878. H. G. Zeuthen valgtes med 22 Stemmer af 33, idet ogsaa andre Medlemmer fik Stemmer. Ligesom ved tidligere Sekretærvalg blev et naturvidenskabeligt Medlem foretrukket. Trods hans korte Tid som Medlem har Selskabet dog sikkert faaet et stærkt Indtryk af hans karakteristiske personlige Egenskaber, der gjorde ham saa vel egnet til det hæderfulde, men ogsaa til Tider brydsomme Hverv som Sekretær. I 39 Aar, den længste Tid nogen Sekretær har fungeret, bevarede han uforandret Medlemmernes fulde Tillid, og regelmæssigt hvert femte Aar genvalgtes han enstemmigt, indtil han selv paa Grund af sin høje Alder nedlagde sit Hverv.

Fra Mødet den 11. Oktober 1878 begyndte Zeuthen at skrive *Forhandlingsprotokollen* med sin særegne, ofte noget vanskeligt læselige Haandskrift, og til Trods for at Sekretæren nu til Stadighed havde manuel Assistance, vedblev han at føre Protokollen indtil sin Afgang. Zeuthen forsømte yderst sjældent Møderne, og kun ved en enkelt Lejlighed, da han i 1884—85 foretog en større Udenlandsrejse, var han fraværende for længere Tid. Ogsaa adskillige Koncepter til Breve og Forslag samt en Del af Kopibøgerne vidner om Zeuthens store, egenhændige Arbejde i Sekretariatet. Som Medhjælp for Sekretæren efter Dr. Sundbys Fratræden virkede nu atter fra Maj 1878 cand. jur. Joh. Steenstrup, indtil han den 15. Oktober 1882 fratraadte efter i September s. A. at være blevet udnævnt til Professor Rostgardianus i Historie. Steenstrup afløstes af Kunsthistorikeren Philip Weilbach, der i øvrigt i 1883 blev Kunstakademiets Sekretær efter Julius Lange. Efter Weilbachs Død i November 1900 antoges cand. mag., senere Bibliotekar ved Universitetsbiblioteket Alfred Høyer den

¹ Trykt i Skrifter, nat. og mat. Afd. 5. X. 4. 1873. 285—394.

H. G. ZEUTHEN

Fotografi.

1. December 1900 til Assistance for Sekretæren og virkede hermed ud over H. G. Zeuthens Sekretærtid.

Som Medlem af Selskabet holdt Zeuthen en Række *Foredrag* om faglige Emner, hvoraf dog kun et mindre Antal blev publiceret af Selskabet. Særlig skal nævnes fra den første Tid (1885) den store Afhandling: »Keglesnitslæren i Oldtiden«¹, og fra de sidste Aar (1917) et andet matematikhistorisk Arbejde: »Hvorledes Mathematiken i Tiden fra Platon til Euklid blev en rationel Videnskab«². Imellem de angivne Aar offentliggjorde Zeuthen i »Oversigten« en Serie »Notes sur l'histoire des mathématiques I—VIII«, 1893—1910. Som Medlem deltog han endvidere virksomt i det sædvanlige Arbejde med Bedømmelse af Afhandlinger og Prisbesvarelser o. l.

Som Sekretær tilrettelagde han Selskabets *Møder*. Disse havde da et helt andet Forløb end tidligere, en Ændring, som allerede var begyndt i H. C. Ørstedes Tid, men som stadig udviklede sig henimod den Forretningsgang, der nu er den sædvanlige. Medens Hovedvægten før laa paa Forhandlingerne, i Særdeleshed de store specielle Opgaver, som det var paalagt Selskabet at udføre, blev Vægten mere og mere lagt over paa de videnskabelige Foredrag og Publikationerne. Før Mødesæsonens Begyndelse søgte Sekretæren ved Udsendelse af Cirkulærer til Medlemmerne at faa Oplysning om, hvilke Foredrag der kunde forventes i Vinterens og Foraarets Løb, og ved Slutningen af Sæsonen gav Sekretæren en Oversigt over, hvilke Foredrag der var holdt. Endvidere gav Sekretæren Meddelelse om Medlemmers Død, en Skik der først indførtes af Japetus Steenstrup, og som medførte en Protokolltilførsel, der skulde synes at være selvfølgelig. Det store Antal Ansøgninger om Understøttelser til Udgivelse af Publikationer o. l. forsvandt fra Møderne, efterhaanden som Carlsbergfondets Virksomhed tog til.

Møderne holdtes som før i Prinsens Palæ, hvor ogsaa Sekretariat og Arkiv havde til Huse. Efter Christiansborg Slots Brand den 3. Oktober 1884 modtog Selskabet en ministeriel Ordre af 10. Oktober til inden 14 Dage at rømme *Arbejdsværelser og Arkiv* i Palæets anden Etage. Indtil Rydningen var sket, maatte der ikke lægges i Kakkelloven, tændes Lys eller ryges Tobak i Lokalerne. I det følgende Møde den 17. Oktober bemyndigedes Sekretæren til at leje et egnet Lokale i Byen for en Sum af indtil 1600 Kr., og inden Mødet den 31. Oktober var Boglageret flyttet til Gaarden, Ved Stranden 2, 2. Sal. Flytningen af Kontoret kunde først ske i November Maaned, da det af Selskabet lejede Lokale indtil da benyttedes af Rigsdagens Bureau. Lokalet frembød flere Ulemper, men det var det eneste, der i Øjeblikket havde kunnet findes. Det blev overdraget Sekretæren og Kassekommissionens Formand at søge at finde noget bedre, men det lykkedes ikke, og Kontoret forblev paa det samme Sted, indtil ganske andre Forhold indtraf i 1898. Det er naturligt, at en Splittelse af Selskabets Lokaler maatte vanskeliggøre Sekretærens Arbejde. Flytningen af Sekretariat og Arkiv blev i øvrigt forestaaet af Redaktøren, Vilhelm Thomsen, der fungerede som Sekretær, idet Zeuthen netop paa denne Tid opholdt sig i Udlandet.

¹ Trykt i Skrifter, nat. og mat. Afd. 6. III. 1. 1—319.

² Trykt i Skrifter, nat. og mat. Afd. 8. I. 5. 199—381.

I 1891 fremførtes Planer om en Ombygning af Prinsens Palæ, hvorefter Selskabet maatte afstaa sit Mødelokale og derved igen blive udsat for en vanskelig Situation. Planen blev ikke dengang gennemført, men Faren for Husvildhed var stadig til Stede. Naar dertil kom Ulemperne ved Splittelsen af Lokalerne, var det en lykkelig og kærkommen Løsning af hele Problemet, da Carlsbergfondet i Oktober 1893 tilbød Selskabet Lokaler i en Bygning, som Fondet havde til Hensigt at lade opføre. Denne Vending i Selskabets Boligproblem medførte fornyede Forhandlinger med Staten, i hvilke Zeuthen som Sekretær med stor Kraft varetog Selskabets Interesser. Omtrent samtidig blev Kronprins Frederik Selskabets Æresmedlem og overværede fra den 11. Maj 1894 et stort Antal Møder (jvfr. S. 346), et Forhold, der utvivlsomt har indvirket paa Mødernes Forløb og dermed paa Sekretærens Arbejde.

I Sommeren 1898 kunde Sekretæren forestaa Indflytningen af Kontor, Arkiv og Boglager i *den nye Bygning* paa Vestre Boulevard. Med Udsmykningen af Mødelokalerne hengik endnu nogen Tid, og først den 24. Marts 1899 kunde Selskabet i et festligt Møde tage de nuværende Mødelokaler i Besiddelse »med Brugsret for stedse«. Det siger sig selv, at Planlæggelsen, Indretningen og Flytningen i Forbindelse med de nye, store Forhold maatte lægge stærkt Beslag paa Sekretærens Tid og Arbejde. Ogsaa Spørgsmaalet om Møblering af de nye Lokaler medførte Forhandlinger med Staten, hvis sidste Udløber i øvrigt først afsluttedes under den følgende Sekretær. I det første ordinære Møde i de nye Omgivelser, den 7. April 1899, stillede Sekretæren Forslag om Bevilling til Udgifterne ved en Fællesspisning efter Møderne. Denne bevilgedes, og en saadan Spisning har siden da fundet Sted, en Foranstaltning, der har vist sig at være af Betydning for den frie Udveksling af Ord og Tanke blandt Kolleger af forskellige Fag.

De i H. G. Zeuthens Sekretærtid foretagne Lokaleforandringer bragte Selskabet ind i et nyt *Forhold til Staten*. Fra omkring Midten af Aarhundredet havde der kun bestaaet den Forbindelse, der aflededes af det kongelige Tilsagn af 5. Oktober 1774, ifølge hvilket Selskabet skulde have den fornødne Plads paa et af de kongelige Slotte samt Møbler og Brænde. Da dette Forhold i 1884 ændredes saaledes, at Selskabet selv maatte sørge for Lokaler til Kontor og Arkiv og maatte betale derfor, modtoges i 1885, som det ogsaa var stillet i Udsigt, en Refusion fra Statskassen, dels af Flytningsomkostningerne, dels af den betalte Husleje, 1600 Kr. Dette sidste Beløb blev i en Aarrække bevilget Selskabet paa de aarlige Finanslove, og blev af Selskabet kun betragtet som en naturlig Afløsning af det givne kongelige Løfte. Anderledes stillede Sagen sig, da Præsidenten, Julius Thomsen, i 1889 fremsatte et Ønske om at søge Statstilskud til Bestridelse af en Del af de store Publikationsomkostninger. Dette Forslag stødte paa Modstand i Kassekommissionen, da et saadant Tilskud mentes at kunne virke til at forrykke Selskabets daværende uafhængige Stilling, og Forslaget kom ikke frem i Selskabet.

Med Carlsbergfondets i 1893 givne Tilbud kom Spørgsmaalet om Statstilskud atter op til fornyet Drøftelse, idet det i Fondets Tilbud betragtedes som en Selvfølge, at Selskabet stadig maatte modtage en Lejegendtgørelse fra Staten. Før Selskabet

imidlertid kunde modtage Fondets Tilbud, var det nødvendigt at faa en Overenskomst med Statsmyndighederne til Ordning af disses Forpligtelser overfor Selskabet, idet det ikke var Tanken med Fondets Gave at overtage Statens Forpligtelser, men at bidrage til en Forbedring af Selskabets økonomiske Kaar. Under Henviſning til Statens egen Interesse i, at Selskabet kunde vedligeholde sin Publikationsvirksomhed, ansøgte om en aarlig Bevilling paa 5—6000 Kr. som en passende Erstatning, der maatte ydes for Afstaaelsen af Selskabets Ret. Som Motivering anvendtes ved denne Lejlighed med særligt Eftertryk den frie Afstaaelse til de offentlige Biblioteker af de Bogskatte, der modtoges fra Udlandet som Ækvivalent for de af Selskabet til Personer og Institutioner udsendte Publikationer (jvfr. nedenfor). Ved Behandlingen i Rigsdagen i Januar 1894 blev Selskabets Ansøgning om Opfyldelsen af en Ret imødegaaet. Men betragtet som et Andragende fra Selskabet om, at Staten paa en anden Maade vilde yde den Understøttelse, som det hidtil havde givet Selskabet, vilde der være Mulighed for til sin Tid at genoptage Sagen. Efter dette noget usikre Resultat af Forhandlingerne blev Carlsbergfondets Tilbud modtaget den 27. April 1894. Som et Modtræk mod Statsmyndighederne havde Selskabet den Mulighed selv at udnytte de Mængder af videnskabelige Publikationer, der gennem Selskabets Bytteforbindelser kom til Landet, og hvis Værdi langt oversteg det hidtil af Staten modtagne og ogsaa det af Selskabet nu ansøgte Beløb. Forhandlinger om eventuelle Indskrænkninger i Afleveringen førtes herefter mellem Selskabet og Universitetsbiblioteket.

Saa længe Selskabet endnu havde Lokaler paa Prinsens Palæ, vedblev det regelmæssigt at modtage det aarlige Statstilskud paa 1600 Kr. Men da Tiden for Indflytningen nærmede sig, indsendtes i Juli 1897 en ny Ansøgning til Ministeriet om Tilskud, denne Gang dog kun om Fortsættelsen af de hidtil bevilgede 1600 Kr., medens Andragendet om et forhøjet Statstilskud indtil videre frafaldtes. Samtidig meddeltes, at Selskabet fremdeles vederlagsfrit vilde afstaa de af det modtagne Publikationer til de offentlige Biblioteker, dog med Forbehold under ændrede økonomiske Vilkaar. Aarsagen til, at der da ikke søgtes om et forhøjet Statstilskud, var den, at Carlsbergfondet ved en Statutændring af 16. Oktober 1896 havde tilstaaet Selskabet en aarlig Bevilling paa 10.000 Kr.

Under Overvejelserne af *Møbleringen* af de nye Lokaler var der dels Tale om Nyanskaffelser, dels om Overflytning af det hidtil anvendte Bohave fra Prinsens Palæ. Der nedsattes to Udvalg til Varetagelsen af disse Hverv, og Zeuthen var Medlem af dem begge. Vedrørende Møblerne i Prinsens Palæ førtes Forhandlinger med Ministeriet. Selskabets Ejendomsret kunde ikke fastslaaes og maatte betvivles, hvorimod Brugsretten syntes aabenbar ifølge Reskriptet af 1774, selv om Lokalerne maatte blive andre. Anderledes stillede Statsinventariekommisſionen sig, idet den erklærede Bohavet for Statsinventarium, der, efter de givne Regler, ikke maatte benyttes udenfor de kongelige Slotte og Bygninger. Denne Afgørelse kom Selskabet meget overraskende og foranledigede fra Selskabets Side en juridisk Undersøgelse af hele Sagen. Efter fornyede Henvendelser til Ministeriet i Sommeren 1898 modtoges i December s. A. Meddelelse om, at Selskabet ved Flytningen kunde medtage de hidtil benyttede gamle

Gyldenlæderstole, til hvilke var knyttet en Tradition om en Storhedstid for Selskabet, som ønskedes bevaret og saa vidt muligt overført til de nye Lokaler. Derimod maatte adskilligt andet Bohave forblive i Palæet. Efter Indflytningen i Carlsbergfondets Bygning bemyndigedes Præsidenten og Sekretæren til at afslutte Lokalernes Montering.

Fra 1898 bevilgedes Statens Tilskud med 1500 Kr., og denne aarlige Sum modtoges regelmæssigt i Zeuthens resterende Sekretærtid. Dog blev den i 1911 opsagt fra Ministeriets Side, men efter Henvendelse fra Selskabet, bilagt med en Erklæring fra Bibliotekerne om Værdien af de modtagne Boggaver, blev Beløbet atter optaget paa Finansloven.

Spørgsmaalet om de af Selskabet nu anvendte Stole blev i 1914 genoptaget, idet Indenrigsministeriet tilstillede Selskabet en Skrivelse, hvoraf det fremgik, at der fra statslige Institutioner var fremkommet Begæring om de 36 Gyldenlæderstole. Den 18. Juli 1916 modtog Selskabet Meddelelse fra Nationalmuseet om, at Stolene efter Ministeriets Ønske skulde overføres dertil og afgives senest den 11. December 1916. I samme Møde vedtoges det at nedsætte et Udvalg for Tilvejebringelse af nye Stole, og ligeledes nedsattes et Udvalg til Overvejelse af det betimelige i at søge et Stats-tilskud. Ogsaa af begge disse Udvalg var Zeuthen Medlem. Selskabet nægtede at afgive de gamle Stole til Museet, men ved en mundtlig Forhandling den 9. Februar 1917 mellem Museets Raad og Repræsentanter fra Selskabet, deriblandt Zeuthen, besluttedes det, »at de Gyldenlæders Stole udleveres af Videnskabernes Selskab til Nationalmuseet senest et Aar efter den Dag, paa hvilken Fredspræliminærene mellem England og Tyskland underskrives«. Dette billigedes af Selskabet, og dermed var denne økonomisk set ret ubetydelige, men principielt og traditionelt set ikke uvæsentlige Sag afsluttet. Under den følgende Sekretær, Martin Knudsen, blev Stolene den 8. November 1919 afgivet af Selskabet, der samtidig gav Afkald paa enhver fremtidig Benyttelse af dem.

Naar der paa dette Sted er givet en ret udførlig Omtale af hele dette Forhold vedrørende Selskabets Lokaler og Forholdet til Staten, skyldes det, at H. G. Zeuthen som Sekretær var Selskabets første Repræsentant i alle disse, ofte komplicerede Forhandlinger, og at han med stor Saglighed og Samvittighedsfuldhed søgte at opnaa det for Selskabet bedste Resultat, idet han paa den ene Side ønskede en Styrkelse af Selskabets Økonomi, men paa den anden Side maatte undgaa at bringe Selskabet i et stærkere Afhængighedsforhold til Statsmyndighederne.

Et Omraade af Selskabets Virksomhed, paa hvilket Sekretæren naturligt i særlig Grad maatte have sin Opmærksomhed henvendt, var dels at *Vedtægterne* overholdtes, dels at de i Udviklingens Løb ikke kom til at hindre praktiske Fremskridt og Nydannelser. Adskillige Gange i Zeuthens lange Funktionstid kom han til at deltage i og ofte lede Forhandlinger om Vedtægter, deriblandt nogle med stor Rækkevidde. Allerede i samme Møde, i hvilket han valgtes til Sekretær, den 26. April 1878, blev han Medlem af et Udvalg til Overvejelse af Spørgsmaal vedrørende Regnskabs- og Kassevæsen. Der behandledes dér adskillige Emner, som ogsaa vedrørte Sekretærens Embede:

Opstilling af Budget og Regnskab, Overslag over aarlige Udgifter, Anvisning og Udbetaling af Regninger o. l. De deraf følgende Vedtægtsændringer besluttedes den 8. November 1878. I 1883 vedtoges et Tillæg til Vedtægterne vedrørende den Madviske Æresmedaille, og ogsaa i Forhandlingerne derom deltog Zeuthen.

Det er tidligere omtalt (S. 176), hvorledes Zeuthen i April 1887 stillede Forslag om en samlet Revision af Vedtægterne, som tilendebrogtes i April 1888. Det staar klart, at det er Zeuthen, til dels i Forbindelse med Redaktøren, Vilhelm Thomsen, der har været den ledende i Gennemførelsen af denne omfattende Revision. Den af ham afgivne Beretning om Forhandlingernes Forløb er trykt S. 177—185. I det fremlagte Udvalgsforslag fandtes ingen væsentlige Ændringer for Sekretærembedets Vedkommende. Dog var det foreslaaet, at Præsidenten og Sekretæren i Forening skulde kunne træffe Afgørelser paa Selskabets Vegne i særligt presserende Tilfælde, og endvidere at Selskabets Embedsmænd, særlig dets Sekretær, i tvivlsomme Selskabsanliggender burde raadføre sig med Præsidenten. Efter stærk Kritik fra Japetus Steenstrups Side af dette sidste Punkt blev det taget tilbage, hvorimod det første gennemførtes som en nødvendig Praksis.

I en lang Række Vedtægtsudvalg deltog Zeuthen i de følgende Aar som et særdeles virksomt Medlem. Saaledes kan bl. a. nævnes: 1894, Tillæg til Vedtægterne om Optagelse af Æresmedlemmer, et Forslag stillet af Præsidenten (S. 345); 1901, Ændring af § 21 om Bedømmelse af Afhandlinger og Offentliggørelse af Betænkninger; 1902, Ændring af § 14, hvorefter Afhandlinger kunde optages paa fremmede Sprog i »Skrifterne«, et Led i den Udvikling af Samkvemmet med Udlandet, som nedenfor skal omtales, og for hvilket H. G. Zeuthen og ikke mindre Redaktøren, Vilhelm Thomsen, der var Forslagsstiller, var Selskabets ivrige Talsmænd; 1903, Forslag om Ændring af §§ 4—5 og 7—9 om Begrænsning af Antallet af indenlandske Medlemmer, stillet af Vilh. Thomsen o. a., et Forslag, som imidlertid forkastedes i Januar 1904 (jvfr. S. 281 f.), men som atter blev optaget til Drøftelse i Januar 1908, i hvilken Anledning Zeuthen senere var Talsmand for Udvalgsflertallets Forslag (jvfr. S. 282 ff.); 1908, Forslag fra Præsidenten om en samlet Revision af Vedtægterne, hvorefter Sekretæren i December 1908 fremlagde det nedsatte Udvalgs Ændringsforslag, der vedtoges i Januar 1909 og tryktes (jvfr. S. 283 ff.). I de nye Vedtægter 1909 var intet forandret vedrørende Sekretærens Embede. Det sidste Vedtægtsudvalg, af hvilket Zeuthen var Medlem, var det den 21. Januar 1917 nedsatte til Overvejelse af Ændringer af Selskabets Publikationer. Forhandlingerne herom strakte sig over nogen Tid, og var formodentlig medvirkende til, at Zeuthen ønskede at fortsætte i sit Embede til 1. Oktober 1917. Den 27. April 1917 vedtoges en Del Ændringer i Vedtægterne, spec. i §§ 13 og 14 vedrørende Udgivelsen af de nye »Meddelelser« og deres Fordeling o. l.

Da Sekretærens og Redaktørens Embeder paa flere Maader stødte op til eller gik ind over hinanden, er det naturligt, at der ved flere Lejligheder maatte fordres et Samarbejde mellem de to Embedsmænd under Udgivelsen af *Publikationerne*. Dette gjaldt f. Eks. med »Oversigten«, hvortil Sekretæren skulde bidrage med Mødeberet-

ninger og Boglister, endvidere Spørgsmaal om Udstyrelse, Bogladepris, Størrelse af Oplag, Forfattereksemplarer m. m. En livlig Brevveksling mellem Zeuthen og Vilhelm Thomsen vidner om et intimt Samvirke mellem de to Embedsmænd.

I H. G. Zeuthens Sekretærtid holdtes nogle faa *festlige Møder*. Der skal nævnes Mødet den 18. November 1892 i Anledning af Selskabets 150-aarige Bestaaen og den 24. Oktober 1901 paa 300-Aarsdagen for Tycho Brahes Død. I et ordinært Møde den 16. Oktober 1903 bragte Præsidenten Selskabets Lykønskning til Zeuthen, da han i 25 Aar havde beklædt Embedet som Sekretær.

Det første Aarhundredes mange *store Foretagender*, der havde foranlediget Nedsættelsen af permanente Kommissioner, og som havde afgivet Stof til et stort Antal Forhandlinger i Selskabets Møder, var paa Zeuthens Tid næsten alle afsluttet eller gaaet over til andre Institutioner. Arbejdet i Meteorologisk Komité overførtes til Meteorologisk Institut umiddelbart før Zeuthen begyndte som Sekretær i 1878, og tilbage var nu kun Ordbogskommissionen. Arbejdet i denne var i Midten af Aarhundredet ganske standset. Men netop i 1878, da foruden Zeuthen ogsaa Vilhelm Thomsen var blevet Embedsmand (Redaktør) i Selskabet, suppleredes Kommissionen, der da kun bestod af Svend Grundtvig, med Vilhelm Thomsen og L. F. A. Wimmer. Kommissionen betragtede det som en Æressag for Selskabet at bringe dette store Værk til Afslutning. I December 1905 udkom Ordbogens sidste Bind, med en Fortale og Redegørelse af Vilh. Thomsen og Wimmer. Der var da forløbet 125 Aar, siden det første Bogstav i 1781 forelaa trykt. Det store Værk, *Regesta Diplomatica Historiæ Danicæ*, hvis Udgivelse var begyndt i 1847, fuldførtes forholdsvis hurtigt i Zeuthens Tid og afsluttedes i 1907.

Det er tidligere omtalt, at *Udvekslingen af Publikationer* ved Bytte var i stærk Udvikling. Dette var i særlig Grad Tilfældet i 1890'erne, hvor Sekretæren i Møde efter Møde kunde bringe Meddelelse om nye Anmodninger om Bytteforbindelse. Selskabet viste kun ved enkelte Lejligheder direkte Aktivitet i denne Sag, men behandlede de indkomne Anmodninger, der for en stor Del blev efterkommet. Listen over de oprettede Forbindelser fik derved et noget tilfældigt Præg. Først sent begyndte Selskabet ogsaa at gøre noget for, at dets Publikationer og dermed en stor Del af Resultaterne af dansk videnskabelig Forskning kunde blive kendt i Udlandet, hvor kun de færreste forstod det danske Sprog. I 1867—68 var den første ringe Begyndelse gjort med Vedtagelsen af Uddrag paa Fransk i »Oversigten« og »Skrifterne«. Men først i 1902 fulgte den meget betydningsfulde Beslutning om Anvendelsen af fremmede Sprog til selve Afhandlingerne i »Skrifterne«. Dermed blev Dørene slaaet op for Udlandets Kendskab til Publikationerne, et væsentligt Led i Selskabets Inddragen i det internationale Samarbejde. Et saa betydeligt Brud med al tidligere Tradition havde ikke kunnet tænkes i det første Hundredeaar; men i saa Henseende var Forholdene nu ganske andre. Antallet af de i Bytte modtagne Publikationer fra alle Verdensdele voksede naturligt sammen med Antallet af Forbindelserne. Det var dette Forhold, der i 1866 foranledigede Japetus Steenstrup til at begynde Trykningen af Boglister til Optagelse i »Oversigten«, i Stedet for som hidtil at indføre samtlige modtagne

Publikationer i Protokollen for hvert Møde og at offentliggøre dem i »Oversigten« paa samme Maade. Omfanget af Boglisterne voksede fra Aar til Aar. Den første Liste i 1866 omfattede 412 Numre paa 34 Sider 8vo foruden en Oversigt over Afsenderne af Publikationerne. I 1911, da Selskabet efter Sekretærens Forslag vedtog fra 1912 at regne ikke mere at optage Boglister i »Oversigten«, havde Listen 1621 Numre paa 80 Sider foruden Listen over Afsenderne. De mange modtagne Publikationer betød et betydeligt Aktiv for Selskabet, som det imidlertid gav Afkald paa ved frit at afgive alt til de store Hovedbiblioteker. Som tidligere nævnt benyttedes dette Forhold ved flere Lejligheder til Støtte for Selskabets Ansøgning om Statstilskud.

Ogsaa andre Faktorer end Publikationsudvekslingen viste klart den tiltagende Interesse overalt for Samkvem mellem Landene. Et stadigt voksende Antal Indbydelser indgik til Selskabet, dels til faglige Kongresser og Møder, dels til Jubilæer og andre festlige Lejligheder. Kun ved faa af disse Lejligheder sendtes Repræsentanter fra Selskabet, undertiden afsendtes Adresse eller Telegram, men som oftest blev Indbydelsen taget til Underretning.

Navnlig kan dog her nævnes to internationale Foretagender, hvortil Initiativet blev taget uden for Selskabet¹. I Mødet den 30. Marts 1894 omtaltes et fra Royal Society i London modtaget Forslag angaaende en fremtidig Samvirken ved Udgivelsen af et Katalog over videnskabelige Afhandlinger indenfor »Sciences«, d. v. s. matematisk-naturvidenskabelige og statistisk-økonomiske Arbejder (*»International Catalogue of Scientific Literature«*). Selskabet gik ind paa Tanken og nedsatte den 8. Marts 1895 et staaende Udvalg, af hvilket Zeuthen blev Medlem, til at forestaa den danske Deltagelse i Arbejdet. Zeuthen frattraadte selv i Marts 1918 sin Deltagelse i Katalogudvalget.

Det andet Foretagende var den i 1899 stiftede internationale Association af Akademier (*»Association Internationale des Académies«*). I Selskabets Møde den 23. Februar 1900 behandledes en til Selskabet indgaaet Indbydelse fra Associationen, og den 6. April s. A. besluttedes det at indtræde i begge Associationens Sektioner, den historisk-filosofiske og den matematisk-naturvidenskabelige. Til Medlemmer af det staaende Udvalg for Associationen valgtes H. G. Zeuthen og Redaktøren, Vilhelm Thomsen. I 1901 erstattedes Vilhelm Thomsen af den nye Redaktør, J. L. Heiberg, og Zeuthen og Heiberg var derefter — stadig genvalgt — Udvalgets Medlemmer indtil Associationens Ophævelse i 1920, der tillige var Aaret for Zeuthens Død. Zeuthen deltog i Juli 1900 i et Møde af Associationens staaende Udvalg i Paris, men var ikke Deltager i nogen Generalforsamling. Som Medlem af det staaende Udvalg og tillige som Sekretær for Selskabet paahvilede Hovedarbejdet med Opretholdelsen af Forbindelsen mellem Associationen og Selskabet naturligt Zeuthen, og han ydede paa det som paa alle andre Omraader en Indsats, der tjente Selskabet til Ære.

Endnu staaende midt i sit Sekretærarbejde og netop stærkt medvirkende i Udvalget for en Ændring af Selskabets Publikationer fremsatte Zeuthen i Mødet den 27. April 1917 Ønske om at træde tilbage fra sit Embede. Han var da 78 Aar gammel og kunde

¹ De to Foretagender vil blive nærmere omtalt i det følgende Bind.

se tilbage over en lang Embedsgerning og en stærk Udvikling i Selskabet, selv om denne paa mange Omraader just ved hans Fratræden var stærkt begrænset paa Grund af Krigen. Zeuthen ønskede at fungere indtil 1. Oktober 1917 for at kunne afslutte sit Arbejde, men han foreslog, at hans Efterfølger straks blev valgt. I Mødet den 11. Maj valgtes Martin Knudsen til hans Efterfølger, og den fungerende Vicepræsident, S. P. L. Sørensen, bragte den fratrædende Sekretær en hjertelig Tak for den Dygtighed og Nidkærlighed, hvormed han gennem de mange Aar havde røgtet sit Hverv, og for den Trofasthed og Kærlighed, hvormed han altid havde omfattet Selskabet og dets Gerning. Mødet sluttedes, efter den fraværende Præsidents Indbydelse, med en festlig Sammenkomst i Selskabets Lokaler.

Endnu i sine sidste Leveaar opnaaede Zeuthen at se den første svage Begyndelse til et fornyet videnskabeligt Samarbejde. Men Udviklingen deraf faldt helt i den nyvalgte Sekretærs Tid. Næsten 81 Aar gammel afgik H. G. Zeuthen ved Døden den 6. Januar 1920. I Selskabets Møde den 16. Januar mindedes Præsidenten, Vilhelm Thomsen, hans Virksomhed i Selskabet, og i samme Møde holdt C. Juel den faglige Mindetale om den afdøde matematiske Nestor¹. Han sluttede med følgende Ord: »Der er i enhver Stilling i Livet noget, der hedder Troskab mod sin Gerning — og dette gælder ikke mindst i Videnskaben. Og i den Henseende er Zeuthen os et lysende Forbillede: aldrig lagde han sig til Hvile paa sin Berømmelse, altid arbejdede han videre til større Fuldkommengørelse til sine sidste Dage.«

9. MARTIN KNUDSEN (siden 1917)

Martin Hans Christian Knudsen begyndte sin Virksomhed som Selskabets Sekretær paa et Tidspunkt, da hele den frugbringende internationale Udvikling, som ogsaa det danske Videnskabernes Selskab i H. G. Zeuthens Tid var Deltager i, blev lammet paa Grund af Verdenskrigen. Forbindelserne med Omverdenen var svage, Publikationsudvekslingen ophørte, Mødernes Antal indskrænkedes, og Selskabets Økonomi blev sat paa en haard Prøve. Netop i en saadan vanskelig Periode, hvor Tankerne om en Genrejsning af det tidligere skabte maatte være fremherskende, var det af Betydning for Selskabets fortsatte Trivsel, at der blev fundet en blandt dets Medlemmer, der var i Besiddelse af de væsentlige Egenskaber, der krævedes i den foreliggende Situation. Den nyvalgte Sekretær var saaledes fra tidligere Virksomhed velkendt med internationalt Samarbejde, og havde ogsaa paa det Omraade givet Bevis paa Initiativ og Evne til Organisation.

I 1901 var Martin Knudsen blevet ansat som Docent i Fysik ved Københavns Universitet og blev 1912 Professor sammesteds. Den 14. Maj 1909 valgtes han til Medlem af Selskabet, og hurtigt blev der lagt Beslag paa hans Arbejdskraft. Fra Januar 1911 var han Revisor, indtil han i April 1914 blev Medlem af Kassekommissionen, fra Maj 1916 dens Formand. Med et grundigt Kendskab til Selskabets Forretnings-

¹ Trykt i Overs. 1919—20. S. 67—77.

gang tiltraadte han da i Oktober 1917 Sekretærembedet efter Zeuthen. De store Traditioner, der paa Selskabets nye Hjemsted var indført af Zeuthen gennem hans lange og trofaste Arbejdsperiode som Sekretær, fortsattes uforandret af Martin Knudsen.

Som de fleste af sine Forgængere har Martin Knudsen som Sekretær altid overværet Selskabets Møder og refereret dem. Han har ikke selv indført disse Referater i *Mødeprotokollerne*, idet dette blev overladt til hans Assistance i Sekretariatet. Efterhaanden som Selskabets Opgaver voksede, fik Sekretariatet en fastere Karakter, og de mange kontormæssige Sager blev udført af det under Sekretærens Tilsyn. Efter Bibliotekar A. Høyer, der fra 1918 i Selskabet tituleredes som Amanuensis, ansattes i Oktober 1920 cand. mag. Elof Olesen som Assistent for Sekretæren, og fra Februar 1926 den nuværende Medhjælp cand. theol. Asger Lomholt, der fra Januar 1939 blev Fuldmægtig i Sekretariatet. Ved Sekretærskiftet indførtes Skrivemaskinen i Sekretariatets Tjeneste, hvormed Kopibøgernes Anvendelse ophørte. Selskabets gamle Assistent, P. C. Andersen, lærte sig at skrive paa Maskine og var Sekretæren til stor Hjælp.

Den stærke Stigning af Publikationsomkostningerne under Krigen 1914—18 medførte, at Selskabet maatte søge *Statsmyndighederne* om Støtte for Opretholdelsen af denne primære Opgave, der tjente ikke blot Selskabet men ogsaa Landet til Ære. Allerede medens Martin Knudsen var Formand i Kassekommissionen, havde han i Oktober 1916 foranlediget Nedsættelsen af et Udvalg til Overvejelse af, om det var betimeligt at søge et Statstilskud. Afgørelsen af dette Spørgsmaal blev noget udskudt, idet Carlsbergfondet til Imødegaaelse af det hurtigt voksende Underskud i December 1918 skænkede Selskabet et Beløb paa 100.000 Kr. Da imidlertid en fortsat ekstraordinær Bevilling fra Fondet af flere Grunde var udelukket, blev Selskabet i 1919 henvist til at søge Staten om Hjælp. Den 12. December 1919 nedsattes et stort Finansudvalg, og i en af Sekretæren udarbejdet Ansøgning til Regering og Rigsdag redegjordes for Selskabets finansielle Stilling og for dets almindelige Virksomhed. En Deputation med Præsidenten, Vilhelm Thomsen, som Ordfører søgte Foretræde hos Finansudvalget og paa den kommende Finanslov fik Selskabet bevilget et overordentligt Statstilskud paa 70.500 Kr. Samtidig forhøjedes det ordinære Statstilskud fra 1500 til 3000 Kr. Det overordentlige Tilskud bevilgedes atter det følgende Aar. Men da den økonomiske Krisetilstand derefter lettedes noget, ansøgte Selskabet om et noget mindre Beløb som et ordinært Tilskud paa Finansloven. Et saadant Tilskud er siden da indgaaet som et fast Led i Selskabets Budget til Bestridelse af en Del af Publikationsomkostningerne.

I Martin Knudsens Sekretærtid er Selskabets *Vedtægter* blevet optrykt tre Gange efter forudgaaende Revision, nemlig 1919, 1929 og 1938. Dette er ikke ensbetydende med, at der foregik store Forandringer af nogen Art, men motiveredes navnlig fra Sekretærens Side med at tydeliggøre Ordlyden og at bringe den i Overensstemmelse med Praxis. Allerede i Mødet den 8. Februar 1918 stillede Præsidenten og Sekretæren Forslag om en Revision, og et udførligt Forslag blev udarbejdet af Sekretæren og behandlet i et Udvalg. Den væsentligste Forandring var den praktiske Foranstaltning

at adskille Selskabets Love i »Vedtægter«, der kun vanskeligt skulde kunne forandres, og en »Forretningsorden«, hvis Bestemmelser kunde ændres ved almindelig Afstemning. I 1924 var Sekretæren Medlem af et Udvalg vedrørende Prisopgaver, der tillige behandlede Reglerne for Indvalg af indenlandske Medlemmer (jvfr. S. 188 og 288). De fremsatte Forslag vedtoges ikke, men blev atter optaget i 1928 (S. 188 og 288), og samtidig blev efter Sekretærens Forslag Vedtægter og Forretningsorden igen optaget til Revision. Ligesom ved den foregaaende Revision foretoges mange mindre Ændringer. En væsentlig Ændring, der ogsaa vedrørte Sekretærembedet, var Bestemmelsen om to Behandlinger ved Valg af Præsident og Embedsmænd (jvfr. S. 189). I de følgende Aar behandlede flere Punkter i Forretningsordenen vedrørende Publikationerne. Særlig skal fremhæves Drøftelserne i 1932 vedrørende en yderligere Opdeling af Publikationerne efter Fag. I Anledning af Forhandlingerne om Op-

MARTIN KNUDSEN

Fotografi.

hævelsen af den Madvigske Æresmedaille i 1936 fremsatte Sekretæren igen et samlet Revisionsforslag, der behandlede og vedtoges i Selskabet i April 1938 (jvfr. S. 190).

Ved sidstnævnte Lejlighed fremdroges Forholdet mellem Sekretærens og Redaktørens Embeder. Under Behandlingen af Spørgsmaal vedrørende *Publikationerne* arbejdede de to Embedsmænd ofte sammen, og Sekretæren deltog i flere Udvalg til Behandling af Publikationssager, saaledes i 1917 om Fordeling af de nye »Meddelelser«, i 1925 om Priser paa Publikationerne, i 1929 om Résumé af Afhandlinger og om Særtryk og Optagelse af Disputatser. I 1930 var begge Embedsmænd Medlemmer af et Udvalg, der behandlede dels Publikationernes Opdeling og Udstyr, dels Udsendelsen til Bytteforbindelserne. I de seneste Aar af Dines Andersens Funktionstid som Redaktør assisterede Sekretariatet ofte ved Udgivelsen af Publikationerne. Det samme var Tilfældet under den nye Redaktør, W. Norvin; og i Tiden efter hans Død vikarierede Sekretæren i en længere Vakance. Et Forslag fra Sekretæren om en Sammenslutning af de to Embeder fandt ikke Tilslutning i Selskabet. Derimod aftaltes en Ordning af Arbejdet mellem Sekretæren og den nye Redaktør.

I Martin Knudsens Tid holdtes flere *Møder* af særlig Karakter. Der skal f. Eks. nævnes Festmødet den 27. Januar 1922 i Anledning af Vilhelm Thomsens 80-Aars Fødselsdag, ved hvilken Lejlighed Martin Knudsen talte for Vilh. Thomsen. Et for Selskabet særlig festligt Møde holdtes den 16. November 1917 i Anledning af 175-Aaret for dets Stiftelse. Ved den Lejlighed nedsattes efter Sekretærens Forslag et Portræudvalg for at udarbejde Planen til en Samling af Fotografier af Selskabets Medlemmer. Planen realiseredes hurtigt, og den da udførte Samling er siden suppleret regelmæssigt.

De store Resultater, som Selskabet i Zeuthens Tid havde opnaaet med Hensyn til det *internationale videnskabelige Samarbejde*, kunde ikke opretholdes og fortsættes paa det Tidspunkt, da Martin Knudsen blev Sekretær; men han virkede for hurtigst muligt at faa dette Samarbejde genoptaget. Det er allerede omtalt, at Selskabet i Slutningen af 1890'erne tilsagde sin Medvirkning ved Arbejdet paa Udgivelsen af et Katalog over videnskabelige Afhandlinger indenfor »sciences«. En Række Medarbejdere knyttedes til det danske regionale Bureau, hvoriblandt ogsaa Martin Knudsen, der desuden var Sekretær i Bureauet. I 1918 blev han Medlem af og Formand for Selskabets Udvalg for det internationale Katalog. Som Selskabets Repræsentant overværede han i September 1920 et Møde i London, i hvilket der forhandlede om Katalogets Fremtid. Han vedblev at være Formand for Udvalget, indtil det i Februar 1925 ophævedes. En Del af Arbejdet fortsattes gennem Udvalget for »Zoological Record«, af hvilket Martin Knudsen ogsaa var Medlem, indtil dets Virksomhed ophørte i 1929.

Endnu inden Krigen sluttede 1918, fremkom flere Forslag sigtende til en Genoprettelse af Samarbejdet, naar fredelige Forhold var indtraadt. Under disse Forhandlinger traadte ogsaa Martin Knudsen meget aktivt frem. Der kan f. Eks. nævnes Oprettelsen af et H. C. Ørsted Institut, et Rask-Madvig Institut og et Havundersøgelsesinstitut, der alle skulde tjene som Centrer for international Forskning. Ingen af disse Planer realiseredes. Da Krigen var forbi, optoges straks fra forskellig Side Forhandlinger om Mulighed og Form for en Genoptagelse af de gamle Forbindelser. Til Varetagelse af Sager af den Art nedsatte Selskabet den 14. Marts 1919 et Udvalg for internationalt videnskabeligt Samarbejde, der bestod indtil 9. Maj 1924. Dette Udvalg behandlede kort efter i et ekstraordinært Møde den 3. Oktober 1919 en Henvendelse fra forskellige Akademier om Oprettelsen af en »*Union Académique Internationale*«, omfattende de humanistiske Akademier, og samtidig valgtes to Delegerede til det konstituerende Møde i Paris den 15.—18. Oktober¹. I Mødet den 12. December s. A. behandlede en anden Indbydelse fra en Sæmmenslutning af de naturvidenskabelige Akademier: »*Conseil International des Recherches*«. Efter Forslag fra Udvalget blev ogsaa denne Indbydelse modtaget, den 26. Marts 1920². Conseils Arbejde udførtes for en stor Del gennem en Række Unioner, og Selskabet tilsagde efterhaanden flere af Unionerne sin Medvirken. Med Dannelsen af danske Komitéer for Unionerne trak det dog noget ud, selv efter at Samarbejdet i Realiteten var begyndt. Men fra omkring 1923 begyndte disse Komitédannelse.

¹ Unionens første Statutter trykt Overs. 1919—20, S. 41—48.

² De første Statutter for Conseil trykt Overs. 1919—20, S. 30—36.

Martin Knudsen tog meget virksomt Del i det videnskabelige Samarbejde indenfor Rammerne af Conseil des Recherches, og ved en lang Række Møder, baade i Conseil og i dets Unioner deltog han som Selskabets Delegerede. I 1931 ændredes Conseil's Navn til »Conseil International des Unions Scientifiques«. I December 1923 var Martin Knudsen Delegeret ved Mødet i Union International de Physique pure et appliquée i Paris, og i Selskabets Møde den 9. Maj 1924 nedsattes en Komité for denne Union, for hvilken Martin Knudsen blev Formand. Regelmæssigt deltog Knudsen herefter i denne Unions Møder. Den 11. April 1924 besluttede Selskabet at tiltræde Union Géodésique et Géophysique Internationale. Til Medlem af Nationalkomitéen valgtes bl. a. Martin Knudsen, der desuden indtil 1936 var Komitéens Sekretær. Ogsaa i denne Unions Møder repræsenteredes Selskabet regelmæssigt bl. a. af Knudsen, sidste Gang ved Mødet i Washington, U.S.A., i September 1939, der var stærkt præget af den da udbrudte Verdenskrig. Endelig valgtes Knudsen i November 1930 til Medlem af Komitéen for Union Radio-Scientifique Internationale.

Efter 20 Aars energisk Arbejde for Genoprettelsen af det internationale Samarbejde, hvorved en stor Del af Arbejdet har hvilet paa Sekretæren, er Situationen nu væsentlig den samme som i 1917. Paa lignende Maade forholder det sig med Selskabets *Bytteforbindelser*. Efter den forrige Krigs Afslutning forestod et stort Arbejde for Sekretæren med atter at knytte de brudte Forbindelser, et Arbejde, der yderligere var kompliceret ved den i 1917 foretagne Omordning og faglige Opdeling af Publikationerne. Antallet af Bytteforbindelser blev igen stærkt forøget og dermed ogsaa Antallet af de af Selskabet modtagne Publikationer. Af økonomiske Grunde besluttede Selskabet i 1920 efter Sekretærens Forslag helt at ophøre med de da meget omfangsrige Boglister. Derimod ønskedes en Liste over Bytteforbindelser trykt med passende Mellemrum. Saa-danne Lister er senere trykt og optaget i »Oversigterne«. Sammesteds er fra 1926 optaget Beretninger fra Sekretariatet, der bl. a. ogsaa indeholder Meddelelser om Bytteforbindelserne og om Publikationsudvekslingen. I 1932 foretoges en omfattende Revision af Bytteforbindelserne, hvorved et Antal blev slettet, medens Selskabet samtidig tog Initiativet til Oprettelsen af et stort Antal nye. I Forbindelse med Nyordning af Statens Biblioteker i 1927 foretoges en omfattende Revision af Fordelingen af det modtagne Byttemateriale. Publikationsudvekslingen, denne for Selskabet saa betydningsfulde Funktion, har nu igen lidt et stærkt Afbræk; men den venter, som de øvrige internationale Opgaver, kun paa en gunstig Lejlighed til at blive genoptaget.

Ogsaa ved andre Lejligheder end de internationale Kongresser, har Selskabet været repræsenteret ved Sekretæren, idet han undertiden deltog i Jubilæer og andre Festligheder i Ind- og Udland.

I alle Selskabets *Udvalg* af mere almindelig Karakter har Sekretæren været Medlem. Her skal blot nævnes eet, i hvilket Martin Knudsen tog sin store Del: »Udvalget for Forsendelse af videnskabelig Litteratur til fremmede Biblioteker«. Dette Udvalg virkede i Aarene efter Krigens Afslutning i 1918 med at skaffe den nye danske videnskabelige Litteratur til Hovedbibliotekerne i de valutasvage Lande. Arbejdet, der støttedes af Rask-Ørsted Fondet, fortsattes til Udgangen af 1927.

Endnu skal nævnes, at Martin Knudsen blev Medlem af Bestyrelserne for de to Legater: Grosserer A. Collstrops Hjem (S. 615) og Emil Herborgs Legat (S. 621), i hvilke Bestyrelser han nu er Formand.

I Selskabets Jubilæumsaar har Martin Knudsen holdt 25-Aars Jubilæum som Sekretær. Dette mindedes i Selskabets Møde den 8. Maj 1942, ved hvilken Lejlighed Præsidenten overrakte Sekretæren et Sølvskrin som Gave fra Selskabet og gav Udtryk for den Taknemmelighed, som Medlemmerne føler for den Maade, hvorpaa han i alle Sager, hvor forskellige Opfattelser er kommet til Orde, altid har bestræbt sig for at bidrage til det for Selskabets Virksomhed og dets indre Sammenhold gavnligste Resultat.